

BIBLIANA

revue

4

XXIV. ROČNÍK
Cena / 0,70 €

o umění pro děti a mládež

/ 2017

I. DRZEWIECKA /

O. ZIMKA /

M. ŽILKOVÁ /

M. ONDRÁŠ /

Z. STANISLAVOVÁ /

B. PANÁKOVÁ /

M. ŠUBRTOVÁ /

Iveta GAL DRZEWIECKA

ILUSTRÁTOR Z HLINENÉHO, PRÍSTAVU
NA POBREŽÍ FANTÁZIE
(80. jubileum Ondreja Zimku) / 1

**KYSUCA, KYSUCA, STUDENÁ
VODIČKA...**

(Rozhovor Ondreja Sliackeho s maliarom,
ilustrátorom a spisovateľom Ondrejom
Zimkom) / 8

Marta ŽILKOVÁ

KRONIKY NELUDSKOSTI
ALEBO DETI A HOLOKAUST / 16

Toňa REVAJOVÁ

SPIEVANIE V DAŽDI
(Knižné hody 2017) / 24

Beata PANÁKOVÁ

BYŤ V OBRAZE/ 27

Zuzana STANISLAVOVÁ

MINIMÁLNE S ROZPAKMI
(Tvorba pre deti a mládež
v roku 2016 III.) / 36

Milena ŠUBRTOVÁ

KNIHA O ČLOVĚKU A UMĚLCI
ÚZKOSTLIVÉHO SVĚDOMÍ / 43

Marián POTROK

BIBIANA V DOME EU VO VIEDNI / 46

O SVETE, KTORÝ BOL VČERA

(S Jánom Milčákom, autorom knihy
Levočské povesti, sa zhovárala Markéta
Andričíková) / 47

Miloš ONDRÁŠ

BOLA BLAŽKOVÁ NEMORÁLNA? / 52

Milena ŠUBRTOVÁ

ČEKÁNÍ NA ROMÁN
(Hodnoty české literatury pro děti a mládež
v roce 2016) / 58

RECENZIA / 67

Ondrej Sliacky / Eva Cíferská – Hana
Ondrejičková: Knihy v čase.

OBSAH 24. ROČNÍKA / 70**VÝSTAVY V BIBIANE / 72**

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY. Vychádza štyrikrát do roka v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti

Zriaďovateľom BIBIANY je Ministerstvo kultúry SR.

Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, 815 39 Bratislava, tel. 02/ 54 41 84 88; IČO 00 682 357

Obálka a typografická úprava: Dušan Babjak

Tlač: DOLIS, s. r. o., Bratislava

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s. r. o., Elektrárenská 12091, 831 04 Bratislava bezplatná linka 0800 14 19 11

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994

MK SR EV 2974/09

Autorom ilustrácií na obálke i vo vnútri čísla je Ondrej Zimka.

Číslo vyšlo v novembri 2017

ISSN 1335-7263

iveta gal drzewiecka

*(80. jubileum
Ondreja Zimku)*

Ilustrátor
z Hlineného,
prístavu
na pobreží
fantázie

Akademického maliara Ondreja Zimku, jednu z najvýraznejších osobností nášho výtvarného umenia, asi nie je potrebné osobitne predstavovať. Šírku jeho tvorivého záberu predurčilo štúdium úžitkovej grafiky na VŠVU v Bratislave; nachádza sa v ňom ilustrácia, kreslený humor, plagát i animovaný film. Pre súčasných návštevníkov galérií je však známy najmä ako tvorca neprehliadnuteľne imaginatívnych a pestrofarebných malieb. Napriek (alebo práve kvôli) tejto skutočnosti dúfam, že mi čitatelia i Majster sám odpustia, ak bude v nasledujúcich riadkoch reč predovšetkým o jeho obrázkoch v knižkách.

Hlavnú rolu v umelcovej tvorbe už na prvý pohľad zohrávajú rôzne aspekty detstva – obdobia, ktoré sa spája s mágiou rozprávok, veselými hrami a bezmedznou predstavivosťou. V Zimkovom kráľovstve vládne čulý ruch: hemží sa to v ňom bajúzatými ujcami, rúčimi devami v krojoch i bez nich, poľudštenými zvieratami, tajomnými rozprávkovými bytosťami. Hoci sú v obrazových

kronikách tohto sveta zakorenené v osobných spomienkach na rodné Kysuce, maliarovo rojčenie ich unáša oveľa ďalej, do nepoznaných a exoticky príťažlivých zákutí fantázie. Zimkove čarokraje nenechávajú nikoho chladným – ich svojská krása nie je aristokraticky sentimentálna, ale gruntovná a energická, k pozorovateľovi nekompromisná: buď ho načisto opantá, alebo mu len ťažko vchádza pod kožu.

Rozprávkové príbehy Ondreja Zimku sa rozvíjajú na poli hravej obrazotvornosti, ktorá čerpá z detskej logiky a intuície. Ich výtvarná realizácia si radostne skacká medzi naivitou a expresivitou, poetickosťou a komikou, ľahkou susedskou konverzáciou a hlbokou filozofickou eseistikou. Zimkove krajobrazy boli už neraz prirovnané k Chagallovm, symbolmi predchnutým víziám na pomedzí sna a bdenia. Sú secesne rozkvitnuté v nadprirodzenom priestore, ktorý pripomína fyzickú organizáciu medieválneho umenia a neškolených výtvarných prejavov. Majú v sebe i po kúsku z avantgardnej živelnosti expresionistov, duševnej a kultúrnej archeológie surrealistov či vehi-

kulárneho nadšenia futuristov, spolu s ktorými maliar objavuje svety, ktoré ešte len majú prísť. Hypostáza umelcových myšlienok je príznačná unikátnym idiolektom, v ktorom sa tematicky i výrazovo snúbia tradičné a moderné zdroje, spontánnosť výtvarného prejavu s jeho vysokou umeleckou kultivovanosťou. Napriek tejto svetovosti nie je Zimkova tvorba závislá na zákonite pomínutelných štýloch a trendoch. Jeho obrazy nepotrebujú byť modernistické, pretože vyvierajú z bytostných hĺbok srdca a mysle. Naplňajú ich intímne pocity, zážitky a myšlienky, azda aj preto úspešne odolávajú svojmu „odštvaveniu“ v racionalizovaných kategóriách kunsthistórie.

Jazykový cit, rozprávačská vnímavosť i produktivita sú výraznými črtami Zimkovho tvorivého ducha. Niet preto divu, že veľkú časť jeho životného opusu predstavuje ilustrácia. Výtvarne stvárnil viac než stovku kníh pre deti i dospelých čitateľov, avšak aj ďalšie oblasti jeho tvorby (azda až na graficko-dizajnárske práce, v ktorých sa ilustratívni zámery vyvíjajú) sú previazané s literárnosťou a literárnym dedičstvom. Už počas študentských čias ho priťahovala aj ďalšia tvorivá doména – karikatúra. V prvých, kompozične nekomplikovaných ilustráciách k veselým zvieracím rozprávkam (J. Cíger-Hronský: *Budkáčik a Dubkáčik*, 1967; B. Zachoder: *Gruľko na karnevale*, 1967) sú vplyvy kresleného humoru zrejmé – ilustrátor sa zameriava na úsmevné dejové situácie a typologizáciu zvieracích postáv, prostredníctvom ktorých hľadá paralely so svetom ľudí. Sympaticky jednoduchou kresbou a veselými farbami disponujú aj jeho obráz-

kové leporelá pre najmenších (séria obrázkových príbehov svrčkov Milka a Ilka, 1971; *ZOO na výlete*, 1974; J. Šimulčíková: *Široká cesta, úzky chodníček*, 1979), v ďalších, výnimočne čarovných leporelách už jeho obrázky nielen rozprávajú, ale priam spievajú (M. Ďuríčková: *Muzikanti, hrajte*, 1983; T. Janovic: *Les*, 1987; J. Navrátil: *Tulirodina*, 1988). Humorné personifikovanie sa napokon pre Zimku stáva metódou hypokoristickej a chápavej výpovede o ľudských cnostiach a neduhoch (O. Sliacky: *Ako šiel vlčko do sveta*, 1981; I. A. Krylov: *Bájky*, 1988; ezopské bájky v podaní Ondreja Sliackeho *Kohút a líška*, 1988).

Prvé ilustrované knihy pre deti prezrádzajú Zimkovo zaujatie situovaním príbehu, detailmi prírodných alebo domáckych scenérií (M. Hranek: *Furko a Murko*, 1969; L. Podjavorská: *Zajko Bajko*, 1974). Ilustrátor prisudzuje prostrediu rovnakú dôležitosť ako samotným aktérom, akoby zdôrazňoval dôležitosť a zmysel ukotvenia každej bytosti v jej životnom priestore. Rozkonárené koruny stromov, trávy vlniace sa vo vetre, kvetmi obsypané lúky a mäkké periny oblakov, to všetko vyviera zo senzuálno-emocionálneho naturelu autora, materinsky objíma svojich rozprávkových obyvateľov aj ich vonkajšieho pozorovateľa. Zobrazenie imaginárneho sveta často prerastá do dekoru (S. V. Michalov: *Veselí zajkovia*, 1972), ktorý sa v začiatkoch obracia skôr k lyrickým náladám, vôňam a farbám detstva než preň symptomatickej šantivosti (A. Lindgrenová: *Deti z Bullerbynu*, 1970). Akcent na prírodný detail sa v realistickejšej, starostlivo štylizovanej podobe uplatňuje aj v kresbách

k dobrodružnej literatúre, mayovkám (*Na Rio de la Plata*, 1969; *Znovu na Rio de la Plata*, 1971), prekladom „poľského Maya“ W. Wernica (*Stopy vedú cez prériu*, 1969; *Šerif z Fort Benton*, 1969) a ďalších autoroch písucich napínavé príbehy z ďalekých krajín (T. S. Naim: *Sedem slnc na snehu*, 1972; F. Colone: *Ohňová zem*, 1974). Pero a tuš, kedysi typické pre ilustrovanie tohto žánru, sú dnes už takmer zabudnutým médiom Zimkovej ilustračnej tvorby. V čiernobielych kresbách sa však ukazuje aj jeho iné, grafic-

ké majstrovstvo – ilustrátor v nich uprednostňuje (podobne ako napríklad v plagátovej tvorbe) enigmatickosť dejového (ná)znaku. Siluety postáv, zvyčajne tmavé a načrtnuté iba v hrubých rysoch, kontrastujú s podrobným vykreslením dejového prostredia, dekoratívnou či expresívnou rytmizáciou plochy, ktorou je navodená atmosféra cudzích krajov a debovej akcie.

Hoci Ondrej Zimka sám priznáva postakademickú desaťročnicu potrebnú na hľadanie vlastnej umeleckej identity (Madarová 2013), spôsob

ONDREJ ZIMKA / Sergej Michalkov: *Trasochvostik*

jeho kresbovej a farebnej štylistiky je už od začiatku nezameniteľný a počas celej tvorby vzácné ustálený –, akoby v jeho výtvarnej osobnosti boli razom vložené všetky potrebné ingrediencie, ktoré sa tvorivým varom už len ďalej rozvíjali do ozajstného gurmánskeho zážitku. O osobitných kvalitách mladého ilustrátora svedčia aj skoré ocenenia jeho ilustrátorských prác – plakety BIB v roku 1969 a 1971, ktoré si vyslúžil za gvašové ilustrácie ku knihám Ľubomíra Feldeka *Zelené jelene* a *Rozprávky na niti*. U Zimku celkom prirodzene zarezoval humorne-nonsensový charakter Feldekových rozprávok, pod povrchom ktorého tlejú intelektuálne úvahy o človečenstve a hodnotách podstatných pre život človeka. Ako upozornil výtvarný teoretik František Holešovský (1980), ilustrátor mal obmedzené možnosti reagovať výtvarnými prostriedkami na slovný a logický humor podobných textov; no či už je literárny text čítaný ako moderná rozprávka, alebo politická paródia, ilustrátor sa s touto úlohou v *Zelených jeleňoch* (1968) vysporiadal vynaliezavo a originálne. Namiešal vydarenú zmes grotesky, veselosti a roztopašníctva, pomocou karikatúrnej skratky zvýraznil charaktery postáv a obrazovým kalkom podporil humorno-ironické vyznenie celého rozprávkového príbehu. (Ne)vážnosť konania postáv a (ne)zmysluplnosť diania ešte väčšmi podčiarkuje umiestnenie dekoratívnych prvkov, ktoré sú v ploche rozptýlené zdanlivo samoučelne, s kresliarskou bezstarostnosťou dieťaťa. Ich funkčnosť je však evidentná: nespočítateľné krígle piva značia kamarátsky zväzok maliara Anastáza a básnika Eduarda, fareb-

né terče, ktoré kľúčia z parožia jeleňov, sú vábničkami tvorivosti, motýle zasa metaforickým vyjadrením vnútornej slobody – jednej z najcennejších hodnôt ľudského života. Vtipné prelínanie reality a fantázie sa prehlbuje v ilustráciách *Rozprávok na niti* (1970), v ktorých (i v súlade s charakterom literárnej predlohy) koexistujú postavy ľudových rozprávok s výdobytkami modernej doby, familiárne a cudzozemské motívy. Časopriestorové kontrasty v nich prekvapujúco zrastajú (napríklad ako podivné anorganicko-organické vznášadlá a plavidlá) a toto komické, milo naivné metamorfovanie bytostí a vecí sa natrvalo usadzuje v Zimkovej tvorbe. V tomto období sa pozornosť umelca rozširuje k nefiguratívnym aspektom výtvarnej formy, predovšetkým k intencionálnemu narábaniu s farebnými harmóniami, emocionálnymi a symbolickými účinkami farieb, ktorými svet neopisuje, ale tvorí. S odstupom času už možno povedať, že je pravdepodobne najneobyčajnejším koloristom spomedzi slovenských ilustrátorov.

Už od spomenutých prvotín je pre autora charakteristické uplatňovanie detskej optiky (schematizácia a zmyslová konkrétnosť zobrazenia, priestorová, epická i významová difúznosť kompozície, vtáčia, obrátená či na hierarchii založená perspektíva, viacpohľadovosť). Od sedemdesiatych rokov je tvorivý vývoj Ondreja Zimku poznamenaný vzájomným ovplyvňovaním statického a pohyblivého obrazu – ilustrátorskej a animovanej produkcie, ktorou sa v tomto čase výtvarník intenzívnejšie zaoberal. Do ilustrácie detských kníh sa prenáša i autorova

skúsenosť s tvorbou časopiseckých kreslených seriálov a ilustrovaním dobrodružných literárnych predlôh. Možno aj pod vplyvom týchto faktorov sú do knižných obrázkov začleňované „menej uvravené“, monolitické miesta, ktoré kontrastujú s podrobne vykreslenými detailmi. Ďaleký horizont zvyčajne definuje prenikavé nadprirodzené svetlo, v ktorého žiare sú si rovné všetky živé i neživé entity Zimkovho sveta. Jemné valérové prechody, ktoré postupne nahrádzajú neriadené roztekание sýtych farieb, sa stávajú príznačným rysom jeho autorského rukopisu. Aj v celostranových ilustráciách sa čoraz častejšie uplatňuje prázdne, voči asociáciám „žičlivé“ pozadie. Ilustrátor sa pohráva s vrstvením priestorových plánov, negatívnym a pozitívnym priestorom, iluzórnymi priezormi do paralelných svetov. Zimkove kompozície nadobúdajú dekoratívnejší účinok, hoci ten nie je autorovým prvotným zámerom (Tokár 2010); typickým príkladom sú menej sujetové, poetické ilustrácie k zbierke detskej poézie M. Ferka *Džimba-la-bala-bala* (1971).

Výtvarníkov fabulačný talent sa zúročoval nielen v ilustráciách rozprávok, ale aj pri nadviazaní tvorivého dialógu s autormi detskej poézie (*Kubo dostal nápad*, zost. O. Sliacky, 1973; J. Pavlovič: *Dúha farbičky si strúha*, 1977; M. Kováčik: *Vrabeceda*, 1991). Pre niekdajšie deti (dnes už zrelejších pamätníkov) je však nezabudnuteľný najmä jeho výtvarný podiel na knihách Janovicových veršovaných rozprávok. *Rozprávkové varechy* (1975), *Dín a Dán* (1977) a *Drevený tato* (1979) sa stali detskou klasikou nielen vďaka svojim literárnym kvalitám, ale aj hra-

vej výtvarnej interpretácii textu – „glosujúcemu“ charakteru ilustrácií (Holešovský c. d.), ktoré civilnou a žartovnou rečou obrazu rozvíjajú „večnú“ tému otcovsko-dcérskeho vzťahov. Ilustrovanej trilógii na popularite nepochybne pridalo aj ňou inšpirované filmové spracovanie – animované televízne večerníčky *Bol raz jeden tato* (1981), v ktorých vynikol anekdotický pôvab kreslených postavičiek. Vo voľne nadväzujúcom *Jeleňvízore* (1982) sa k ilustráciám pridružil typografický experiment a hra s písmom, ku ktorej mal výtvarník vždy blízko. Práve v ilustráciách Janovicových kníh sa vynikajúco ukázalo, že hoci Zimkovu tvorbu živia reminiscencie na detstvo, nejde mu o reštaurovanie fragmentov raných spomienok. Tie sú v jeho obrazoch pretavené univerzálnou skúsenosťou detstva v retrospektíve dospelého človeka, ale aj reflexiou detstva z pozície rodiča.

Zimkov ilustrátorský imperatív – syténie „bielych miest“ literárneho príbehu – je výrazný najmä vo výtvarnom stvárnení detských próz. Nehľadiac na kľúčové zvraty deja, ilustrátor smeruje svoju pozornosť k naoko vedľajším udalostiam a postavám, preberá po literátovi reč a pokračuje vo fabulácii. Istotne aj vďaka komornej maľbe na drevo, „objavenej“ približne v polovici 70. rokov, rozsieva po ploche ilustrácií množstvo mikropříbehov, v ktorých epickej a evokatívnej pregnantnosti sa rozplýva literárny leitmotív. Občas dokonca predkladá iba dekomponované figuratívne prvky a ponecháva zostavenie príbehu plne v kompetencii diváka (S. V. Michalčuk: *Trasochvostík*, 1984).

Podobne ako v živote malého

dieťaťa neexistuje včera a zajtra, aj v Zimkovom svete sú podstatnými iba vnemy, pocity a nálady v prítomnom okamihu – a tie môžu byť akčné (J. Jakovlev: *Lev ušiel z domu*; 1978), veselé (V. Šikula: *Žuro, pozdrav Žura*, 1978), nežne clivé (J. Fekete: *Prístátie na Bielosienke*, 1981), výmyselnícke (J. Navrátil: *Belasý maják*, 1985; *Sto najsmiešnejších rozprávok*, 1986) i naskrze pojašené (O. Hofman: *Lucia, postrach ulice*, 1989). Keď je už reč o žartovnosti, humornej hyperbole a nonsense v ilustráciách detských kníh, nemožno obísť ani Zimkovu karikatúrnickú tvorbu pre dospelé publikum. Patrí k výtvarno-epickým talentom, akých sme u nás v tradícii kresleného humoru (zvlášť obrázkového seriálu) veľa nemali (Poliak 1983). Jeho meno sa spája s časopismi Roháč, Lišiak a ďalšími periodikami, v ktorých reaguje na rôzne spoločenské a politické témy koncentrovanejšou humoristickou metaforou a obrazovou satirou. Obrazovo stvárnil niekoľko kníh humorných poviedok (J. F. Kunik: *Vrchári-beťári*, 1974; J. Hašek: *Ovca v žinčici a iné poviedky*, 1981; M. Zimková: *No a čo*, 1985), je autorom či spoluautorom ilustračného riešenia viacerých zbierok a antológií aforizmov, epigramov a ďalších humoristicko-satirických žánrov (J. I. Bajza: *Epigramy*, 1985; J. Majerník: *Lúbeznosti*, 2001; *Na(p)a jedenosti*, 2007; T. Janovic: *Óda po zet*, 1983; M. Lechan: *Satirohumorikon*, 1989). Jeho kresby sprevádzajú seriózne i žartovné texty k témam našej histórie a spoločnosti (J. Ferko: *Maďarské (seba)klamy*, 2003; A. Milošovič: *Je hlavných hriechov 7?*, 2013).

Vždy, keď Ondrej Zimka odloží nabrúsené pero a vo svojom brati-

ONDREJ ZIMKA / Vincent Šíkula: Ďuro, pozdrav Ďura

slavskom ateliéri začne miešať farby, jeho duša odlieta na Kysuce. Maliar sa vracia do krajiny detstva, aby sa aj oko diváka napojil krásou prostého vidieckeho života, čarom a archetypálnou múdrosťou tradičných rozprávok a ľudových povestí. V slobodnom rozpoložení ducha vznikajú nielen kompozície namalované na podkladoch z „kedysi užitočného“ dreva, ale aj ilustrácie, ktoré skôr než humor charakterizuje lyrická zasnenosť (O. Sliacky – J. Berky): *Tri ohnivé kone*, 1990; P. Kubica: *Javornícke rozprávky*, 2011). Tendencie k zrastaniu voľnej maľby a ilustrácie, ktorá (napriek svojmu nevelkému formátu) nadobúda takmer monumentálny ráz, je evidentná už v cykle dramatických výjavov k hrdinskému eposu kazašského národa *Koblandy z Karaspanských hôr* (S. Smatajev, 1985). Ich koloristika je jemnejšia, skoro pastelová, no Zimka počíta so silnými účinkami maliarskeho gesta. Štetec vedie ráznymi ťahmi, farby ukladá raz v prchavých víroch a pastózných škvrnách, inokedy s jemnosťou pevnej ruky kysuckého drotára.

Princípy trhu, ktoré v 90. rokoch ovládli knižnú produkciu, zapríčinili,

že sa Ondrejovi Zimkovi (podobne ako väčšine jeho súčasníkov) v ponovembrových časoch naskytlo už len zopár ilustrátorských príležitostí. Ilustrátorské remeslo však vlastne nikdy nezavesil na klinec. Jeho obrázky iba vyskočili von z knihy – presťahovali sa na vŕzgajúce okenice a dosky starých postelí, ktoré svojim pomalovaním dostávajú celkom nový, rozprávkový zmysel.

Bibliografické odkazy

- HOLEŠOVSKÝ, F., 1980. *Besedy o ilustráciách a ilustrátoroch*. Bratislava, Mladé letá.
- MADAROVÁ, D., 2013. Maliar, čo vdýchol drevu život. V originálnom imaginatívnom svete Ondreja Zimku. In *Extra plus*, roč. , č. 1. Dostupné z: <http://archiv.extra-plus.sk/2453/maliar-co-vdychol-drevu-zivot> [21. 9. 2017].
- POLIAK, J., 1983. *V službách detskej literatúry*. Bratislava: Mladé letá.
- TOKÁR, M., 2010. Vývinové premeny ilustrácie kníh pre deti a mládež. In Stanislavová, Z. a kol., *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež po roku 1960*. Bratislava: Literárne informačné centrum.

Kysuca, Kysuca, studená vodička...

Rozhovor

*s jubilujúcim
maliarskym mágom,
ilustrátorom, karikaturistom,
spisovateľom a priateľom*

ONDREJOM ZIMKOM

*pri príležitosti jeho
osemdesiatych narodenín*

*pripravil
Ondrej Sliacky*

■ Pri dáme by som si tento údaj nedovolil zverejniť. Pri tebe bez rozpakov. Už aj preto, že nikto, kto sa na teba pozrie, by ti osemdesiat rokov nehádal. Tak teda, Ondrejko môj, je to pravda alebo je to iba jeden z tvojich ďalších krásnych farebných výmyslov, ktorými nám motáš hlavy už vyše polstoročia?

Zatiaľ nie sme tak ďaleko (ale už sa to chystá), aby si rodičia vybrali vzhľad, dlhovekosť a schopnosti svojich potomkov. Moja mama a otec sa spoliehali na objatie plné lásky, gény voňajúce živitou, dobrú náladu sudičiek a spoľahlivý výber bocoňa (bociana). To, čo hovoríš, je natieranie fúzov medom. Mne stačí, keď ráno v kúpeľni vidím v zrkadle svojho otca. Viem, na čom som.

■ Čo je teda za tým... gény, sudičky, čary, ženy, muži? Rozhodne to nemôže byť tým, ako pri jednom svojom oneskorenom jubileu sebaironizujúco poznamenal pán farár a „Pán básnik“

Svetoslav Veigl, že Najvyšší udržuje pri dlhom živote len veľkých hriešnikov. Vraj im tým láskavo poskytuje šancu, aby sa stihli polepšiť. V tvojom prípade to predsa nemôže byť pravda... nekradol si, nezbíjal, nezabil si si otca ani mat, a ako viem, nepožiadaval si ani manželku blízneho svojho... akýže teda hriešnik?

Čo sa týka „nepožiadáš manželku blízneho svojho“ – dá sa zhrnúť aj myšlienkou. Nezabúdaj, že Kysuce boli rajom zbojníkov, hôrných aj dolných chlapcov. Ešte aj dnes sa po horách potulujú spolu so zabudnutými banderovcami a partizánmi. Zbojníctvo v génoch neoklameš. Kradnem očami, nosom, ušami a najmä srdcom a hmatom (ako rád!) Kradnem krásu prírody rodného kraja. Príbehy plné mystiky, zvuky potokov, vetra, spevu žien a vzdychov plných nehy. A nehanbím sa za to.

■ A čo detstvo? Šťastné, bez jediného mráčka... a aké detstvo, taký celý

život. Takže, akí to boli ľudia, čo ťa priviedli na tento svet? A pamätáš si, čo drmolili tie tri bezzubé, na kosť vysušené stareny nad tvojou kolískou? Viem, teraz sa uškŕňaš pod tie svoje veľké bajúzy, čo síce ešte nemáš, ale až raz budeš vo veku, tak ti isto vyrastú alebo si ich aspoň primaľuješ, aby si sa aj takto podobal svojmu otcovi... Takže kdeže stareny, tri kysucké dievky to boli a ešte k tomu ako ich Pán Boh stvoril... krv a mlieko a prsia ako kopčiská okolo Hlineného... jednej som ich na tom tvojom maľovanom dreve nedokázal ani porátať!

Kto sa narodí do rozprávky, má z čoho vyberať. Už len tie chodníky. Rovný sa nájde asi len vo Veľkom Rovnom. Tie naše, pastierske, voňajú jahodami a čučoriedkami, indiánske, dob-

rodružné v huščách, a pracovné na švíkoch dedovizne. Všetky sú pospľietané do vrkoča zlatých čias. Chudoba netratila na cti, ani keď chleba nebolo. Nuda nenachádzala miesto v drevenej izbe voňajúcej láskou a pokorou. Bosé nohy by vedeli rozprávať o pasienkoch, o strniškách plných pichliačov... a kamenistých skotniach, keď sa gžili kravy. Svojim deťom som vymýšľal rozprávky. Začínali sa „Keď som pásol so Štefanom“ a spomenul som, že sme chodili až do zimy bosí. „To ste nemali topánky?“ opýtal sa ma malý Ondrej. No, nemali. Okrem robotníkov a drotárov, čo chodili v batovkách, a starých vrchárov v krpcoch, chodilo sa bosky. Ženy v bielych šatkách a rukávcoch ako labute si umyli nohy v Kysuci, obuli sa do kostola na omšu. Po kostole znovu hladkali chodníky na vrchy bosými nohami. Naše hry sa vyrojili po vyko-

S mamou a otcom

naní detských prác – narúbať dreva, nosiť vody z potoka, zo studne, pripraviť na podpálku. Tí, čo mali viac hydiny a dobytká, mali ešte robotu navyše. Až potom nám začala „baňa biť“, ako hovorieval Marčín Fojčík z Vrchhliňanej.

Kopčiská rodných Beskýd sa veru svojím zvlnením podobajú na všeličo! Zázračné tajomstvá sú ukryté v hustých šechách plných rarachov, svetlonosov a loktibrád. Sem tam v džurach sa nájde aj hlučná škrobinoha. V júnových lúkach zasnežených bielymi margarétkami sa ukrývajú rusalky v bielych nočných košielkach.

■ **Spomenieš si niekedy na chalupu, v ktorej si prvýkrát v živote zaplakal? Koľkí ste v nej žili? Vlastne, dôležitejšie je, ako ste v nej žili? Plakával si v tej chalupe aj potom, keď si už zistil, že lepšie než v nej je na tých kopčiskách nad Hlineným?**

Narodil som sa v tuhej zime. Zoment' (záveje) zasypali chodníky, cesty, potoky, urviská (hlboké strže v hore) a neverné srdcia. (Za otcových detských zím sa vlci pozerali cez okná do chalúp). Moja prvá zima bola taká tuhá, že špičky (cencúle) sa dotýkali zeme ako stĺpy v rozprávkových palácoch. Otec prišiel na nedeľu z roboty v Rybárpoli a chcel sa potešiť so synom, ten reval ako najatý. Nepomohlo čičkanie, hojkanie, cumel' (handrička so zakrúteným cukrom), ani mamina uspávanka. Otec vyšiel na dvor, do zasneženej rozprávky, pošmykol sa a spadli sme do záveja. Od prekvapenia som stíchol. Bol som doma.

Bývali sme šťastne (bol som najstarší zo šiestich detí) v drevenej chalupe obloženej smrekmi, aby nám teplo neukradli uzímené meluzíny. Podobne ako mnohí v pláci. Chlapi po robotách, naj-

mä v Ostrave. Doma gazdovali babky, dedovia a mamy. Ja – ako ostatní spolužiaci – som so starými ľuďmi pásol kravy. Príbehy a skúsenosti sa plavili v šífoch po Atlantiku. Za oblakmi sa skrývali balóny a vzducholode z kníh, ktoré sme si nosili ku kravám. V čerstvom voňavom sene uloženom na pôjde sme spávali. Nevieť, kedy tento pekný zvyk vznikol, ani kedy odplával do zabudnutia. Vieš si predstaviť tie kvetnaté sny a najmä klopkanie dažďa po šindľovej streche?

■ **V tvojom rodisku, Kysuciach, sa rodili, žili a umierali ľudia, ktorí mali všetko a zároveň nič. Aspoň tak som to vyčítal z úžasnej Jašíkovej baladickéj prózy Na brehu priezračnej rieky. Čo z toho mali tvoji najbližší?**

Môj otec Ondrej II. bol vyučený stolár. Po robotách chodil, kde sa dalo. Na dlážku z udupanej hliny položil dlážkovicu z jedlí vyrastených na Prostrednom vršku. Porobil aj kolisky, posteľe, stoly, stoličky a skrine. V našej chalupe voňalo nielen kapustnicou. Mama Mária bola zasa krajčírka. Keď šila, tmolil som sa pod stolom a singerkou a hral som sa so štokrlíkom premeneným na koníka. Krásne spievala, preto sa jej šitiu tak darilo. Vyšila mlieko, maslo, tvaroh... vôňu jej koláčov hľadám dodnes. Neskôr nám otec urobil parádne sane (rodle) a ešte parádnejšie lyže. Jasene na ne sme zásadne rezali v zime (vtedy spali a rezanie ich nebolo).

Hlad zahánali zemiaky, poľešňoky, halušky capky, osuchy, kachličky, kusky a bábovky. Najčastejšie pučky z čerstvej treliny na žarnach, s praženou cibulkou a maslom v jamke uprostred. Na čaj sa zbierali bylinky podľa receptu babky Žofky a Anny. Činím tak dodnes.

■ **Tak či tak, Kysuce tvojho detstva**

boli krajinou neveriteľnej biedy. Ako je potom možné – aspoň pokiaľ ti možno veriť, a ja to bezmedzne robím – že duše tvojich rodákov odmietali po smrti odletieť do blahobytného neba a radšej sa pred Stvoriteľom, ktorý by im zaiste tam hore bol vynahradil všetko, čo im nedoprial na zemi, ukryli v hustých konároch smrekovcových stromov?

Ten mýtus ma fascinuje. Išlo sa rezať, píly a sekery nabrúsené, v mrazivej hore nastal čas výberu. Nezabudnem, ako mi sprvoti behal mráz po chrbte, keď otec hovoril: „T’ho buka ňemožema, je vŕim Mahda z’ Šlahorky.“ V javore zasa trónil šmatľavý Matúš, čo umrel pred tromi rokmi. Nerezalo sa. Odniesli si to štyri neobsadené smrek.

Tá bieda sa miestami prehánala. Keď bol sud kyslej kapusty, pivnica plná zemniakov a kvaky, omastok v podobe slaniny nasolenej v džeške, vrchár prežil do leta.

U Zimkov sa veľa čítalo. Už dedo (Ondrej I.) odoberal Národné noviny (nachádzal som stohy výtlačkov s nápisom „Národné noviny“). Aj knihy od Jurigu, kde sa dedo podpisoval ANDREAS. Ťažko sa to chápe, dedo odtrhol aj od úst rodiny kvôli papierom popisajúcim národnými myšlienkami. Okrem toho som nachádzal staré knihy v češtine písanej švabachom (kde „g“ bolo „j“), kalendáre, špiritistické knihy a časopis „Posel záhrobní“ (strýko Rudo) a množstvo rodokapsov (strýko Fero).

Rád a neustále som čítal. Mama ma v tom podporovala. Dokonca aj sv. Mikuláš a Ježiško. Nosili mi knihy, výkresy a pastelky.

■ A dnes? Ako je to dnes?

Kde boli pasienky, je hustá hora. Kde boli role, obrábané ručne, sú lúky

zarastené trnmi a divokými ružami. Chýba len Šípková Ruženka. V roku 1946 bola v miestnej likérke schôdza, dnes tomu hovoria míting. Bol som tam s otcom. Rečnil šcuply chlapík, prezývali ho Čapajev. Pod nohy mu podložili drevenú bedňu. Hlava mu vytrčala nad ostatnými hlavami. „Ludže, ňebojče še, robič ňebudžeče, tato puda še tu zalešni a napuši še viľkami...“ A predstav si, po rokoch sa to uskutočňuje. Už aj tí vlci pričádzajú... niektorí majú motorové píly.

■ **A čo ty? Kam sa chystáš odletieť, keď príde tvoj čas? Do smrekovcov alebo namaľovať toho, ktorého si nestihol doteraz – Stvoriteľa. A vieš, že sa vonkoncom nebudem čudovať, keď nás všetkých vyvedieš z omylu, a naspäť prídeš s obrazom Stvoriteľky nápadne pripomínajúcu nejakú krásnu Kysučanku?**

Nie som prvý ani posledný. Chystám sa odísť do svojich obrazov, medzi krajanov a rodákov. Dúfam, že Marčín ma neprizabije, že ho maľujem s jednou nohou. Druhú mu odrezali. Chytil ju brant. Preto sú tam fialovomodré hušče, nekonečné obzory do minulosti, vysmiat dievky a gazdinky, medzi nimi Vincka, pri ktorej strácali chlopi rozvahu, krídla i rozum. Presne vedela, kde ho nájsť. Viackrát ma zachránila od matkinej bitky: „Ňebiče mi pijoňerka, Mariška...“ Buď tam aj čierny hric z Korne, čo ma vystrašil tak, že som stratil reč. Chudera babka Anna musela vytiahnuť staré beskydské odriekania za pomoci srsti hrca na valíkoch.

■ **Mimochodom – lietanie. Ako na to došlo, že po ľudovej škole (na rozdiel od nás sa naši starí otcovia a staré matere nehanbili či nebáli túto školu nazývať aj národnou), a po turzovskej**

Šoférujem rodľe, za mnou sestrička Sonička

mešťanke si študoval v Kremnici a to na Škole dôstojníckeho dorastu letectva? Čo ťa, preboha, teba, čo by si sa nezahnal ani na muchu, priviedlo medzi vojakov? A vôbec – k letectvu? Ale pravdu! To, s tými smrekovcami, do vrcholcov ktorých si sa ako chlapec škriabal a potom si sa v nich až temer v oblakoch kýval zo strany na stranu, len aby si aspoň chvíľku lietal, ti ja, samozrejme, verím. Ale nemusí každý. Takže ako to s tou vojenskou školou naozaj bolo?

V čupľoch smrekov sme prebývali radi a často. Najmä pri silných vetroch sme preskakovali z vrcholca na vrchol a na zem sme sa spúšťali po visiach konároch. Z tej výšky sa dobre pozorovali plachetnice Čierneho piráta.

Lietadlá ma fascinovali odmala. Počas vojny bzučali formácie bombardérov, sem-tam preletela nízko sprevádzajúca stíhačka. Po vojne mala Červená armáda poľné letisko na lúke oproti babkinej chalupe. Ani som nechodil domov. Neskôr ma lákalo zmontovať lietajúci aparát. Viacerí sme snívali o pilotovaní messerschmitta, lavočky, mustanga, jaka alebo spitfira (Kysučan, čo bojoval v Anglicku, ho nazýval spifrajner). Štyria z mešťanky sme sa prihlásili na vojenskú leteckú školu. Po skúškach vedomostných a zdravotných v Žiline a potom týždeň v Ústave leteckého zdravotníctva v Prahe prijali len mňa.

Škola v Kremnici mala vysokú úroveň (konštatujem to spätne) – jednotkari z celej republiky. Učili tam aj profesori z UK v Prahe – za trest! Často si spomínam na profesora Homolu, ktorý upevňoval v nás slovenskosť. Úroveň telesnej výchovy bola tiež vysoká. Všetko ma lákalo – až na vojenský drill. Na to som nebol stavaný. Stále som kreslil a maľoval, najprv nástenky, potom tabule z fyziky, prírodopisu, zemepisu, až som maľoval obrazy pre veliteľov. Sami uznali, že patríť niekde inde. Náčelník školy, plukovník Pašek, napísal mi odporúčanie na štúdium bratislavskej VŠVU.

■ Viem, že si v Kremnici zmaturoval, no človek by predpokladal, že si kúpiš lístok na rýchlik a zamieriš do Košíc, kde bola a či dodnes je vysoká vojenská letecká škola. Lenže ty si sa namiesto toho vybral na – pílu. To bolo, prosím ťa, čo?

Zmeškal som termín na prijímačky. A keďže som nechcel byť na oštaru rodičom, rok som pracoval na píle v Turkovke (v chotári Turzovky). Voňalo tam živicom a pohľadmi mladých žien. Kreslil som ich portréty v životnej veľkosti uhlíkom na papier. Moje kresby nosila pani učiteľka Janišová svojmu švagrovi akad. maliarovi Andrejovi Barčíkovi do Žiliny. Označoval ich plusom alebo mínusom. Tak ma akoby diaľkovým ovládaním trochu usmerňoval.

Nezabudnem, s akou pýchou budúceho chlapa som odovzdal mame svoju prvú zálohu (500 Kčs).

■ **Kedže ti tie tri kysucké sudičky vložili do kolísky maliarsky talent, z pily si sa vybral do Bratislavy na Vysokú školu výtvarných umení. Povedz, čo môže naučiť maliarska škola mládenca, ktorý má talent?**

Vtedajšia škola bola iná ako dnešná. To je výsledok spoločenských zmien. Dva roky bola tzv. všeobecná, pod vedením prof. Petra Matejku. Šmidlikali sme portréty prispätých dedkov uhlíkom na baliaci papier vypnutý na bundráme. Dva razy v týždni prišiel pán profesor na konzultácie. Naše viacdenné úsilie nájsť správny výraz a podobu sprážil slovami: „Hlava je vajco.“ Postavil sa na špičky a hrubou čiarou urobil okolo hlavy vajce. Chcel nás upozorniť, že základom obrazu je stavba. Details prichádzajú neskôr. Učili sme sa remeslo. Po dvoch rokoch sme odchádzali do špeciálnych ateliérov.

Krásnych šesť-sedem rokov. Dnes, keď sa čas skracuje, sa čudujem, že sme všetko stihli – prácu v ateliéri, návštevu knižníc, posediť si pri víne, kúpať sa v Dunaji, randičko na korze. Osobne som chcel zistiť, čo ľudia vidia na opere. Začal som tam chodiť (lístky nám dávali

poslucháči VŠMU). Potom to prišlo pri Janáčkovej Líške Bystrouške. Hudba sa spojila s mojimi Beskydami.

Talent je ošemetné slovo. Často sa používa a nevie sa, čo to je. Vytrvalosť? Nezdolnosť? Láska k maľovaniu? Kresliť a maľovať ťa za šesť rokov naučia. Ale čo ďalej?

■ **Takže, čo bolo ďalej... po tých dvoch prvých rokoch? Na ktorého profesora si spomínaš ešte i dnes... samozrejme v dobrom? Mimochodom, povedal si ty už niekedy o niekom zlé slovo? Predo mnou isto nie...**

Po roku vojenčiny v Armádnom výtvarnom štúdiu v Prahe som so svojím „strojom času“ pristal v Bratislave. Počúvol som radu priateľa Paľa Bleya, akad. maliara: „Neodchádzaj z Bratislavy, aspoň nie hneď. Tu dozreješ v maliarskej sopke a ľahšie nájdeš obživu.“ Vďaka prajnosti redaktorky Roháča Milky L. som našiel aj podnájom v starom dome s vežičkou, vo veľkej záhrade so zvláštnym vchodom na Okánikovej ulici. Počas štúdia som si prilepšoval k štipendiu karikatúrami. Odrazu ma po vojne živili. Mohol som si dovoliť luxus žiť na voľnej nohe. Čakala ma príležitosť nájsť si svoju cestičku vo výtvarnej džungli. Ondrej Máriássy, výtvarný redaktor vydavateľstva Mladé letá, mi dal šancu ilustrovať knihu a tak som sa s pomocou Budkáčika a Dubkáčika dostal do Mladých liet.

■ **Neviem, len predpokladám, že si prvý Turzovčan, ktorý si namiesto drotárskej krošny, zavesil, obrazne povedané, na plece, (viem, že nie na krk) maliarsku štaflu. Ako to prijali/komentovali tvoje tetky, strýcovia a vôbec rodáci, s ktorými si kedysi pásaval kravy?**

V mojom kraji sa cenila najmä práca rúk, svalov a mozolov. Ešte tak uznávali dochtora, páнка (farára), učiteľa a fiškála. Tzv. panské remeslá sa necenili. Aj môj otec mal s tým problém. Často som chodil na Kysuce aj z nostalgie, ale najmä bolo treba kosiť, betónovať... zvaliť desať borovíc. Píly nabrušené, sekery ostré ako britva... Len ja som musel dokončiť ilustrácie a poslať ich poštou. Otec chodil nervózny hore-dolu. „Tata, veď počkaj, vidíš, že mom robotu.“ Otec nepovedal nič, len si zahundral: „Jaka mi toj robota, bavi še s farbičkami jako mal' chlapec...“ Keby si vedel, otec, akú si mal pravdu. Maľovanie a ilustrovanie je zábava, ale musí ťa to baviť.

■ **Viem, že i ty vyznávaš starú dobrú pravdu, že zamestnanie prekáža v práci a zamestnal si sa u seba. Ja to viem, ale odpovedz tým, čo náš rozhovor budú čítať... Mali vydavateľstvá, myslím predovšetkým na vydavateľstvo Mladé letá, dominantné vydavateľstvo detskej literatúry v totalitnom čase, záujem o kvalitnú, umeleckú ilustráciu pre deti... a vôbec?**

V tom čase som patrili v Roháči, satirickom časopise, do rodiny. Okrem redaktora Milana Vavru všetci prispievatelia boli „cezpólní“. Dokonca aj Viktor Kubal, bez ktorého by Roháč nebol Roháčom. Mal som šťastie na životela mojich maliarskych snov. Neskôr som sa udomácnil v Mladých letách Ruda Morica a v Slniečku pani Márie Ďuríčkovej. Tá ma nabádala aj písať a k vymýšľaniu výtvarných kníh pre deti. Na svet prišli aj komiksy na zadnej strane Slniečka. O tvojom šéfovaní v Slniečku hovoriť nebudem, ale Jozef Cíger Hronský sa mu v nebeskej redakcii zaiste tešil.

■ **A čo po roku 1989, po výmene totalitného systému za slobodný život (chcel som povedať slobodný trh)? Vznikli desiatky a desiatky vydavateľských firiem, ktoré začali chrliť všetko hlava-nehlava, teda aj knihy pre deti. Ušlo sa ti z demokratického bieleho koláča? A keďže ho neraz piekli a, žiaľ, dodnes pečú aj nedoučení majstri, nehorkol ti v ústach?**

Po zmene režimu napchalo sa sem oblokmi všetko, čo sme predtým dverami povyhádzovali. Ja osobne som radšej prestal ilustrovať. Začal som sa venovať výlučne maľovaniu na drevo a karikatúram podporujúcim vznik slovenskej republiky. A ak predsa len, zilustroval som pár kníh básní, poviedok a rozprávok svojich priateľov. Mimochoďom, po našom rozprávkovom svete sa potuluje priveľa myší... najmä sivých. Kocúr v čižmách, kde si?

■ **Ty však nie si len maliar a ilustrátor, si aj spisovateľ. Píšeš síce „jak onom džubok narosnul“, ale o to sugestívnejšie. Znova som si to uvedomil, keď sa mi dostala do rúk tvoja kniha Zabudnutá záhrada. Pri príležitosti tvojho jubilea ju spolu s nádhernou monografiou ONDREJ ZIMKA vydala „najkrajšia Kysučanka“ Mária Ščuryová vo svojom vydavateľstve Magma. Jedna i druhá kniha vyráža dych, v tejto chvíli však najmä tá, ktorú si o sebe napísal sám... no napísal. Lepšie by bolo povedať – namaľoval. Aj keď sa celý život obšmietam okolo literatúry, prečítal som kopce kníh, tak s niečím podobným som sa nestretol... ba, písacky, ako ju označuješ, napísal aj Dominik Tatarka. Lenže tvoje sú zimkovské, neuveriteľne ľudské, blažiace srdce i myseľ...**

Už neni s kým podudrač po našemu, len v hustých porastoch, najmä nad zatopenou Riečnicou, stretnem Jar-ka Veličku, učiteľa, výborného fotografa a najmä „vtákológa“. Aj Jožko Marec, lekár a spisovateľ, znalec plácov, chodníkov a legend vie po našemu. Srdce mi pookreje, keď počujem rodné tvrdé a mäkké jery, ba aj miznúce nosovky. Len vo vrchoch, kde sa prehánajú po starých pasienkoch svetlonosy, možno stretnúť starenku v najlepšom veku...

„V' šče su čij a odkal?“

„Reku, z Hlíňan'ho, z pod dubkof, Ondreja Zimku s'n.“

„Naľe, co nepoveče! To b'í ch'rn' mladženec.“

Zabudnutú záhradu som písal pre svojich vnukov a pravnukov, aby si nemysleli, že sme boli pripečení, ako o nás píšú bratislavskí snobi zo zafajčených kaviarní. Nemôžu pochopiť naše krásne detstvo v pokore, robote, v náručí prírody. Nevie, či by ich detičky prežili hoci takú búrku na pasienku. Domov sa odísť nedalo, hromy bili ako na Piave. Kravy vstrčili hlavy do smrečiny, chrby a zadky nechali napospas dažďu. A pastierikovia? S vrecom na hlave vtisli sme sa do hustých šeci... V tej knižke som nechal znieť bez vysvetlenia, v trojzvuku jerov a nosoviek, toto všetko. Pochopili dve Huščorky, Majka Ščuryová a Magda Macková – a zvýšili náklad Zabudnutej záhrady.

■ **A teraz posledná otázka... tvojimi najvzácnejšími gratulantmi budú tvoje vnúčatá a dve deti, Milina a Ondrej IV, ktoré dosvedčujú, že na prísloví o jablku, čo nepadá ďaleko od stromu, teda od otcovho ateliéru, niečo je. Dokázal si ich popri všetkom, čo si im dal,**

Otec (Ondrej II.) a syn (Ondrej III.)

aj presvedčiť, že aj keď z Kysuce bolí hlavička, niet lepšej vodičky na svete?

Syn Ondrej IV. sa premenil na ozajstného Kysučana. Postavil si ateliér a mení beskydskú príťažlivosť na bronzové sochy, kysuckú vytrvalosť na železné objekty. A dcéra Milinka? Tá sa na Kysuce vracia ako jar, leto, jeseň, zimu. Ani starí Kysučania nevedia tak zbierať hričky ako ona.

Pod Husárom, kde kedysi stála drevenica, v hušču nad potokom, dobre chutí pri ohníku víno – z juhu.

Kroniky neľudskosti **alebo** Deti a holokaust

marta žilková

V súčasnosti sa veľa uvažuje a píše o mládeži. Často sú to nelichotivé slová. Mnohí dospelí si pritom neuvedomujú, že prílišná starostlivosť o deti, ich ochrana pred všetkými nepríjemnosťami, ale často aj povinnosťami, ich uzatvára do akéhosi vákua. Mladí ľudia nie sú zvyknutí na prekonávanie prekážok či nepríjemných situácií. Nie náhodou sa v tejto súvislosti otvorila polemika, ktorú začala novinárka Zuzana Hanusová vo svojom blogu (<https://www.postoj.sk/11760/hovorit-detom-aj-o-holokauste>) otázkou: „*Máme s deťmi hovoriť o citlivých témach, ako je vojna, extrémizmus či dokonca holokaust? A ak áno, ako to máme robiť?*“ Reakcie boli pochopiteľne rozličné – ochraňujúce i revolučné. Pozoruhodný bol názor, ktorý sa prihovárал za otvorenosť pred deťmi, lebo tým sa v nich pestuje aj schopnosť reagovať v istých nepríjemných životných situáciách. V súčasnosti ide o veľmi dôležitú otázku už aj pre napätú situáciu vo svete a netolerantné názory na život, znevažovanie základných morálnych hodnôt

atď. Jej nástojčivosť ešte zosilnie po pripomenutí si minulosti a jej vzťahu k deťom. Svedectvo o tom prinášajú mnohé literárne a iné umelecké diela.

Uvažovanie o týchto otázkach malo niekoľko indícií. Prvou bol denník štrnásťročného poľského chlapca *Dávidkov denník* (2016) z vydavateľstva Q111, druhou známy *Denník Anny Frankovej* (2015), treťou román *Affinity* Konarovej *Mischling* (2016) a napokon spomienková kniha Moniky Vrzgulovej *Deti holokaustu* (2007) a poslednou porovnanie témy zo žánrového hľadiska.

Spoločným menovateľom všetkých uvedených publikácií sú hlavní protagonisti – deti. A hoci žánrovo sa knihy odlišujú (denníky, vecná literatúra, román), zhodujú sa v názore, že holokaust poznačil deti tým najsurovejším spôsobom, čo nie je v danom kontexte nič nové. Návrat k vojnovým detským zážitkom vynikne v súčasnosti aj preto, že deťom sa poskytuje veľká pozornosť v materiálnej i vzdelanostnej sfére.

O krutosti vojny a fašizmu sa popísali tisícky strán. V rozhlase i televízii rozprávajú ľudia, ktorí prežili holokaust. Všetci však vnímajú prežitú dobu ako dospelí, ktorí si

„iba“ spomínajú na detské utrpenie. O tom vypovedá aj kniha M. Vrzgulovej *Deti holokaustu*. V podstate ide o kolektívne autorstvo, pretože každá kapitola má osobitný názov a iného rozprávača. Všetci sa spovedajú zo svojich zážitkov v koncentračných táboroch aj mimo nich. Mnohí rozprávajúci si v pamäti vyvolávajú obrazy dejov, ktoré zažili v detstve. Hoci ide o veľmi známe udalosti, ako bol príchod do pracovných táborov, selekcie, státie a čakanie na smrť či život na apel platzi, či dlhé dni a noci v barakoch, deti ich

vnímali inak a do vedomia si zapísali a následne i zapamätali iný obraz strašných zážitkov. Uvediem aspoň jeden príklad. Dospelí si zriedkavo spomínajú na čas, ktorý strávili v táboroch, keď nepracovali. Deti často opisujú napríklad hry, ktorými dokázali zaplniť bežný deň: *„Hračky sme tam nemali takmer žiadne, hrávali sme sa v prenesenom slova zmysle s kamienkami. Alebo sme si vonku v blate stavali niečo, pokiaľ sa von ísť dalo a nebola veľká zima, lebo oblečenie sme mali stále to isté, čo sme v ňom prišli. Takže sa vonku ne-*

ONDREJ ZIMKA / Ondrej Sliacky: Kohút a líška

mohlo byť. A okrem toho sme mali naproti nám v tom treťom baraku, by som povedal, skladište mŕtvov." Mŕtvoly tam skladali do výšky poschodového domu, z ktorého sa šíril strašný zápach. „*My sme si na to postupne zvykli a pamätám sa, ako jedna esesáčka prišla tam a povedala: „Prečo necháte tie deti hrať sa pred tými mŕtvolami?“* Inou zábalou bolo sledovanie dospelých. „*Počítali sme, kto a kde umrel a na ktorej posteli a hlásili sme to rodičom, ak tam boli. Už to bolo pre nás také normálne, by som povedal, že to patrilo k nášmu dennému životu, že tam niekto zomrel. Boli sme takí nejakí otupení s snád' sme si ani neuvedomovali ten význam smrti alebo fenomén smrti, ktorý tam nastáva (Bergen Belsen 1944)*" (Vrzgulová, 2007, s. 10-11). Hoci sa tu hovorí o detskom zážitku, výpoveď je už prehodnotená dospelým, ktorý k detskému zážitku pridáva svoj pohľad a hodnotenie dospelého. Často sa aj samotní rozprávajúci čudujú tomu, že svoje detstvo prežili v tomto prostredí.

Rozprávajúci často priznávajú, že si už mnohé veci nepamätajú, ostali iba čriepky, úryvky, torzá strašných zážitkov, ktoré ich potom sprevádzali po celý život. Útržkovité detské spomienky, ako napríklad vyzlečenie z kožucha, odpáranie kožušinového goliera na kabáte, nápisy na židovských obchodoch, posmievačské vykrikovanie spolužiakov a pod. boli prvými náznakmi začiatku tragickej doby. No z čriepkov možno zostaviť celok, zobrazujúci pomaly sa for-

mujúci antagonistický vzťah vojnovnej slovenskej republiky k Židom.

Oveľa viac o emóciách, každodennom trápení, myslení a detských názoroch vypovedajú denníky dospievajúceho poľského chlapca Dávida Rubinovicza a nemeckého dievčaťa Anny Frankovej.

Dávid Rubinovicz bol štrnásťročný chlapec, ktorý si v rokoch 1940 až 1942 viedol denník. Ten sa náhodou našiel medzi haraburdím na povale domu v Bodzentyne. Na dospelého čitateľa pôsobí nielen svojou emotívnosťou, ale aj faktografickou stránkou, prezrádzajúcou realitu života v gete i mimo neho. Nebol to iba psychický útlak a strach o život, ale aj ťažká fyzická práca, vyčerpávajúca až do špiku kosti. Zorný uhol dieťaťa odkrýva útrapy židovského obyvateľstva ale – čo je zaujímavé – poukazuje aj na negatívne vzťahy v rámci židovskej komunity (šmelinárstvo, udávanie a pod. Neušlo mu, že si napríklad kradli potraviny, že sa nemali radi, že si závideli a pod.

Samostatnú kapitolu tvoria postavy a správanie sa poľských žandárov a nemeckých vojakov. V niektorých prípadoch bývali Poliaci nemilosrdnejší ako Nemci. Podrobne zaznamenáva narastajúci útlak Židov, ktorý sa začal zákazom cestovania a používania vozov či iných dopravných prostriedkov. Potom nasledovali denné prehliadky a šikanovanie obyvateľstva, razie a následné väzenie či deportácie a napokon už aj vraždenie priamo na uliciach dedín a miest. K tomu sa pridal psychický teror vo forme protižidovskej propagandy, karikatúr na plagátoch, osobné ponižovanie, napríklad verejným strihaním brád. Materiály boli v poľ-

1 V citáte ostal text bez úpravy, zachovala sa jeho hovorená podoba.

štine, lebo ich cieľom bolo nasmerovanie nenávisti proti Židom a odpútanie pozornosti od nacistického vyčíňania. Život v neustálom napätí a strachu naučil dospelých rozprávať o smrti ako o nevyhnutnej súčasť ich bytia a Dávid preberá ich pocity, zážitky a názory: „*Neminie jeden-jediný deň bez nejakej zlej správy. Popoludní prišiel z Daleszyc tajomník Rady starších Židov a ten nám povedal, že žandári dnes zastrelili päť Židov, pretože ich niekto udal, že poschovávali kožuchy. Žandár rozkázal mŕtvych zakopať do spoločnej jamy na ich vlastnom dvore. Šlo o otca, troch synov a dcéru. V Kielcach je každý deň až niekoľko obetí, ide o ľudí, čo sa odvážili opustiť židovskú štvrť.*“ Posledné vety vypovedajú o životnom pociť predčasne dospelého Dávidka: „*A keď rozmýšľam o tom, koľko vojen je na svete a koľko ľudí denne zabijú guľky, granáty, smrtiace plyny, bomby, hlad a epidémie, som hrozne nešťastný... V takej hrôze žijeme celé dni a týždne. Je to nepredstaviteľne strašné.*“ Ku koncu denníka už len lakonicke konštatuje každodenné popravy. No často si kladie otázku, na ktorú mu ani dospelí nevedia odpovedať: „*Prečo sa to všetko deje?*“

Aj keď sa Dávid správa a uvažuje takmer ako dospelý, mnohé situácie svedčia o jeho ešte detskom myslení. Otec ho raz celkom nespravodlivo zbije a vtedy si chlapec zapisuje svoj zážitok nasledovne: „*Keby nie vojna, už dávno by som bol z domu odišiel. Vyučil by som sa nejakému remeslu, lenže takto čo? Musím všetko strpieť. Otec ma v skutočnosti nelúbi, hoci ješ mi dopraje, keď je z č. Robí to len z povinnosti...Keď ma bije a mama ma bráni, vždy sa*

s mamou vadí. Aj dnes sa povadili. Ja si myslím, že muž so ženou by mali žiť v zhode a nie v neustálych škriepkach ako moji rodičia“. No vzápätí, keď otca odvádzajú na povinné práce, chlapca prepadne zúfalý plač: „*Vtedy som pocítil, že to, čo som napísal 1. mája, že ma nelúbi, je škaredá lož... Koho sme mali najdrahšieho na svete, toho nám vzali...*“

Jeho posledný záznam registruje radosť z návratu otca a zavraždenie dvoch židovských žien. Je to typické spojenie dvoch protikladných pociťov, ktoré chlapcom zmietali celé dva roky. Zápisky sa končia nedokončenou vetou „*Kto...*“ Jeho šťastie a radosť z návratu otca netrvali ani jeden deň. Pri písaní ho zastrelil žandár, ktorý kontroloval ich príbytok.

Dávidkove zápisky sa začínajú 21. marca 1940 a posledný zápis je z polovice roka 1942. O niečo neskôr vyviezli aj jeho rodinu do koncentračného tábora, kde všetci zahynuli. Tu sa končí „*najpravdivejšia a najsmutnejšia kronika neludskosti*“ (komentár editorky Kvety Daškovej).

Akýmsi pokračovaním mapovania vojnových zločinov proti deťom je svetoznámy **Denník Anny Frankovej** (12. jún 1942 – 1. august 1944).² Keďže dielo je známe v rozličných modifikáciách³, zameriame sa na jeho pôvodnú knižnú podobu, na jej výpovednú hodnotu a na možnú (či problematickú) prítomnosť detského aspektu. Hoci Annin denník sa

² Interpretácia sa opiera o komplexné vydanie *Denníka Anny Frankovej* (Bratislava: Slovart, 2015) „v ktorom zostavovatelia spojili dve verzie denníka a ďalšie doteraz nepublikované časti.“

³ Naposledy napríklad v podobe divadelnej hry pre mládež (Nové divadlo, Nitra, 2016.)

zaraduje do čítania pre mládež, má rovnakú výpovednú hodnotu aj pre dospelého čitateľa z viacerých dôvodov. No prv, než k nim prikrčíme, uvažujme ešte o prítomnosti detského aspektu v diele, keďže denník začala Anna písať ako štrnásťročná a aj čitatelia môžu byť zväčša v autorkinom veku, takže detský aspekt by tu mohol byť prítomný. Ján Kópál (1985, s. 9), autor tohto pojmu, ho definuje ako prítomnosť dvoch činiteľov – komponentu dospelého a komponentu detského sveta a veku. Samozrejme tu má na mysli dospelého autora. A tak v prípade spomínaného denníka dochádza k obrátenému obrazu, pretože detská autorka sa okrem svojho sveta venuje aj svetu dospelých a mnohé jej názory sú viac dospelé než detské. Čiže do detského komponentu zasahuje veľmi výrazne (hlavne na konci zápiskov) – komponent dospelého. Na rozdiel od Dávidka Anna pôsobí oveľa dospelším dojmom; má dobré vzdelanie, široký rozhľad a zaujímavé názory. S vonkajším svetom nemá priamy kontakt, ale vníma ho cez rádio a ľudí, ktorí ju ukrývajú. Po dvoch rokoch, strávených v uzavretom priestore a s rovnakými ľuďmi, hodnotí svoj i osud Židov nasledovne: *„My Židia nemáme právo na vlastné pocity, musíme byť odvážni a silní, musíme vziať bez reptania na svoje plecia všetky nepríjemnosti, musíme urobiť všetko, čo je v našich silách a dôverovať Bohu. Raz sa však táto strašná vojna musí skončiť, a potom predsa zasa budeme ľudia, a nielen Židia“*.

Ako mohlo štrnásťročné dieťa vydržať dva roky zavreté v jednom byte s dospelými ľuďmi? Ani dnešná mládež, ktorá má prístup ku všet-

kým zdrojom informácií, nemá taký rozhľad a vzdelanie, aké nadobudla Anna za dva roky. Pritom dospela mentálne i duševne či emocionálne. Otvorene píše o všetkom, lebo to je jej jediná možnosť komunikovať s niekým, kto jej neodporuje a neodháňa ju.

Hoci denníková forma je prvotne žáner vecnej literatúry (Žilka, 1984, s. 315), v tomto prípade má Annin denník mnohé znaky umeleckého textu: *„V dome býva dusno, ťaživá atmosféra, vládne ospalosť, vonku nepočuť ani vtáčika zaspievať, vôkol je smrteľné a sklúčujúce ticho a táto ťažoba ma celú zahľadá, akoby som mala celú zostúpiť do hlbokého podsvetia...cítim sa ako vták, ktorému surovo obstrihli krídla a v tme naráža na mreže svojej tesnej klietky. Chcem ísť von, potrebujem vzduch, potrebujem sa smiať*. Toto priznanie pôsobí nielen vďaka lyrickým prvkom, ale hlavne svojou výpoveďou o psychickom i telesnom stave dievčaťa.

Veľa priestoru venuje autorka uvažovaniu o mladosti, o neskúsenosti, o hľadaní a poznávaní sveta, pred ktorým je uzavretá v obmedzenom priestore. Napriek všetkému utrpeniu nestráca nádej a verí, že svoj denník raz vydá, aby ľudstvo nezaбудlo na príkoria a utrpenie, ktoré spôsobuje človek človeku.

Annin denník je rozľahlý, rozložitý, bohatý na úvahy, komentáre a závery. Je zaujímavé, že dievča v jej veku si zapísalo toľko myšlienok o politike, o stave sveta, vojne, o vzťahu európskych štátov k Nemecku atď. Celou knihou sa vinie ako červená niť Annina sebareflexia, seba výchova. Dokáže k sebe zaujať kritický postoj, hodnotiť svoje skutky i myš-

lienky tak, aby neupadla do beznádeje a zúfalstva, čo prezrádza veľkú vnútornú silu. Tá jej pomáha prežiť problematické vzťahy medzi ľuďmi v jej blízkosti, hlavne medzi rodičmi. Pochopí ich až vtedy, keď sa sama zamiluje do Petra, s ktorým znáša nedobrovoľné väzenie. Otvorene píše o svojich sexuálnych túžbach, ktoré si zo začiatku pletie s priateľstvom, o láske i jej dôsledkoch. Popri ťažkom osude s neistým koncom Anna stále verila v dobrý koniec a budúci život na slobode. Preto nepripustila, aby spoločnosť ľudí v úkryte upadla do beznádeje. Na mnohých miestach zaznamenáva aj humorné situácie. Napríklad po vysvetlení, že novorodenca prináša bocian, si Anna zapísala otcovu poznámku: *„Po tom, ako som získal veľmi podrobné informácie, musím konštatovať, že v našej rodine neprišlo po tri generácie k pohlavnému styku!“*

Napriek všetkému úsiliu sa v denníku často objavuje fenomén strachu, čo je celkom prirodzené v danom neprirodzenom prostredí. Prvýkrát je strach spojený so správou, že sestru Margot predvolalo SS. To znamenalo, že aj v Holandsku sa poľovalo na Židov. Tento prvotný pocit strachu sa neskôr vynára v denníku dosť často, iba je spojený s inou udalosťou. 28. septembra 1942 si zapísala: *„Je mi nesmierne smutno z toho, že nikdy nesmieme vyjsť von, a veľmi sa bojím, že nás nájdú a postrieľajú. To veru nie je bohvieaká vyhliadka.“* Inokedy sa strach spája s obavami o blízkych ľuďoch: *„Zmocňuje sa ma strach pri myšlienke na všetkých tých, s ktorými som sa vždy cítila vnútorne spätá a ktorí padli do rúk tým najstrašnejším katom, akých kedy nosila zem. A to všetko*

len preto, že sú Židia.“ Ale najväčší strach bol spojený s prezradením skrýše, čo raz vyústi do predtuchy konca.

Nie náhodou sa *Denník Anny Frankovej* pokladá za jeden z najdôležitejších svedectiev holokaustu a fašizmu vôbec. Je to nielen závažný historický doklad doby, ale aj pôsobivý subjektívny zážitok dospievajúceho dievčaťa, čo zo žánra vecnej literatúry robí umelecké dielo, ktoré prežije svoju autorku i dobu vzniku. K tomu prispievajú aj použité výrazové prostriedky, ako sú zážitkovosť, dramatickosť, emocionalita.

Denníkové záznamy zachytávajú to, čo v spomienkach dospelých chýba: každodenný strach a hrôzu z toho, čo prinesie nasledujúci deň, nepretržité prežívanie strachu bez konca, napätie a obavy.

Poslednou knihou, kde o pobyte v koncentračnom tábore vypovedajú deti-dvojčky, je román *Mischling*. Jeho autorka mladá Američanka-bloggerka Affinity Konarová sa ním preslávila po celom svete. Román vydala v roku 2016 a dodnes vyšiel v dvadsiatich štátoch. Čo je na tomto diele také zaujímavé, že zaujalo čitateľov? Predovšetkým fakt, že holokaust, koncentračné tábory a experimenty doktora Mengeleho ešte stále strašia svojou neľudskosťou, fašizoidnou, xenofóbnou a rasistickou ideológiou, aplikovanou na deťoch. Autorka opisuje osud poľských dvojčiek Perly a Staše, ktoré spolu so stovkami ďalších detí boli pokusnými králikmi doktora Mengeleho, pričom použila zvláštny spôsob rozvíjania príbehu. Každú kapitolu rozpráva iná z dvojčiek, ktoré sú naviazané na seba duševne i telesne. A Men-

ONDREJ ZIMKA / Vincent Šíkula: Ďuro, pozdrav Ďura

gele skúmal práve toto úzke spojenie medzi sestrami, pričom ich týral a týranie nazýval medicínskym experimentom. Tváril sa ako ich ochranca a žiadal, aby ho oslovovali ujo doktor. Dvanásťročné dievčatá však boli značne vyvinuté a vzdelané na to, aby im mohli niečo nahovoriť. Okrem toho spolunažívanie s ostatnými deťmi a väzňami ich rýchle presvedčilo o pretváрке učiteľov. V nasledujúcom úryvku Staša náhodou otvorí dvere do doktorovej pracovne a tento pohľad ju presvedčí o skutočnej tvári doktora Mengeleho: „*A vtedy som sa stretla s tými očami. Dodnes neviem, ako charakterizovať výmenu pohľadov, ktorá prebehla. Viem len toľko, že nad stolom pri náprotivnej stene trónili rady očí. Boli pripevnené cez dúhovky, prepichnuté špendlíkmi, zoradené úhladne ako deti pri nástupe. Hrali všetkými farbami ako pekné ročné obdobie: zelené, orieškové, hnedé, okrové. Na kraji stálo v pozore modré. Všetky*

boli zahmlené tak, ako môže byť zahmlené niečo živé, dúhovky prekryté kúskami tkaniva, ktoré sa vlnilo, keď cez okno zafúkalo. A uprostred žmurkali špendlíky, ktoré ich držali v zajatí.“

Majstrovsky sú vypracované dialógy medzi doktorom a deťmi, kde Mengele prezrádza svoju dvojtvárnosť. Veľký priestor venovala autorka vnútornému monológovi, čo bolo dôležité pre vykreslenie charakteru postavy. Staša, ktorá sa pri vyšetrovaní a zákrokoch s doktorom rozpráva, robí všetko preto, aby ho uspokojila, mysliac si, že tak zachráni Perlu. Sú to dokonalé psychologické sondy do myslenia týraného dieťaťa, ktoré celú svoju silu upriamuje na ochranu svojej sestry.

Mnohé retrospektívy a fantazijné obrazy, ktoré sa objavujú vo vedomí detí po injekciách, ale aj celkový systém rozprávania, prerušovaný živým zážitkom a vzápätí pocitom či spomienkou, mnohé metaforické ob-

razy, umelecké prirovnania a ďalšie prostriedky umeleckého jazyka odlišujú tento text od pertraktovaných denníkov. Ich umelecké zameranie posilňuje čitateľský zážitok a obohacuje ho o iné dimenzie ako poskytuje vecná literatúra. Ale v konečnom dôsledku spĺňa rovnakú funkciu ako všetky antifašistické diela. Uvedme aspoň jednu ukážku, jeden obraz, aký sme nespočetnekrát videli vo filmoch, na fotografiách a opísané v literatúre – obraz miestnosti s pričňami, kde ležali väzni. Obraz je posilnený faktom, že išlo o ošetrovňu: „Na pričňiach ležali rady tiel, v škárach takých malých, že vyzerali ako hmyz oddychujúci v úli. Telá boli prikryté bielymi plachtami a pripomínali mračná s prilepenými hlavami. Väčšina hláv bola odo mňa odvrátená alebo zaborená do slamníkov, iba ruky mali vystreté, hrče a trné kostí, prosiace o jedlo a vodu.“

Zničené a utýrané dvojčatá prežijú svoju smrť a dokážu si predstaviť aj svoju budúcnosť, čo je pozitívom tohto diela a odkazom autorky pre čitateľa: „*Perla prevezme nádej, že svet nikdy nezabudne na to, čo nám urobil* (Mengele, p. a.). *Ja* (Staša, p. a.) *prevezmem vieru, že sa to už nikdy nestane. Nikto v nás už nebude vidieť mischlingov. V tom živote také slovo nebude treba.*“

A napokon všetci sa zhodneme v tom, že šoa či holokaust zasiahli všetkých Židov v okupovanej Európe, a nielen ich, na čo by sa nemalo zabúdať. Preto odpoveď na nastolenú otázku v úvode, je jednoznačná. Treba o minulosti hovoriť s deťmi i dospelými stále, lebo aj dnešná situácia vo svete ohrozuje ľudskosť, slobodu a ľudskú dôstojnosť.

PRAMENE

- Denník Anny Frankovej* (12. Jún 1942 – 1. august 1944). Zost. Otto Frank a Mirjam Pressler. Prel. Adam Bžoch. Bratislava: Slovart, 2015. 375 s.
- KONAROVÁ, Affinity: *Mischling*. Prel. Otakar Kořínek. Bratislava: Ikar-ODEON, 2016. 355 s.
- RUBINOVICZ, Dávid: *Dávidkov denník*. II. Katarína Slaninková. Bratislava: Vydavateľstvo Q111, 2016. 96 s.
- VRZGULOVÁ, M.: *Deti holokaustu*. Bratislava: Dokumentačné stredisko holokaustu, 2007, 151 s.

LITERATÚRA

- HANUSOVÁ, Zuzana: *Hovoriť deťom o holokauste?* In: (<https://www.postoj.sk/11760/hovorit-detom-aj-o-holokauste> 26. 9. 2017
- HAŽIK, Igor: Holokaust včera a dnes. In: <https://hazik.blog.sme.sk/c/190112/Holokaust-vcera-a-dnes.htm> 26. 9. 2017
- KOPÁL, Ján – TARCALOVÁ, Želmíra: Literatúra pre deti a didaktika literárnej výchovy na prvom stupni základnej školy. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1985. 264 s.
- Obrázky z koncentračných táborov. In: https://www.google.sk/search?q=Deti+holokaustu&tbm=isch&itbs=rimg:CbP-daTDwcKsylvgh5quG2_1_1_1DxDVsBnnCdr-cJdY9PMqIKU5_1iYcwRejsqq1uKsno-Kg-dAWoWc2l3
- ŽILKA, Tibor: Poetický slovník. Bratislava: Tatran, 1984. 372 s.
- ŽILKOVÁ, Marta: Rubinovicz, Dávid: *Dávidkov denník*. In: Tvorivá dramatika. Praha: NIPOS –ARTAMA-STD-KVD DAMU, 2017, s. 43.

toňa revajová

Spievanie v daždi

V sobotu 16. septembra 2017 v Bratislave popŕchalo, pršalo. Vo chvíľach, keď z neba nepadalo nič, aspoň hrozilo, že každú chvíľu opäť príde poriadny lejak. A na Hviezdoslavovom námestí mali byť KNIŽNÉ HODY, OPEN-AIR FESTIVAL ČÍTANIA PRE MALÝCH A VEĽKÝCH, ktorý organizovala BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Slovenská sekcia IBBY a OZ Fanfáry.

Folkový spevák **Peter Janků** bol jediný z účinkujúcich, kto sa už ráno zaujímal: „Bude? Nebude? Rušíme?“ Organizátori ho ubezpečili, že „zatiaľ áno“. Až keď sa hodinu po otvorení nezadržateľne rozpršalo, volali Petrovi, že to asi zabalia. Prekvapil: „Už som na ceste. Spievať sa dá aj v daždi.“ A rozbalil to, ako sa vraví. Ľudia, ktorí sa schovali pred dažďom v kaviarničkách, vyšli von a po-

čúvali ho pod daždníkmi alebo v prišplášťoch. Peter Janků spieva iba vlastnú tvorbu, inteligentné, hravé a vtipné piesne – o aktuálnom dianí v spoločnosti. Každý, kto práve prechádzal okolo, sa zastavil – a ostal. Medzitým prestalo liať, takže Knižné hody mohli pokračovať.

Aby sme nepredbiehali... program išiel takmer podľa plánu už od začiatku. **Miro Mihálek**, bábkoherec, otváral podujatie netradičným bábkovým predstavením. Bola to pôvodná rozprávka, v ktorej autor vytvoril ilúziu, že si číta s deťmi, ale zároveň to bola súčasť divadelného predstavenia.

Dado Nagy sa vo svojej poradni inokedy venuje viacerým knižkám pre deti, ktoré ho očarili. Tohto roku si vybral iba *Špinušku*. Je to kniha najznámejšej holandskej súčasnej autorky kníh pre deti Annie M. G. Schmidt a hlavnou postavou je – ako inak – Špinuška, dievčatko, ktorému sa nikdy nepodará ostať čistým. A zažije toľko dobrodružstiev, že na iné knihy naozaj nezvýšil čas.

Na knižných hodoch je vždy nejakým spôsobom zastúpená i najzná-

mejšia slovenská recitátorská súťaž Hviezdoslavov Kubín. Tohto roku sme mohli tleskať trojici dám **Janke Cigáňovej, Janke Mizákovej a Janke Mizákovej ml.**, ktoré vystúpili v bloku Recituje babka, mamka, vnučka. Najstaršia z nich, známa nitrianska recitátorka a organizátorka podujatí Divadla poézie, nakazila láskou k poézii svoju dcéru i vnučku. Treba dodať, že úspešne.

Gabriela Dittelová formou hádaniek prezentovala reedíciu svojej škôlkarskej knižky *Letí, letí, všetko letí*. Pretože táto autorka často spolupracuje s prezidentkou slovenskej sekcie IBBY Timoteou Vráblovou, práve jej sme sa spýtali: „Čím je Gabriela iná ako ostatní básnici, ktorí tvoria pre deti?“ „Tým, že sa zameriava na škôlkarov a ešte mlad-

šie deti. Postupne si vypracovala štýl zrozumiteľný najmenším čitateľom. Spolupracuje sa s ňou veľmi dobre, pretože je to autorka, ktorá sa vie hrať s deťmi nielen formou básne, ale dokáže svoju tvorbu premeniť na hru. Často ju oslovujú z časopisov pre najmenšie deti, a aj tieto objednávky ju motivujú.“

Spisovateľov, ktorí tvoria pre deti, zastupovala aj **Toňa Revajová**, ktorú s gitarou prišiel podporiť jej vnuk **Marcus Revaj**. Porozprávala deťom, ako sa ako škôlkarka sama naučila čítať. Najprv si skladala slová zo slabík na domine a potom chodila pod stôl počúvať, ako mama so sestrou – čerstvou prváčkou lúska v šlabikári slová a vety. A pod ten istý stôl sa na Štedrý večer schovala s knižkou, ktorú dostala pod stromček. „Odra-

Knižné hody folkového speváka Petra Janků

zu sa mi slová začali spájať do viet a vety začali dávať zmysel. Od šťastia som sa rozplakala. Ale najkrajšie bolo to prekvapenie, ktoré som pripravila mame, otcovi, sestre... a najmä sebe, lebo nikto z nás dovtedy nevedel, že viem čítať.”

Rovnakým štýlom ako *Špinuška* ovládol čas a priestor africký bubeník **Tierry**. Pôvodne mal dodať trochu esenciálnej Afriky prezentácii knihy Daniela Pennaka *Vlčie oko*, ibaže sa hneď postážoval, že má poranenú ruku. Dostal na ňu náplasť, ale aj tak si začal hľadať pomocníkov – vraj má tri bubny a iba dve ruky. Najsmelšie deti naskákali na pódium do sekundy, tie menej smelé sa s nimi neskôr vymenili. Potom Thierry oznámil, že potrebuje ešte tanečníčku. Po prvom smelom dievčatku v gumových čižmičkách prišli tancovať aj ďalšie deti. Nikto nevie, ako sa to stalo, ale Thierry mal okolo seba všetky deti okrem tých v kočíkoch a všetci spolu oboznámili obecenstvo s *Vlčím okom* naozaj netradičným spôsobom. (Vydavateľka Nora Nosterská a prekladateľka Beata Panáková to zvládli s noblesou a nakoniec s úsmevom odmenili knižkami najlepších bubeníkov a bubeníčky.)

Zlatým klincom Knižných hodov bol nestarnúci autor nestarnúcich kníh pre deti **Lubomír Feldek**. Čítal, recitoval, zapojil deti do hry, do hľadania rýmov a nakoniec neodolal a aj on si zabubnoval. „Máme ho tu pol storočia,” povedala dramaturgička, spisovateľka a prekladateľka Beata Panáková. „Oslovuje viaceré generácie a stále je rovnako hravý. Vyskúša, overí, zahrá sa s deťmi, celé roky funguje rovnako podnetne. Niekedy sa v textoch objavuje irónia, niektoré sú aj trochu provokatívne.

Určite však vždy majú druhý plán aj pre rodičov alebo starých rodičov. Len čo deťom začnú čítať, dostávajú sa do hry.” Spievala **Katka Feldeková**. Aj toto je jedna z devíz Knižných hodov. Prirodzeným spôsobom ukazujú na niečo, čo sa dá nazvať rodinnou kultúrou. „Umelecké bunky, či už literárne, hudobné alebo výtvarné, keď sa raz v nejakom genofonde alebo v rodinnom prostredí objavia, tak sa začnú množiť,” myslí si Beata Panáková. „Rodina Feldekovcov je fenomén, ktorý o tom svedčí – a Katke s otcom to na javis-ku naozaj svedčí.”

„Usilujeme sa do Knižných hodov zapájať organizácie, občianske združenia a ľudí, ktorí pracujú s deťmi a s knihou. Jedna taká skupina sú knihovníci. Tohto roku na našu ponuku reagovala len bratislavská **Staromestská knižnica**. Vyslala knihovníčky, ktoré pripravili pre deti tvorivú dielňu. Našťastie hneď na začiatku, kým nepršalo. Deti, ktoré boli s rodičmi na prechádzke, sa s radosťou pristavili, čítali si a pracovali so záložkami.

Každý rok zaradujeme do programu Občianske združenie **MÚZY**, ktorého súčasťou je už roky úspešný projekt **Mama, tata, čítajte s nami**. Tohto roku sme ich blok nazvali Mama, tata, čítajte s nami aj na hudbu. Dostali sme tak vlastne možnosť vidieť, aké zázraky robí Natália Mazanová s deťmi celé letné prázdniny v dennom tábore na lodi Adyho Hajdu,” doplnila program Timotea Vráblová.

Krásnym cieľom festivalu je živé spojenie knihy s každodenným životom. Zdá sa, že sa to napriek či vďaka dažďu aj tohto roku podarilo.

Byť v obraze

beata panáková

ANOTÁCIA: *Je obohatením detského sveta tematizovanie ťažkých a ťaživých problémov ľudskej existencie? Prostriedkom uvažovania o tejto otázke bude niekoľko príkladov z nespočetného množstva literárnych diel s dnes takou aktuálnou témou úteku a úniku.*

Nikto nepochybuje, že poslaním umenia pre deti je obohacovať detský svet, resp. detskú prezentáciu sveta. Prispievať k rozvíjaniu intelektuálnych a emocionálnych daností, k formovaniu vyrovnanej osobnosti, k zušľachtovaniu ducha a duše. Je obohatením detského sveta tematizovanie ťažkých a ťaživých problémov ľudskej existencie?

Ťažké a ťaživé problémy ľudskej existencie akoby do idylického detského sveta nepatrili, akoby boli nepatričné aj ako témy detskej literatúry. Má však zmysel vytesňovať ich z literatúry, keď k deťom prichádzajú

cez iné médiá alebo priamo v životných situáciách? Ak má umenie pomáhať zorientovať sa vo svete plnom protikladov, v ktorom radostné a jasné stránky jestvujú spolu so stránkami temnými a tragickými, malo by aj ono samo byť komplexné. Práve komplexnosť je jeho silnou stránkou – a jeho esenciou. Umenie slova má jedinečnú a nezastupiteľnú silu pomenovávať veci a javy. Správne volené a v pravý čas vyslovené slová pomáhajú spoznávať svet, neraz aj vyrovnávať sa s realitou. Sú nástrojom poznávania a tiež pomáhajú vytvárať vízie vzťahujúce sa k ideálom. Skrátka, umenie slova nám sprostredkuje poznanie – dostáva nás do obrazu. A byť v obraze, to je prvý predpoklad správneho videnia, hodnotenia, autentického prežívania, mentálneho a emocionálneho rozvoja.

Vo sfére slovesného umenia – a predovšetkým prípade komunikácie s detským recipientom – ono „byť v obraze“ znamená komunikovanie, poskytovanie informácií prostredníctvom obrazov. Jazyk obrazov učí čítať vo svete aj vo vlastnej mysli.

Pred mnohými rokmi som niekde čítala anekdotu, ktorú veľmi rada citujem:

Otec sa večer pýta syna: „Čo ste preberali v škole?“ A syn odpovedá: „Bolo to super. Rabín nám rozprával, ako Mojžiš a jeho ľudia odišli z Egypta. Keď prišli k moru, ženisti použili výbušniny, aby voda odtiekla do kráterov a oni prešli po morskom dne ako po násype. A za sebou všetko zamínovali, takže keď tam potom prišli obrnené vozy prenasledovateľov, všetko vybuchlo a celú egyptskú armádu zalialo more.“ „Takto vás to učil rabín?“ pýta sa otec. A syn nato: „No, hovoril to trochu inak, ale keby som ti to hovoril jeho slovami, neveril by si mi.“

Malý príklad rozprávačského umenia – spôsobu podania a vytvárania obrazov. A tiež časopriestorových posunov – aktualizácie. A tiež zakladateľského príbehu o emigrácii – v tomto prípade zo Starého zákona.

Migrácia, útek, únik, exodus sú súčasťou ľudského bytia, súčasťou kolektívnej a individuálnej skúsenosti ľudí od nepamäti. Prirodzene sú teda aj témou veľkých príbehov ľudstva v celej histórii. Veľkých príbehov veľkých ľudí, ktoré dnes tvoria súčasť školského vzdelania našich detí.

Iným veľkým príbehom o exode a zaujatí zaslúbenej zeme je Aeneida – rozprávanie o tom ako po zničení Tróje skupina ľudí, čo prežili pod vedením princa Aenea, putuje na niekoľkých lodiach Stredozemným morom. Zastavili sa na mnohých miestach, medzi iným na Kréte, v Kartágu, na Sicílii, z rôznych dôvodov sa nikde neusadili, až na Ape-

ninskom polostrove. Tak ako Izraeliti sa po štyridsatročnom putovaní v zaslúbenej zemi stretli s pôvodným obyvateľstvom – s Kanaancami, aj Trójanania prišli na územie obývané Latinmi, Rutulmi, Etruskami. Vieme, čo nasledovalo.

Do tretice by som rada spomenula ešte jeden zakladateľský mýtus: o tom, ako grécky boh Zeus, premenený na býka, uniesol fénickú princeznú Európu. Usadili sa spolu na Kréte, mali troch synov, zakladateľov minójskej civilizácie. Celý náš kontinent sa dnes nazýva po dáme, ktorá pochádza z územia dnešného Libanonu – krajiny menšej ako Slovensko, ktorá je v súčasnosti najviac zo všetkých zahľtená prílivmi utečencov – a dnešnej Sýrie; z územia zmietaného vojnovými konfliktami, nepokojom a biedou, z územia, odkiaľ dnes prichádzajú ľudia vyhnaní strachom a hladom do Európy ako do zaslúbenej zeme.

Takzvaná utečenecká kríza je najnaliehavejším problémom dnešnej Európy. Problém, ktorý sa týka doslova celej populácie. A bude sa nás všetkých týkať čoraz viac a čoraz naliehavejšie. Jeho riešenie zatiaľ nepoznáme; vlády, politici, vedci, umelci, spoločenské elity, ale aj každý jeden obyvateľ postupne formuje a formuluje svoje názory a postoje. Názory a postoje hodné európskych kultúrnych tradícií, európskej demokracie, európskeho humanizmu.

Môže nám, dospelým, pomôcť v tomto úsilí, keď si predstavíme, ako máme problém sformulovať tak, aby bol zrozumiteľný pre deti? Tak, aby sme im dali východiská a nástroje pre vytváranie vlastného úsudku, vlastných mravných a aj praktických postojov?

Slávny americký novinár a spisovateľ Art Buchwald jeden zo svojich vtipných stĺpčekov zo šesťdesiatych rokov 20. storočia píše vo forme dialógu so svojím synom:

„Pamätáš si ten vojnový film, čo sme spolu videli pred pár týždňami? Ako tam Nemci v tom tábore mlátili deti aj ostatných chudákov?“

„Áno,“ odpovedám.

„Nemci sú zlí, však?“

„Nie,“ odpovedal som. „Boli zlí, ale už sú dobrí.“

„Čo sú to teraz nejakí iní Nemci?“ domáhal sa syn vysvetlenia.

„Ale nie, sú to stále tí istí. Alebo aspoň väčšina z nich. Pozri sa, keď proti niekomu bojuješ vo vojne, nemusíš naňho zostať našťvaný aj po vojne. Musíš zabudnúť, čo tí zlí počas vojny robili, pretože ináč by za sa mohla začať nová vojna.“

„Ale vo filmoch sú stále zlí,“ pripomenul.

„Áno, tým si len pripomíname, že boli zlí, ale že im to máme odpustiť.“

Pozrel sa na mňa nechápavo.

„Zabil si počas vojny nejakých Rusov?“ chcel vedieť o chvíľu.

„Nie. Pretože počas vojny boli dobrí a bojovali proti Nemcom, rovnako ako Angličania a Američania.“

„Ale keď boli počas vojny dobrí a zabíjali zlých, prečo sú teraz zlí?“

„Oni nie sú zlí. Väčšina Rusov je dobrých. My len nesúhlasíme s tým, čo hovoria a čo majú za lubom ich vodcovia. A oni zas nesúhlasia s nami. Preto máme také problémy s Nemeckom.“

„So zlými Nemcami?“

„Nie, s dobrými. Zlí Nemci chcú vyhnať dobrých Nemcov z Berlína.“

„Takže ešte stále sú zlí Nemci?“

„Áno, ale sú aj dobrí Nemci. Vieš,

ONDREJ ZIMKA / Červený jazdec na modrom koni
(temp. na dreve)

po vojne sa ich zem rozdelila a jednu polovicu obsadili Rusi a druhú polovicu sme obsadili my.“

„Prečo Rusi nezabijú tých zlých Nemcov, keď sú zlí?“

„Pretože Rusi si nemyslia, že ich Nemci sú zlí. Myslia si, že ich Nemci sú dobrí. Myslia si, že zlí sú naši Nemci. My si zase myslíme, že zlí sú ich Nemci, alebo aspoň ich vodcovia, a naši Nemci, že sú dobrí. Rozumieš tomu?“

„Nie.“

„To je fuk, či tomu rozumieš alebo nie,“ našťaval som sa. „Všetci ostatní tomu rozumejú. Ešte som nevidel decko, ktoré by malo toľko hlúpych otázok.“

Čas plynie a my si dnes môžeme dosadzovať do dialógu aktuálne reálie, súvisiace s našou témou. Nuž a dá sa tomu rozumieť? Je migrácia dobrá alebo zlá? Sú prisťahovalci dobrí alebo zlí? Sme my, Európania dobrí alebo zlí?

Nasleduje nekonečný rad otázok typu „Čo je dobré a čo zlé?“

Brat alebo dávať? Zhŕňať alebo deliť sa? Bojovať alebo ustúpiť? Trestať alebo pomáhať? Prijatť alebo vyhnať? Súcítiť alebo ignorovať? Kričať alebo mlčať?

A naraz ako procesia prichádza ďalší milión otázok typu; čo je hrdinstvo? Čo je zbabelosť? Čo je spravodlivosť? Čo je podlosť? Čo je čestnosť? Čo je štedrosť? Čo je skúposť? Čo je pokora? Čo je arogancia? Čo je súcít? Čo je bezmocnosť? Čo je trpezlivosť? Čo je zrada? Čo je pomsta? Čo je odpustenie? Čo je dôvera? Čo je dôverčivosť? Čo je hlúposť? Čo je múdrosť? Čo je dobro? Čo je zlo?

A zasa sme na začiatku: Vidíme

správne? Sme v obraze? Vieme presvedčivo ukázať, čo je dobré a čo zlé? Aký spoľahlivý nástroj je pri tom obraznosť – jazyk obrazov?

Hovoriť s deťmi znamená aj ujasňovať si témy. „Hlúpe detské otázky“ si zasluhujú rešpekt. Pri hlúpych otázkach sa cítime hlúpo – predovšetkým sami pred sebou. Hlúpe otázky nás otravujú svojou naliehavosťou, dráždia nás svojou zložitou. Neraz nepríjemne odhaľujú našu bezradnosť. Hlúpe otázky (tohto druhu) nás oslepujú ako blesk svojou jasnosťou a ohromujú nás svojou závažnosťou.

Hovoriť s deťmi znamená tiež investovať do perspektívneho riešenia problémov. Napríklad o probléme migrácie o pár rokov budú rozhodovať práve naše deti a vnúčatá.

Poctivé úsilie pri hľadaní odpovedí na takéto „hlúpe“ otázky – aj so všetkými rizikami omylnosti – je cestou k zmúdreniu.

Dve knihy, o ktorých chcem ďalej hovoriť, sú určené deťom, ale presahujú rámec intencionálnej detskej literatúry. Hovoria jasnou a obraznou rečou.

V roku 2016 vyšla kniha slovenského autora strednej generácie **Mareka Vadasa** s príznačným názvom *Útek*. Autor strávil nemálo času v Afrike a vo svojich knihách sa k týmto témam neustále vracia, či ide o zbierku *Rozprávok z čiernej Afriky*, alebo zbierky poviedok pre dospelých *Liečiteľ a Čierne na čiernom*. *Útek* je jeho druhou knihou pre deti, „rozpráva jazykom, akým ho učí rozprávať čierna Afrika, kam sa stále fyzicky aj v myšlienkach vracia,“ ako sa píše v jednej z recenzií. V texte je citel-

ná vibrácia dvojitého pohľadu. Det-
ský pohľad prepojený s dospelým,
africká prostota spojená s európ-
skou špekulatívnosťou. Dej sa odvíja
v kratučkých epizódach. Hrdinom je
africký chlapec. Pohybuje sa, vlast-
ne neustále uteká bližšie neurčenými
krajinami, vedie svoj vnútorný mo-
nológ prostým až strohým jazykom,
ostro vyrezáva kontúry obrazov sve-
ta, v ktorom sa nachádza, ale do kto-
rého akoby nepatrí. Úsečné výpo-
vede bežiaceho dieťaťa, dieťaťa na
konci s dychom, európskemu čitate-
ľovi vyrážajú dych. Dozvedá sa o ne-
šťastí iných, ale aj o vlastnej úbohos-
ti a bezmocnosti, možno viac, než si
uvedomuje a než si pripúšťa. *„Moji
hrdinovia sa stretávajú s pomocou
i odmietaním. Cez nich som písal
o vlastnostiach, ktoré vedú k pred-
sudkom voči čomukoľvek cudziemu
i o svete človeka, ktorý stratil všet-
ko,”* hovorí autor. V príbehu primár-
ne nezdôrazňuje africké reálie, no
ako uvádza, inšpirovali ho udalosti
v okolí Čadského jazera, kde militan-
ti z Boko Haram vyhnali z domovov
viac ako dva milióny obyvateľov. Po-
dobným spôsobom načrtáva európ-
ske prostredia, evokuje atmosféru,
vytvorenú prevládajúcim myslením
miestnych ľudí. Rozprávkový žáner
sa u Mareka Vadasa drží prapôvod-
ných koreňov univerzálného rozprá-
vania, určeného nielen pre deti. Pri-
tom však detského adresáta pozor-
ne a citlivo vníma. Sám hovorí: *„Pri
takýchto knihách je pre mňa najťaž-
šou vecou nájsť vhodný jazyk, ktorý
by bol dostatočne jasný a zároveň
prijateľný, aj keď opisuje tie najbru-
tálnejšie udalosti. Rovnako bolo pre
mňa dôležité vyhnúť sa moralizova-
niu a lacnému vzbudzovaniu ľútos-
ti.”*

Už úvodná epizóda príbehu je
veľmi výrečná: chlapec má verného
psa, priateľa, s ktorým si rozumie
a ktorý ho chráni. Jedného dňa stret-
ne podobného psa, líši sa len čier-
nou škvrnou za uchom. Skloní sa
k nemu, chce ho pohladkať – a pes
naňho zaútočí. Chlapcovi sa poda-
rí ujsť, vráti sa domov s dohryzenou
nohou. Otec mu ranu ošetrí a dáva
mu radu: musí sa naučiť behať. Ďa-
lej je hrdina príbehu neustále kon-
frontovaný s nebezpečenstvom, pre-
to je mu otcova rada veľmi užitočná.
Beh a potom útek sa stáva chlapco-
vým životným údelom. Jedného dňa
krajinu zachváti epidémia pažravos-
ti. Niektorých ľudí postihla zvláštna
choroba. Boli neustále hladní. Na-
priek tomu, že jedla bolo dosť, ne-
vedeli sa nasýtiť. *„Nápadne sa zväč-
šovali, niektorí boli veľkí ako hrochy
alebo slony a ich hlad s množ-
stvom jedla rástol. Už nerozmýšľa-
li o ničom inom, iba o cudzom jedle
a boli stále nebezpečnejší. Raz som
na námestí spoza rohu videl jed-
nu ozaj obrovskú obludu... Kŕmi-
la sa v sklade potravín... Predava-
či pred ňou museli utiecť, aby si za-
chránili život. Obluda totiž vyzerala,
že by rada zjedla aj ich... Utrela si
spakruky ústa a hneď sa obzerala,
kde by mohla vyrabovať ďalší dom.
Bola plná na prasknutie a keď vy-
kročila smerom k bývalému trhu,
naozaj praskla. Jej telo sa rozletelo
na všetky strany. Tie malé kúsočky
však okamžite ožili, vyzerali ako no-
vorodenci, akurát že mali zuby a ve-
deli chodiť ako dospelí. Hneď sa roz-
liezli po uliciach a jedli, čo im priš-
lo pod ruky. Rástli rýchlo a onedlho
zaplnili celé mesto... Raz skoro ráno
som sa zobudil na buchot... Do do-
ti.”*

ONDREJ ZIMKA / Následník trónu beskydských hricov
(temp. na dreve)

mu sa rútila trojica obrovských postáv...”

Aby si zachránili život, chlapec s otcom sa vydajú na útek. Krajiny, ktorými prechádzajú, predstavujú alegórie ľudských vlastností, aj súčasnej spoločenskej situácie. Chorobná pažravosť, nenásytnosť, to je aj bezbrehá túžba po zisku, ktorá – ako všetci tušíme – spôsobuje migračné pohyby v krajinách tretieho sveta. Dedina, kde nik nerozpráva – obraz rezignácie, strachu, spoločenskej izolácie. Mesto ľudí s množstvom rúk – obraz hrabivosti a lakomosti. Mesto výhovoriek, Mesto ľudí desiacich sa cudzincov, Krajina, kde sa nikoho nič netýka... a nakoniec príchod do utečeneckého tábora. Chlapec je sám, po ceste sa mu stratil otec. Je bezradný, nevie, čo má robiť, ísť ho hľadať, alebo naňho čakať... Tábor je miesto beznádeje. *„Tolko ľudí som pokope nikdy nevidel. Boli z rôznych kútov krajiny a všetci mali za sebou podobnú cestu ako ja. Žili vo veľkých stanoch usporiadaných do nekonečných ulíc. Ich úlohou a jedinou prácou bolo čakať. Na pokoj, na príbuzných, na dobré správy...”* Nakoniec chlapec v horúčkovitom sne už nebeží po zemi, vzlietne do vzduchu ako vták. *„Vzduchom som prebehol celú zem dokola. Potom som ho zazrel, ako stojí pod veľkým mangom a obracia sa ku mne. S Alanom (psom) sme spomalili a mäkko dopadli do trávy. Keď sme sa zvítili, otec mi ukázal miesto, ktoré vybral pre náš druhý domov. Páčilo sa mi, bolo tam všetko, čo sme potrebovali...”*

Fantazijný záver príbehu je snovým obrazom, projekciou sna usúženeho dieťaťa. Možno ho interpretovať aj ako symbolický obraz stretnu-

tia v „lepšom svete“, môže dokonca evokovať tragédiu, smrť detského hrdinu podanú milosrdným jazykom rozprávky.

S Vadasovým Útekom vstúpila do slovenskej literatúry pre deti utečenecká téma. Vo svetovej detskej literatúre rezonuje táto téma už oveľa dlhší čas. V roku 1984 vyšlo prvé vydanie krátkeho románu *Vlčie oko* od francúzskeho spisovateľa **Daniela Pennaca**, dnes už svetovo známeho autora. Román *Vlčie oko* je preložený do viacerých jazykov, jestvuje jeho divadelná adaptácia, je sfilmovaný a dokonca zhudobnený.

Daniel Pennac prežil roky mladosti v Afrike a potom v juhovýchodnej Ázii. V dospelosti strávil dva roky v Brazílii. Jeho román pre deti *Vlčie oko* je dnes už považovaný za klasické dielo a francúzski pedagógovia ho pri vyučovaní aj hojne využívajú pre jeho literárne kvality a silné posolstvo. Kompozícia je sofistikovaná, využíva rámcovanie a retrospektívy – bez toho, že by komplikovala sledovanie príbehu. Naopak, všetko v texte plynie hladko a prirodzene.

V zoologickej záhrade niekde v Európe sa stretávajú dve osamelé bytosti: jednooký vlk z Ďalekého severu, z kanadskej Aljašky a černošský chlapec z Afriky. Stoja oproti sebe, medzi nimi sú mreže klietky. To je úvodný obraz knihy, ktorý Daniel Pennac naozaj kedysi uvidel. Tento výjav spustil jeho autorskú imagináciu. Je naozaj sugestívny, čo sa prenieslo aj do literárneho textu. „...*Vlk sa prechádzal sem a tam. Chlapec stál už dobré dve hodiny pred mrežami nehybne sta zamrznutý strom a pozoroval chodiaceho vlka... stál ticho a nehybne, hýbali sa mu len*

oči.“ Chlapec sa vracia deň čo deň, trpezlivo, mlčky. Napokon vlk, ktorý sa rozhodol, že svet ľudí bude navždy ignorovať, začne o chlapcovi premýšľať. „*Čo to znamená? Čo odo mňa chce? Celé dni nič nerobí? Nepracuje? Nechodí do školy? Nemá kamarátov? Rodičov? Čo je to? Otázky a otázky spomaľujú jeho kroky. Nohy mu oťažievajú... Vlk pocíti strašnú únavu. Akoby chlapcov pohľad vážil celú tonu. Dobré, povie si vlk, chcel si to. Naraz sa zastaví, posadí sa rovno oproti chlapcovi a aj on sa naňho zadíva. Nie pohľadom, ktorý cez človeka prechádza a stráca sa kdesi v diaľke, ale naozaj uprene! Tak, teraz sú zoči-voči...*“ A o pár riadkov ďalej: „*Chlapcove oči sa ani nepohnú, ani nežmurknú. Vlk sa cíti hrozne nesvoj. Za nič na svete by neodvrátil hlavu. Nemôže sa ani začať znova prechádzať. Naraz sa mu oko celkom splaší. A cez jazvu slepého oka sa mu prederie slza. Nie z bolesti ale z bezmocnosti a z hnevu. Vtedy chlapec urobí niečo zvláštne. Čosi, čo vlka upokojí a uistí. Chlapec zavrie jedno oko. Takto sa v pustej tišej zoologickej záhrade tí dvaja na seba pozerajú, z oka do oka, a majú na seba fúru času.*“

Takto sa končí prvá zo štyroch kapitol Pennacovej knihy. Ďalej sa všetko odvíja od tohto pohľadu. V oku vlka sa zrači celý jeho životný príbeh: bezpečie šťastnej rodiny, slobodný život vlčej svorky, útek pred človekom, boj, zajatie... A v oku chlapca sa zasa zrkadlí jeho príbeh, namiesto snehu je plný do biela rozpáleného piesku. Oheň a rinčanie zbraní, vojna, otrocká práca u obchodníka, ktorý mu ani nedá meno a ktorý ho ďalej predá ako hocija-

kú vec, putovanie Afrikou, žltou, zelenou, čiernou Afrikou... a napokon nútený odchod do iného sveta.

Pennacov text je zvláštnym druhom iniciačného románu, je sledom úžasných obrazov plných farieb a symbolov, dynamický dej a dialógy sú vyšperkované kľúčovými vetami, ako sú napríklad tieto múdrosti vlkov o ľuďoch: *„Ludia jedia všetko: trávu ako soby, aj samotné soby, a keď nenájdu nič iné pod zub, jedia aj vlkov! Alebo: Ľudia majú dve kože: prvá je hladká, bez jediného chlípka a druhá je naša. Alebo: Človek je zberateľ.“*

V bohatej románovej kompozícii nemôže chýbať oslava rozprávačského umenia. Je to príznačný motív pre Daniela Pennaca, tohto telom a dušou oddaného učiteľa lásky k literatúre. Tento motív nás odkazuje na líniu začínajúcu orientálnou Šeherezádou, ktorej rozprávanie zachránilo život.

„Hej, Toa, ako voláš toho chlapca?“

„Nemal som čas dať mu meno, ja pracujem.“

Nomádi obchodníka nemali radi.

„Toa, ty si toho chlapca nezaslúžiš.“

Usadili chlapca k ohrievaču, dali mu horúci čaj, datle, kyslé mlieko (videlo sa im, že je príliš chudý) a povedali:

„Rozprávaj.“

A tak im chlapec rozprával príbehy, ktoré sa mu rodili v hlave tam vo výške na ťavom chrbte. Alebo im rozprával sny, ktoré sa snívali ťave každú noc a niekedy pokračovali aj za bieleho dňa. Všetky príbehy boli o Žltej Afrike, o Sahare, o piesočnej krajine, o slnku, o samote, o škor-

piónoch, o tichu. A keď sa karavány dali na pochod pod žeravým nebom, tí, čo počuli chlapcovo rozprávanie, videli z ťavích chrbtov celkom inú Afriku. Piesok bol hodvábný, slnko tryskalo ako biela fontána, a už neboli sami. Po celej púšti ich sprevádzal chlapcov hlások.

„Afrika!“

„Budeme tohto chlapca volať Afrika!“

Dva silné príbehy sa opäť pretnú na konci románu, ich posolstvo sa úžasne spája. Presne tak, ako pozorný pohľad vytvoril priateľské puto, spojil bytosti z dvoch koncov sveta. Záverečná scéna je snová, na pohľad féeria, v ktorej sa stretávajú postavy z oboch príbehov. Je to však féeria za plotmi zoologickej záhrady, čo značí, že nejde o neskalenú radostnú víziu nášho sveta. Falošný happy end by bol Pennacovi cudzí, hoci ako podstatnú kvalitu jeho textu treba zdôrazniť práve hravosť a vtip, energicky vyvažujúce smútok, krutosť a bolesť, ako aj optimizmus, ktorý vždy víťazí nad pesimizmom. Príbeh sa završuje aj v ďalšom symbolickom pláne. Chlapec na začiatku zatvoril jedno oko, aby sa pripodobnil jednookému vlkovi, a nemôže už oko viac otvoriť. Nevie ho vyliečiť ani africká liečiteľka, ani európsky lekár. Až po čase, keď prežije priateľov príbeh, keď prežije katarziu, dokáže oko znova otvoriť. Dokáže sa dívať na svet oboma očami, vidieť veci také, aké sú.

Daniel Pennac je rozprávač výnimočných kvalít. Zakladá si na pútavosti deja, na kráse obrazov, na pôsobivých portrétoch svojich hrdinov. Má v krvi esenciu rozprávania, vlastnú archetypálnym príbehom, kto-

ré celé veki tak mocne pôsobia na vedomie i podvedomie poslucháčov alebo čitateľov.

Autor komunikuje s čitateľom nie prostredníctvom abstraktných pojmov alebo postulovaných práv, ale prostredníctvom živých obrazov, ktoré dávajú deťom (i dospelým) možnosť prežívať dej, vcítiť sa do osudov hrdinov, vycítiť a spoznať, čo je dobré a čo je zmysluplné.

Takto korešpondujú s ľudskou psychikou starodávne rozprávky. Po stáročia, ba tisícročia sa v prerozprávaniach cizelovali, až dosiahli schopnosť vyjadrovať zároveň zjavné aj skryté významy a oslovovať tak všetky roviny ľudskej osobnosti súčasne. Práve pre túto vlastnosť s nimi hojne pracujú aj detskí psychológovia.

Americký psychoanalytik Bruno Bettelheim je presvedčený o nevyhnutnosti stretnutí detí s klasickými rozprávkami. Vychádza z premisy, že *„klasické rozprávky umožňujú zhmotnenie obsahov detského nevedomia vo vedomých fantáziách, ktorých prostredníctvom sa dieťa učí zvládať ťažkosti svojho života a učí sa postupne v ňom nachádzať zmysel.“* Cesty po archíve klasických rozprávok európskej proveniencie (z Perraultovej, Grimmových, Dobšinského zbierok) smerujúce k motívom vyhnaných a utekajúcich hrdinov sú kľukaté a mnohoznačné. Čím viac sa vnárame do jednotlivých príbehov, tým viac sa čierno-biela vízia mení na mnohofarebnú a zložitú. Tým lepšie! Každý, aj ten najkomplexnejší príbeh je len kamienkom v mozaike, hviezdíčkou vo vesmíre vedomia. Ale čo by bola mozaika bez kamienkov a vesmír bez hviezd? Ide o to, ako vieme hľadať a skladať významy.

ZIMA

Ondrej Zimka

Na zimu privandrovali hory k nám. Smreký sa pričupili k chálupkam ako kvočky ku kuričkám. Strechy voňali dymom a pečenými zemiakmi. Každé zimné ráno bola vernisáž obrazov najstudenšieho majstra. Vydúchali sme si do obrazov koliesko a ako čarodejnícki učni sme pozerali čarovným ďalekohľadom. Sanica sa striebrišto ligotala. Kone ako čudné stroje boli obalené parou. Akoby sa egyptské múmie prevážali na saniach. Sladký svet zasypaný cukrom. Do ľudovej školy sme s knihami nosili aj polienka. Koľko žiakov, toľko polienok. To nám tá slovenčina pekne voňala.

KADŽOK

Kadžok patril k jesennej výstroji pastierov. Obyčajne starý kastrol, dno prederavené klincom a na ušiach akurátny drôt. V ňom sa kladol oheň a nosil so sebou cestou za lepšou pašou. Mohli sa v ňom piecť zemiaky alebo drobulinké hrušky (najlepšie boli hnľkané v sene ako vo voňavej perine). Oheň často nechcel horieť. Rád sa vozil na koloťoch. Uzímený pastier krútil kadžokom okolo hlavy dovtedy, kým netrčal z neho chvost ako z ohnivého šarkana. Neopatrný pastier mohol na tomto vrtuľníku vyletieť do nebezpečných výšok. Vtedy sa mu kravy premenili na páňbožkove kravičky.

zuzana stanislavová

Minimálne s rozpakmi

Tvorba pre deti a mládež

v roku 2016 – III.

Literatúry pre deti a mládež, ktorú rok čo rok berieme do rúk váhavo, s rozpakmi alebo aj s istým pohoršením, je v pôvodnej produkcii pravidelne dosť. Takáto tvorba predstavuje odhadom možno dobrú tretinu všetkého, čo bolo v sledovanom časovom intervale vydané. Narastá teda i domáca komercia, úspešne rozširujúc bohatú ponuku tej zahraničnej. Prirodzene, aj v týchto vodách možno nahmatať hodnotové vlnenie.

DIDAKTICKO-INŠTRUKTÍVNA LITERATÚRA – PLUSY A MÍNUSY

Texty s explicitným avízom didakticko-inštruktívneho zamerania (t. j. zveršované alebo do príbehov odeté informácie, pozvania čítať si alebo počítať a pod.) sa objavujú v knižnej ponuke každý rok. Ak tento typ tvorby zaraďujeme do kategórie s diskutabilnou literárnou hodnotou, je to zväčša preto, lebo dominantnosť didaktického aspektu viac alebo menej neutralizuje účinnosť estetickú funkcie. Do kategórie textov ešte akceptovateľnej hod-

noty takýchto publikácií patrí napr. kniha **Lenky Vymazalovej Netreba sa školy báť** (Fragment), v ktorej autorka prostredníctvom chlapčenského hrdinu vlastne podáva informácie o tom, s čím všetkým sa dieťa stretáva v škole, alebo zábavná propagácia školy v knihe **Vieru Dobiášovej Do školičky, do školy kráčať vôbec nebolí**. Didaktické aspekty sleduje aj **Daniela Reichstädterová** v knihách **Jeden, dva, tri štyri, päť (už viem všetko naspamäť)** a **Budeme si čítať** a **Ivana Černáková** v knihe **Čítajme si spolu** (všetky Matys). Spravidla ide o tematicky zamerané, komponované súbory básní a krátkych próz, medzi ktorými sa nájdu vtipné, vydarené čísla, ale aj slabšie texty.

Poznávací záber spojený s rytmiizáciou sledujú zveršované informácie o Bratislave v knihe **Danuše Dragulovej-Faktorovej Kam skáču kamzíky** (Daxe). Autorka v nich potvrdila štandard svojej veršovníckej zručnosti.

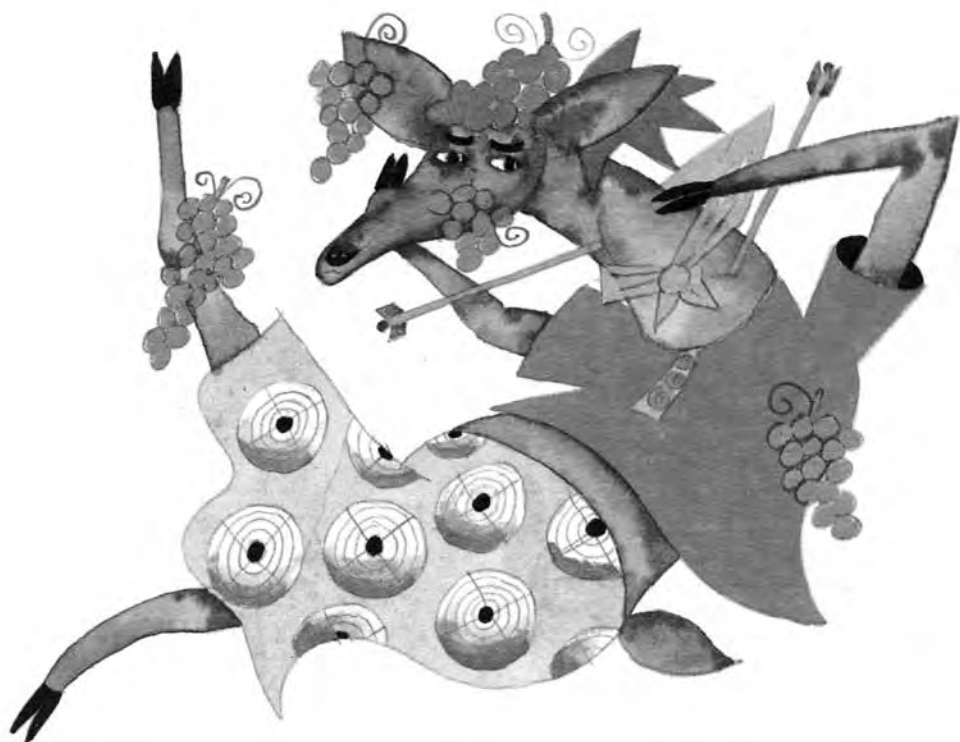
ROZPAKY NAD AUTORSKOU ROZPRÁVKOU

Je príznakové, že k hodnotovo poklesnutej tvorbe každoročne naj-

významnejšie „prispievajú“ texty postavené na fantazijno-rozprávkovej, resp. dobrodružnej fikcii. Bude to zaiste aj pod vplyvom tejto doby, v ktorej akoby sa absolutizovalo antické krédo o „chlebe a hrách“. V literatúre pre deti to znamená predstavu, že si stačí prostoducho vymýšľať, kombinovať, zabávať sa – a dieťa sa automaticky bude baviť tiež. Nuž, realita môže byť celkom iná... Ani v roku 2016 však príbehy „ľahkej cesty k rozprávke“ nechýbali.

Do tohto kontextu patrí próza **Martina Daniša** *O chlapcovi, kto-*

rý hľadal vôňu čokolády (Goralin-ga), ktorá vyšla s podtitulom *Príbeh pre tých, ktorí dokážu uveriť neuveriteľnému...* Namiesto ilustrácií poslužil obrazový materiál (fotografie plyšových postavičiek vyrobených ad hoc). Podľa predhovoru autora predchádzalo knihe úspešné divadelné predstavenie (prvé bolo realizované v detskej nemocnici). Rozprávko-dobrodružný príbeh s dávkou fantázie, ale aj dôvtipu, sa viaže na reáliu vyvolávajúcu pocit lahody (čokoláda). Protagonistom je imaginárna postavička – mužiček

ONDREJ ZIMKA / Ondrej Sliacky: Kohút a líška

z komunity Heurékov (prichádzajú z Vesmíru, aby Zemi odovzdávali magickú silu, ktorou bolo možné meniť svet). Východiskom je teda mystifikácia čitateľa: Heurékovia plnili misie, vývoj ľudstva napredoval. Vlastný príbeh je obrazom putovania posledného Heuréka za vôňou čokolády, aby jej napokon mohol odovzdať magickú silu. Asistujú mu pritom pomocníci i škodcovia, udejú sa premeny, rôzne udalosti, úskoky, nechýba nebezpečenstvo a ohrozenie, napokon však všetko dospeje do šťastného konca a misia je splnená. Zaujímavá je slovotvorba spojená s postavičkami a predmetmi, ktoré súvisia s premenou malých bytostí na čokoládové figúrky. Ako celok je to predovšetkým zábavný, hoci trochu rozvláchny príbeh tlmočiaci silu priateľstva a preferujúci princíp dobra; významovou prvoplánovosťou, sústredením na zábavu a jednoduché hodnoty sa dostáva do príbuzenstva s B. Jobusom. Daniš je však predsa len kultivovanejší a intelektuálne i slovné hračky či vstupy, epizódy, komentáre mu neslúžia na sebaapredvádzanie, ale väčšinou slúžia sujetu a komike charakterov.

Branislav Jobus nenechal na seba zabudnúť ani v roku 2016 a doterajšiu ponuku triviálnej literatúry rozšíril o príbeh *Zvon* (Slovart). Z tohto autora človeka chytá zúfalstvo: každý rok vyprodukuje minimálne jednu knihu pre deti, pričom jeho knihy sú v posledných rokoch dizajnovo spravidla mimoriadne nápadité a pôsobivé, až je človeku ľúto, že vynaliezavý dizajn sprevádza taký chatrný text. Pravda, v posledných rokoch už aspoň na jazykovo-štylistickej úrovni jeho textov cítiť kvalifikovaný podiel redaktora. Tak

ako i predtým, aj v najnovšej knihe sa sem-tam mihne nápad – napr. použiť ako nadpisy kapitol ľudové frazeologizmy (hoci to nie je nič nové pod slnkom). Ale vlastný príbeh aj napriek úsiliu použiť komplikovanejšiu (rámcujúcu) kompozíciu zostáva plochý, prvoplánový, na mnohých miestach poznamenaný autorovou sebaapropagáciou a sebaapredvádzaním, čo vyúsťuje do utáranosti a štylizovanej sentimentality, ktorej autorským zámerom mohol byť (pravdepodobne) ironický príznak, ale v čitateľskej recepcii (celkom určite) pôsobí trápne. V takomto kontexte vyznieva banálne aj vážny životný problém, o ktorom sa hovorí v rámcujúcich častiach príbehov (dievča Rosanka leží v kóme a jej priateľ Radko tvorí príbeh, ktorý pôvodne chcela napísať ona; postupne jej ho rozpráva a takto ju vracia do života). Zvon ako symbol prebudenia (hrdina ho musí odlietať a jeho zvonením prebudiť dievčinu) len zdôrazňuje kaširovanosť Jobusovej tvorivej metódy.

Dana Hlavatá v knihe *Farebné rozprávky* (Fortuna Libri) ponúkla rovný tucet autorských rozprávok určených na dvanásť mesiacov roka. Každému mesiacu viac či menej vydané pripísala farbu: fialová január, sivá február, hnedá marec, zelená apríl, ružová máj, dúhová jún, modrá júl, žltá august, červená september, oranžová október, čierna november, biela december. Autorkiným deklarovaným zámerom bola snaha stimulovať čítanie s porozumením, kniha má teda didaktické ambície. Ibaže literárne veľmi štandardné, významovo jednodielne animované rozprávky umožňujú rozvíjať nanajvyš prvú úroveň porozumenia (k to-

mu smerujú aj úlohy typu: vymenuj, čo malo takú alebo onakú farbu), v ojedinelých prípadoch druhú úroveň (napr. v súvislosti s miešaním farieb). Snaha o farebné zladenie zvieracieho protagonistu s farbou rozprávky zasa na pozadí rozprávok, kde to logicky sedí, niekedy smeruje k nechcenej absurdite (modrá jašterica so žltou hlavou).

Vyslovenou trivialitou sú príbehy **Branislavy Horskej** *Ťuki a jeho dobrodružstvá* (Slovenská produkčná, a.s.), v ktorých je animovaná rozprávka zneužitá na poskytnutie celkom všedných informácií o živote zvierat na dvore (o ich užitočnosti), v ZOO, v cirkuse. Protagonistom, prostredníctvom ktorého sa informácie podávajú, je novorodený kohútik. Ten sa v sprievode papagája vydá na putovanie, aby rozlúštil otázku, ako by mohol byť užitočný svojmu gazdovi. Text sa hemží rozličnými banalitami (kohútik napr. ovláda mobil), rozprávanie je veľmi stereotypné, ploché a vyúsťuje do triviálneho poznania, že mláďatá musia najskôr dospieť, až potom budú užitočné.

V desiatich rozprávkových príbehoch **Pavla Janíka** *Tretie kráľovstvo* (Ružomberok, TESFO) sa prepletajú prvky folklórnej tradície a autorské nápady so sklonom k sentimentalite a k priamej didaxii či moralizovaniu („...*Len pravá láska nehladá na krásu, ani na majetky*“, s. 38; „*A čo vy, deti, ste dobré a poslušné?*“, s. 24; „*Preto aj vy vždy všetko robte s láskou, lebo len vďaka nej, my ľudia, dokážeme vytvoriť niečo krásne a večné*“, s. 81). Vznikla tak kniha, bez ktorej by sa slovenská literatúra pre deti celkom dobre zaobišla.

Komerčné spracovanie témy a su-

jetová sentimentalita nie vzdialená pseudoromantickej literatúre 19. storočia charakterizuje rozprávkovú knihu **Radoslavy Kabaňovej** *Hilda a začarovaná krajina* (KO a KA Bratislava). O spomínanej filiacii svedčí už charakteristika protagonistky Hildy: „*Milé čiernovlasé dievčaťko, vždy čisto a slušne upravené s krásnymi zelenými očami a obrovskými hustými mihalnicami*“ (s. 7). S pseudoromantickým typom literatúry korešponduje celý sujet; najprv sa načrtne priam idylický rodinný život v „*krásnom veľkom dome s upravenou a pekne vysadenou záhradou, o ktorú sa s láskou starala jej mama*“, (s. 8). Potom dôjde k zauzleniu: obidvaja rodičia odídu na ostrov (mamička pracovne, otec s ňou), k dievčaťu zavolajú príšerne zlú tetu Cecíliu, ktorú Hilda takmer nepoznala, lebo „*bola u nich asi len raz, keď mal otecko narodeniny*“, (s. 8). Divé opice potom rodičov zhodia zo skaly a Hilda zostáva žiť so zlou tetou, ktorá býva ďaleko v horách, je lenivá, všade má špinu, prach, pleseň, záhrada je zanedbaná a pod. Celý príbeh je sústredený na srdcervúce vykreslenie úbohého života hrdinky, na jej pobyt v zázračnej krajine v sprievode čierneho čarodejného kocúra (keď ju tetu vyženie), na návrat späť k zlej Cecílii až k šťastnému koncu. Text možno zaradiť k ukážke súčasného slovenského gýča v literatúre pre deti.

Prototyp ukázkovej triviality, akčnej, disneyovského typu (disneyovsky sú ladené aj ilustrácie), napĺňa dielo **Petra S. Milana** *Myšiáci v akcii* (Praha, Pierot). Je to druhý diel zo série príbehov o myšiakoch Matkovi a Adkovi, v tomto prípade o tom, ako sa dostali na policajnú stanicu

a ako sa napokon stali spolu s policajným psom Brokom policajným tímom. Tento typ literatúry charakterizuje významovo vyprázdnené akčné dianie a lacná situačná komika.

ČÍTANIE PRE TÍNEDŽEROV AKO BRAK A GÝČ

Výrazný pokles estetických kvalít neobišiel ani časť spoločenskej prózy. **Svetlana Majchráková**, ktorá už má na konte básnickú zbierku pre deti, historicko-dobrodružný román a rozprávkové knižky, tentoraz v knihe **Prázdniny na tretiu** (Daxe) prišla s prázdninovým príbehom trojice súrodencov (trojčatá – dve sestry a brat). Situovala ho na dedinu a zamerala sa na vytvorenie série detských akcií, ktoré chceli byť vtipné, ale sú niekedy skôr pomerne trápne. Postavy (detí aj dospelých) sú zo psychologického hľadiska modelované povrchné, nepresvedčivo, ich akcie sú zamerané len na efekt. Ako celok je to vlašný, plytký príbeh napísaný bez vyššej miery talentu; dočítame ho a zabudneme.

Inšpiráciu tromi pátračmi a akčnou päťkou (ale aj alúziu na J. Verne) možno postrehnúť v prvotine pre deti **Pavla Weissa Tajomný mlyn v Karpatoch** (Slovart). Konceptne ide o pomerne rozpačitý text: spája postupy interaktívnej publikácie (z takejto ambície vyplývajú úlohy, ktoré autor predkladá čitateľovi), náučnosti (informácie o lesných zvieratách a ekológii), detských prázdninových príbehov a pátracieho románu (signalizujú to už podtituly: *Päť šikovných dievčat zachraňuje svet a vzácneho orla; Boj s nebezpečnými pytlakmi*). Ako dobrodruž-

no-ochranársky príbeh má potrebnú dávku napätia, ale úroveň komerčnej prózy s prvkami brakovej literatúry neprekračuje.

Podobne málo pozitívne sa možno vyjadriť aj o dievčenskom románe **Silvie Demovičovej Leto s Alexandrom** (Verbarium). Román zrejme vznikol v súvislosti s „Veľkou súťažou Verbaria o pôvodné dielo 2016“. Narácia je aj v tomto prípade vcelku kultúrna a napätie príbehu má svoje gradovanie. Autorka totiž pracuje s niekoľkonásobným sujetovým tajomstvom: Prečo šesťnásťročná protagonistka Táňa a jej matka ušli z pohodlného života v Trnave od otca a manžela? Prečo chlapec Alex, s ktorým sa Táňa zoznámi, nosí na hlave čiapku aj v lete? Čo sa mu vlastne stalo? Čo znamená zakrvavený kabátik, ktorý Táňa našla v skrini u babky, kam sa s mamou uchýlili? Tajomstiev je tu teda dosť, škoda len, že ich rozlúsknutie je málo prekvapujúce, dosť nezodpovedajúce tomu, ako sa spočiatku črtali. Útek z Trnavy sa udial preto, lebo otec si priviedol domov tehotnú milenkú (celá tá scéna je pomerne ťažko uveriteľná); kabátik súvisí s otcovým gestom pri hádke, keď matka chcela od neho odísť k milencovi; Alex prežil haváriu, pri ktorej šoféroval jeho opitý bratranec, ktorý sa pritom zabil. Motivácie utajovania týchto dramatických udalostí, sú pomerne naivné (napr. nevedno, prečo Táňa na otázky, kde je otec, raz tvrdí, že je gay, inokedy, že je vo väzení). Postavy a ich vzťahy sú zjednodušené. Príbeh sa pritom začína pomerne sľubne: je v ňom babka, ktorej kvôli cukrovke amputovali nohy, a tak potrebuje starostlivosť. Matka s Táňou prichádzajú teda zároveň aj sta-

rať sa o ňu. Matka (vyštudovaná herečka), dovtedy manželka úspešného primára traumatológie „na plný úväzok“, mestská panička, sa teraz obetavo stará o matku. Dom je starý, Táňa si naň ťažko zvyká, ale vynárajú sa jej útržky spomienok z detstva. Žiaľ, postupne sa príbeh stal typickým reprezentantom triviálneho dievčenského čítania. Je v ňom viditeľná snaha o kontrast medzi bezstarostným životom „zlatej“ mládeže a autentickým životom tých, ktorí nie sú bohatí, ale chýba tomu prirodzenosť a samozrejmnosť (uveriteľnosť) obrazu života. Škoda, že autorka zahodila šancu psychologicky hlbšie spracovať motív somatického postihnutia. Postave telesne postihnutej babky tu totiž v podstate zostala len funkcia asistovať na intenzifikácii tajomnosti (vždy skôr ako stihne vnučke niečo prezradiť, vstúpi do toho ktosi tretí), trochu (málo presvedčivo) trpieť, inak aj tento motív zapadá do celkovej vykonštruovanosti príbehu.

Rok 2016 priniesol v porovnaní s predchádzajúcimi rokmi viac chlapčenských príbehov. Škoda len, že väčšinou literárne výrazne zaostávajú aspoň za štandardom.

Július Belan prispel do kontextu chlapčenskej prózy hneď dvakrát. V knihe *Prihraj, Carlos!* (Slovart) ponúkol životopisný príbeh futbalistu Carlosa Alvaréza. Postava v podstate zosobňuje osudy slávnych futbalistov z rozvojových krajín, ktorí sa vlastnou usilovnosťou, nepoddajnosťou a talentom prepracovali na špičku úspešných. Príbeh, naračne štylizovaný do ja-rozprávania jedenástročného chlapca, je pomerne monotónny, výrazovo nie celkom primeraný veku a sociálnemu sta-

tusu rozprávača: rozprávanie je sofistikovanejšie, ako môže prebiehať u jednoduchého rybárskeho chlapca. Autor sa orientuje najmä na vyjadrenie chlapcovej vášne pre futbal, na proces prekonávania predsudkov a výsmeškov bohatších spoluhráčov (niektorí ním opovrhujú pre biedne pomery, z ktorých vyšiel, niektorí žiarlia na jeho úspechy). Napokon sa mu podarí prepracovať sa až na majstrovstvá sveta klubov a zaslúžiť sa o víťazstvo svojho klubu. Väčšiu časť knihy potom zaberá opis chvíľ počas hry – takmer minútu po minúte sa referuje o tom, čo sa deje. Príbeh môže zaujať chlapcov, môže propagovať futbal, hru fair play a tvrdohlavú cestu za svojím cieľom, z hľadiska literárnej hodnoty má však vážne problémy.

Druhá kniha tohto autora, *Kto si trúfne na Peťa?* (Elist), je už ukázkovým príkladom braku. V tomto príbehu ide o žánrovú kontamináciu spoločenskej prózy a dobrodružnej literatúry, resp. fantasy. Čo sa týka problémov, ktoré sú tu tematizované, je v tom šikanovanie (desaťročný chlapec, z nie bohatej rodiny, je pre svoju nešikovnosť šikanovaný spolužiakmi; spolužiačka je zasa ostrakizovaná, pretože pochádza z veľmi bohatej rodiny), plytvanie potravinami aj ekológia (podnikateľ chce vyrúbať park, aby tam postavil najväčšie nákupné centrum na svete). Do rozvinutia príbehu a jeho riešenia vstúpi fantastika (stromy v parku, ktoré protagonistu urobia neviditeľným pred prenasledovateľmi, majú mená a komunikujú, chlapec ich naučí hrať šach) i „supermanovský“ motív – hrdina sa premení na „Perfektmana“ a za dramatických okolností všetky problémy vyrieši. Na-

pokon autor didakticky formuluje päť pokynov, ako sa stať Perfektmanom: nehádzať smeti, triediť odpad, netrapiť zvieratá, ceniť si jedlo, zasaďť stromček. Rozprávanie v 1. osobe má iba trápne imitujúcu funkciu a slabá jazyková a štylistická úroveň textu (príklad zo s. 94: „*Zachránil si ma, Peťo!*“ *vrhla sa mi okolo pliec. „Ty si Perfektman. Ďakujem ti, že si zachránil našu dcéru!*“ *vďačne prehovoril Betónový kráľ a na znak vďaky mi podával svoju obrovskú ruku, v ktorej tá moja vyzerala len ako nejaká bábätkovská ruka*) len podčiarkuje celkovú subštandardnú literárnu hodnotu príbehu.

Ako priamu výpoveď piataka, takmer jedenásťročného chlapca, štylizoval svoj „otcovský“ príbeh člen hudobnej skupiny Polemic **Peter Opet** v próze **Život Adama. Zápis z triedy** (Ikar). Odzrkadľuje sa v nej síce fakt, že autor dobre pozná duševné pochody chlapca, aj jeho výmysly a detské výčiny, v texte je čitateľný aj to, k čomu sa človek ako dospelý priznáva vo vzťahu k synovi (toto je však „prehodené“ do „akože“ chlapcovej výpovede, komentára). Ale textu ako celku chýba akýkoľvek literárny „fortiel“ – autorovi s pravdepodobnosťou (hraničiacou s istotou) aj literárny talent. V priamom rozprávaní nie je organicky integrovaný detský aspekt, ide len o vonkajškovú, na efekt vyrátanú imitáciu detského ranopubescentného rozprávania. Kniha má znaky brakovej literatúry – adjustážou (brožovaná), jazykovou chatrnosťou, stereotypnosťou literárneho hrdinu, neprirodzeným humorom.

ZÁVER

Z bohatej skupiny kníh pre deti a mládež roka 2016, ktoré sa hodnotovo pohybujú tesne alebo aj hlboko pod štandardom, sme vybrali len niekoľko takých, v ktorých sa (väčšinou) predsa len mihne aspoň zrnko niečoho, čo je z literárneho hľadiska zaujímavé. Väčšinou ide o nápaditý dizajn, zaujímavý, absentujúci či aktuálny motív (napr. šikana, ľudské postihnutie, environmentalistika, šport), alebo žáner nedostatkový v pôvodnej tvorbe (dobrodružný román). Vo väčšine prípadov (najmä v rozprávkovej tvorbe a v príbehoch s detským hrdinom) to neboli knihy, ktoré by sme zaradili k dobrému čítaniu pre deti či mladých. Konštatujeme to napriek tomu (alebo práve preto), že reklamné anotácie, s ktorými sa bežný čitateľ a rodič stretne na internete, každú knihu propagujú ako učinенý skvost. Z toho môže byť človeku smutno, lebo takáto komerčná reklama nahráva komerčným vydavateľom a autorom-grafomanom. Analýza časti komerčnej či brakovej tvorby potvrdila fakt, že niektoré motívické kontexty sú pre ňu invariantné už od 19. storočia (napr. funkcia človeka s akýmkoľvek typom postihnutia alebo inakosti ako intenzifikačného faktora lacného sentimentu).

Poznámka: Text je čiastkovým výstupom z riešenia grantového projektu APVV-15-0071 *Človek s hendikepom v literatúre pre deti a mládež*.

milena šubrtová

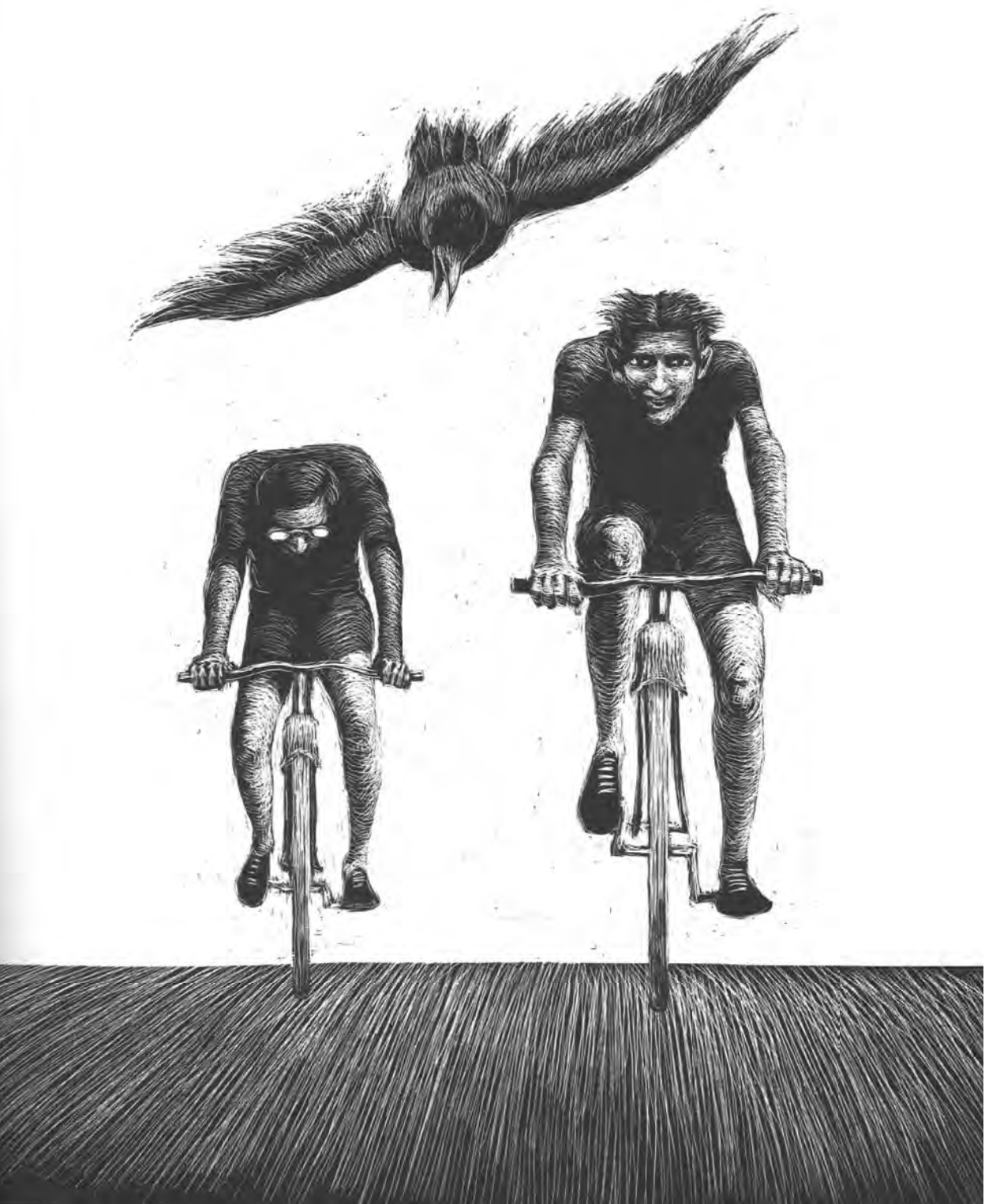
„Byl člověkem a umělcem tak úzkostlivého svědomí, že doslechl i tam, kde druzí, hluší, cítili se bezpečni.“ Těmito slovy vyprovodila v nekrologu roku 1924 novinářka Milena Jesenská svého přítele Franze Kafku. Jeho literární věhlas začal strmě stoupat až poté, co podlehnul tuberkulóze, z níž se marně léčil i ve vysokotatranských Matliaroch. Navzdory spisovatelově poslednímu přání, aby po jeho úmrtí byly veškeré jeho nevydané písemnosti literárního i osobního charakteru spáleny, začala se rodit kafkovská legenda. Dnes je pro čtenáře přitažlivé nejenom autorovo literární dílo, ale stejnou měrou budí zájem i jeho životní osudy. Kafka proniknul do čítanek a do turistických průvodců Prahou, ovšem daní za tuto popularitu je povrchnost a šablonovitost, s níž je prezentován a přijímán.

Kniha o člověku a umělci úzkostlivého svědomí

O to větší význam má knížka pro mládež *Franz Kafka*, která přibližuje autorův životní příběh a literární odkaz tak, aby mladí čtenáři pochopili, v čem byl *člověk své i naší doby*, jak praví podtitul, a v čem spočívá jeho aktuálnost a inspirativnost nejen pro dnešek. V této knize, kterou vydalo nakladatelství Práh roku 2017 v Praze, spojili své síly básník a překladatel Radek Malý s výtvarnicí a spisovatelkou Renátou Fučíkovou.

Radek Malý tentokrát galantně tlumí svůj vlastní poetický výraz ve prospěch Kafkových textů, které jsou zde představovány v adaptacích, úryvcích a překladech, jež Malý jako germanista nově pořídil. Přesto jeho vypravěčství nezapře básnický smysl pro působivé detaily, z nichž se skládá mozaika Kafkova obrazu. Peripetie Kafkova osobního života od problematického vztahu s otcem až k několikerým zrušeným zasnubám a poslednímu, nadějnému partnerskému svazku s Dorou Diamantovou, který krutě přetrhla Kafkova smrt, jsou líčeny v kombinaci chronologického a tematického hlediska.

Kafkou stvořený magický svět a tragičnost jeho životního osudu poskytly velkou tvůrčí příležitost obrazové naraci Renáty Fučíkové. Ta se zde vymaňuje ze škatulky veristické ilustrátorky a stává se skutečnou básnířkou nikoliv štětce, ale rydla,

RADEK MALÝ – RENÁTA FUČÍKOVÁ: *Franz Kafka*

s nímž speciální technikou vyškrabává výjevy z Kafkova života a komiksové adaptace jeho děl. Propojuje přitom s pověstnou důsledností v jeden celek realistická zobrazení postav, historicky věrné zachycení míst i metaforicky nahlížené univerzum Kafkových děl. Komiksovou cestou převyprávěla tři Kafkovy prózy: ranou povídku *Ortel*, jedno z nejznámějších autorových děl, *Proměnu*, a povídku *Umělec v hladovění*, spadající do závěru spisovatelovy tvorby. Z tmavého podkladu se v minuciózně vyvedených bílých linkách vynořují protagonisté kafkovského světa a na čtenáře sugestivně přenášejí znepokojivou úzkost. Stránkami celé knihy se prolétá, bloudí a hraje si na schovávanou proměněný Řehoř Samsa. Renáta Fučíková respektovala Kafkovo přání, aby hrdina nebyl spojován s hmyzí podobou, a obdařila jej netradičním vzezřením, v němž se odpudivost havěti se čtyřmi páry končetin mísí s dojemnou bezbranností plyšového zvířátka.

S Kafkovým úmrtím se začíná rodit druhý Kafkův život, opředený legendami, které Radek Malý přibližuje a rozplétá v závěrečných kapitolách knihy. Jenom tu nejpůsobnější z nich, ve které se pohublý a smutný obličej s hlubokýma očima Franze Kafky zase na chvíli rozjasňuje dětským úsměvem, ponechává před čtenářem jako příběh s otevřeným koncem. Váže se ke Kafkovu berlínskému pobytu na sklonku jeho života, kdy podle vyprávění přítelkyně Dory Diamantové potkal v parku děvčátko plačící pro ztracenou panenku. Kafkovi bylo dívenky líto, možná se v něm probudily i vzpomínky na dobu, kdy rytířsky ochraňoval své tři mladší sestry. Zareagoval s vypravěčskou pohotovostí a dětské slzy zaplašil smyšlenou historkou o panence, která

se potřebovala osamostatnit a vydala se na cesty. Na doložení svých slov následující tři týdny vytvářel a doručoval děvčátku dopisy stylizované jako pozdravy z panenčiny cest. A poněvadž žádný z kafkovských badatelů dosud tyto dopisy neobjevil, zůstal prostor pro jejich fantazijní dotvoření. Španělský autor Jordi Sierra i Fabra v knížce pro děti *Franz Kafka a panenka cestovatelka* (2006) příběh Kafkova přátelství s malou holčičkou domýšlí, zatímco Radek Malý zůstává věrný uměleckonaučné linii díla a využívá tuto kafkovskou historku k tomu, aby dětem ukázal, že v učebnicových portrétech podmračený Kafka byl především citlivým člověkem.

Radek Malý s Renátou Fučíkovou dávají možnost nahlédnout na Franze Kafku z různých úhlů: netradičně jako na pracovitěho člověka vyznávajícího zdravý životní styl, v souladu s kafkovským mýtem jako na uzavřeného literáta unikajícího do samoty. „Kafka měl zkrátka problém se světem. A svět má dodnes problém s Kafkou,“ konstatuje lakonicky Radek Malý v úvodu knížky. Věřme, že po jejím přečtení minimálně druhá část tohoto tvrzení už platit nebude.

BIBIANA v Dome EU vo Viedni

Dňa 26. septembra 2017 sa BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti v spolupráci s KIWANIS klubom Bratislava prezentovala na Dni jazyka a reči v Dome Európskej Únie vo Viedni. Celú akciu zorganizovala riaditeľka Slovenského inštitútu vo Viedni pani Alena Heribanová. Počas tohto dňa vyše 50 detí z viedenských zahraničných škôl maľovalo bábiky Kiwanis, vytvorených na tému hlavnej postavy zo svetoznámej detskej knihy Astrid Lindgrenovej Pippi Dlhá Pančucha. Deti si pomaľované bábiky spolu s propagačnými materiálmi BIBIANY odniesli na pamiatku domov. Pri maľovaní bábik deťom pomáhal známy slovenský ilustrátor a karikaturista Miroslav Regitko. Celá akcia mala medzi deťmi veľký úspech. I to je dôvod, prečo BIBIANA aj v budúcnosti bude spolupracovať so Slovenským inštitútom vo Viedni na obdobných akciách pre deti.

Marián Potrok

Dve najkrajšie viedenské bábiky

Alena Heribanová, riaditeľka Slovenského inštitútu vo Viedni, a maliar Miroslav Regitko v tvorivom zaujatí...

s Jánom Milčákom,

autorom knihy
Levočské povesti

sa zhovárala
**Markéta
Andričíková**

Sú rozličné cesty, ako priblížiť dnešnému človeku históriu, pripomenúť mu, ako kedysi ľudia žili, pracovali i zabávali sa. Spomienky na minulé časy nám však prinášajú aj oveľa univerzálnejšie poslanstvo – poslanstvo o tom, čo je dobré a spravodlivé, čo môže pretrvať naveky, a zároveň, že to treba neustále ochraňovať ako vzácnu rastlinku pred burinou symbolizujúcou zlobu, klamstvo, pýchu či závišť. Dobro i zlo minulosti môže ovplyvňovať aj našu prítomnosť. Je na nás, čomu otvoríme dvere a čo si v našich duchovných domovoch, v našich srdciach, ponecháme. Vstúpme teraz spolu s autorom Levočských povestí jeho obľúbenou Poľskou bránou do krásneho kráľovského mesta Levoča a porozprávajme sa s ním aj o tom, čo je blízke jeho srdcu.

■ Vo svojej najnovšej knihe určenej širokému spektru čitateľov – od detských či mládežníckych až po tých skôr narodených – sa venuješ Levoči ako jedné-

mu z piatich historických východoslovenských kráľovských miest. V čom je Levoča výnimočná? V čom je výnimočná pre teba?

Do stredovekej Levoče sa v čase, v ktorom sa odohrávajú Levočské povesti, vchádzalo tromi bránami, Vyšnou a Nižnou – s priekopou naplnenou vodou, padacím mostom s barbakanom – a Poľskou bránou, úzkou, aby cez ňu mohol prejsť iba jeden voz. Tá bola bez vodnej priekopy. Rovnakými bránami sa vchádza do Levoče aj dnes, ale súčasť majú inú podobu, chýbajú na nich padacie mosty, chýba i voda v priekope. Aj také ich pokladám za vzácnosť, najmä preto, že na bránach sa neusadil prach, ale prechádzajú nimi neprestajne ľudia. Ako je zjavné z Levočských povestí, pochádzam z Levoče. Napriek tomu, že bývam v rodnom meste, vchádzam do Levoče Poľskou bránou. Ak ňou prejdem, ocitnem sa na vrchu hradieb, z ktorých je nádherný výhľad na prírodu obklopu-

júcu Levoču. Je čarovná, aj to pokladám za vzácnosť. V malom a krásnom meste je najvyšší neskorogotický oltár na svede. Zhotovil ho Majster Pavol, najväčšia umelecká osobnosť v histórii Slovenska. Možno som nespomenul všetky výnimočnosti a celkom isto nie všetky vzácnosti, ktoré ukrýva a aj odhaľuje Levoča svojim obyvateľom i návštevníkom hľadajúcim minulé a doterajšie cennosti a vzácnosti. Ony tvoria jej výnimočnosť.

Keď prechádzam námestím alebo ulicami mesta, uvedomujem si jeho výnimočnosť aj v každom kroku, ktorý urobím. Rád by som vedel, kto kráčaľ po miestach, na ktorých zostávajú neviditeľné stupaje, v tomto čase aj moje.

■ **Akú látku na knižku ti poskytla história? U teba sa historické motívy alebo reminiscencie na dávne časy, keď ľudia putovali peši či na koňoch, venovali sa remeslám, zbierali rôzne bylinky a rozoznali vtáčika podľa spevu, vyskytujú aj v predchádzajúcich knihách pre deti (napríklad v Obrovom bratovi či v Rozprávke o oslíkovi). Tu je však história „tvojho“ mesta prítomná vo väčšom rozsahu. Čo ťa priviedlo k rozhodnutiu priniesť čitateľom atmosféru dávnych čias?**

Keď som sa rozhodol, že napíšem povesti s motívmi Levoče, vedel som, že musím poznať históriu mesta, jeho okolia, spôsoby a zvyky stredovekých levočských obyvateľov, prostredie, v ktorom žili. A keď pri pátraní natrafím na neobyčajnú udalosť, potrebujem ju obliecť do rozprávkových šiat, aby bola istým spôsobom zmenená, ale v svojej podstate zostala taká, ako bola. Dá sa to? V povesti áno. V takom oblečení sa mi vidí krajšia a užitočnejšia pre čitateľa. Medzi rozprávkou a povestou nebýva veľký literárny rozdiel, v niekto-

rých bodoch sa dokonca zhodujú. Väčšinu povestí som sa dozvedel z večerného rozprávania svojej mamky. Vtedy nám nakukoval do okna rovnaký mesiačik ako v Levočských povestiach do kovárovej vyhne. Ibaže ja som si vylihoval pod bruchatou perinou, áno, bruchatou s modrými kvietkami. Vtedy bývali také periny, ľahunké, akoby naplnené vtáčím perím. Ale bruchaté. Mama sedela na nie veľmi pohodlnej stoličke z ohýbaného tvrdého dreva pri mojej posteli a rozprávala dovtedy, kým som nezaspal s rumienkom na lícach. Ten rumienok mi prinášali mamičkiné povesti. Aj udalosti, ktoré „oddychujú“ v písomnostiach alebo si ich pri stretnutiach prenášajú ľudia z pokolenia na pokolenie, zostávajú pre každého, kto ich spozná, akoby rovnaké. Často som pri písaní využil možnosti literárnej licencie, na ktorú vlastným rovnaké cechové právo, aké mali dávni remeselníci, i keď nie som taký zručný ako oni.

K deťom mám neobyčajne blízko, možno najbližšie zo všetkého, zaiste aj preto, že všetko živé pokladám za bezprostredne prítomné. Práve blízkosť pokladám za príbuznosť. Ak sa mení na minulosť, stáva sa zázrak, zostáva z nej spomienka, môže mať podobu povesti.

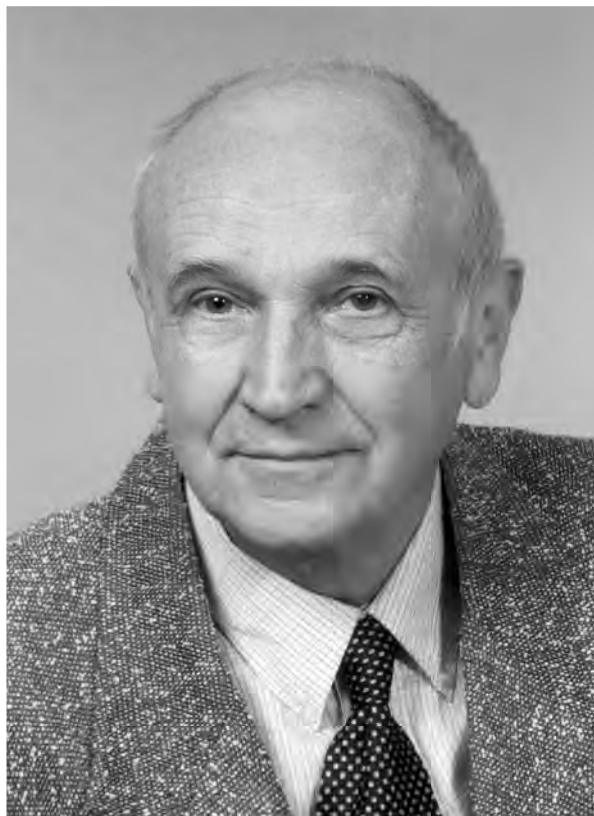
■ **Historická látka privádza toho, kto ju spracúva, k dnes už nevšedným slovám, pomenovaniám. V meste povestí žije richtár, cechmajster, felčiar, kat, prichádzajú doň kupci, uhliari či puškári, verklikári či kaukliari, ale aj kmíni. Tvoje povesti majú aj vďaka funkčne využitým archaizmom a historizmom skutočne podmanivú atmosféru. Kam si chodil po inšpiráciu?**

Inšpiráciou sa pre mňa stali pohľady na všetko, čo zostalo, čo trvá, čo sa nepominulo. Tí, o ktorých píšem, mu-

sia zostať, ako boli, mať vlastnosti, aké mali, ináč by prestali byť dôveryhodní, nevhodní zotrvať v povesti, alebo v rozprávke. Kedysi som si myslel, že ľudia sa menia, stávajú sa lepšími, lebo prichádzajú na niečo nové, neraz i nečakané, užitočné a ohurujúce. Niečo, čo doteraz nepoznali. Prináša im to civilizácia. Ale čím viac mi pribúdajú roky, tým väčšími si uvedomujem, ako sa mýlim. Existuje neviditeľná, no presná a zreteľná čiara, ktorá rozdeľuje ľudí na tých, ktorí si neprestajne nosia so sebou dobro, majú ho toľko, že môžu z neho kedykoľvek rozdávať, a iných – kmínov, chamtivcov, klamárov, zabijakov, takých, ktorí trpia závišťou a z nej prameniaca nenávisťou, ale dnes sa nazývajú inak a napodiv sa im darí. Aj povest' a rozprávka akoby boli proti nim slabunké.

■ Ako to vyplýva aj z tvojej predchádzajúcej odpovede, vo všetkých твоich knihách (či už pre deti, alebo pre dospelých) je veľmi dôsledne, ale pritom nenásilne dodržiavaná etika. Aj v Levočských povestiach je dobrý, spravodlivý, skromný a pokorný človek odmenený a naopak, zlodej, klamár či dokonca vrah neuje spravodlivému trestu. Levoča, ako hovoríš napríklad v príbehu *Hviezdy nad vyhňou*, mala aj právomoc hrdelného trestu a niektorí nešťastníci sa mu nevyhli. Ako vnímaš tieto kruté popravy a tresty v našej histórii ty ako človek? Ako ich, podľa tvojho názoru, prijme v príbehoch detský čitateľ?

Etika sa dotýka života, nie je iba vlastnosťou ľudí. Eticky by sa malo správať všetko živé. Také správanie je zjavne napríklad u vtáčikov. Ale etika by mala sprevádzať predovšetkým ľudí. Tak to mali zaiste na mysli Gréci, keď vymysleli názov pre toto cenné slovo, keď mu

JÁN MILČÁK

dali jeho obsah. Etika má podobu stretnutia s dobrým človekom. Dobrý človek býva obyčajne múdry, duševne krásny, pokorný, spravodlivý, akoby nevedel, čo znamená výhovorka, faloš, klamstvo, hnev, závišť, prisvojenie si cudzieho. Ak toto všetko pozbierame, vznikne postava vhodná na povest', často aj na rozprávku. Kráľovské mesto Levoča vlastnilo hrdelné právo, ale dodnes zostal nad vchodom do radnice nápis PULCHRITUDO CIVITATIS CONCORDIA, áno, okrasou mesta je svornosť. Ako často dvíhal kat sekeru v Levoči, môžeme sa iba domnievať. Ale všetky veľké stredoveké mestá mali kata. Trest patril k právu vládnutia, taká bola a je zásada moc-

ných, preto zostala a nachádza sa v povestiach. U čitateľa, aj detského, má vyvolať úvahu o spravodlivosti, jej potrebe. Zostala doteraz, ale v inej podobe. Krutosť sa neznáša s pokorou, tá má v mojej predstave podobu živej a užitočnej rastliny. Jej úlohou zostáva budúcnosť, priniesť semeno. Nie len pre mňa, ale pre každého.

■ V jednom z úvodov k jednotlivým kapitolám (ktoré pôsobia ako historické pohľadnice) píšeš, že Levoča je mesto malé, a preto rozprávkové. Mohli ste v ňom stretnúť obyčajných ľudí, ale aj rozprávkové bytosti. Aké rozprávkové bytosti si stretol alebo ešte aj stretávaš v Levoči ty?

Ak vyjdem na ulicu a prejdem spomínanou Poľskou bránou, v čase, keď sa stmieva, nie iba pri zmene denného svitu na noc, ale kedykoľvek cez deň, v Levoči nastáva rozprávkové obdobie. V prítmí, v šere, keď sú nízko na oblohe mraky alebo naopak, na nebi bez oblakov netrpezlivo čakajú v deravom vreci hviezdy, aby ich niekto rozsypal po oblohe, nie je nič jednoduchšie, ako stretnúť rozprávkovú postavu. Býva ňou starena, ktorej sa nechce vrátiť do svojej izbičky, aby v samote a nespavosti prežila noc. Lahko to spoznám, keď sa jej prihovorím. Alebo túlavý psík, ktorý prijme meno, lebo som mu ho vymyslel, keď príbehol a ňufákom háda, čo mám na jedenie vo vrecku. Potom sa rozhodne, že ma bude vyčkávať aj na ďalší deň, aby mi porozprával, ako ho prežil. A ešte netopiere – začínajú lietať, pretože sa oteplilo a okolo rozsvietených pouličných lúčov sa začína tanec nočných motýľov. Viem, kde v zime vyspávali. Nikto z nich nevie, že stretol rozprávku.

■ V kompozícii tvojej knihy som si

všimla zaujímavú koncepciu. Povestí je celkovo sedem, prvé tri – *Šebastiánov klobúk*, *Hviezdy nad vyhňou*, *O verklikárovi* – sa sústreďujú skôr na predstavenie a zdôraznenie kladných postáv a ich vlastností, potom nasleduje povesť s názvom *Kylavý kat*, kde sú postavy kmínov a za ich zlé skutky ich stihne spravodlivý trest, takisto sa trestu nevyhnú ani postavy v šiestej povesti *O chromom magistrovi*. Siedma povesť *O medovníkárovi Tobiášovi*, ktorý bol za svoju štedrosť a štedrosť svojej ženy Zlatuše odmenený anjelskou návesťou, má zasa výrazný harmonizačný ráz. Práve vďaka tomu, ale aj vďaka mnohým nadprirodzeným javom a postavám (je tu napríklad aj dobrosrdečný čert Tullius či hovoriaca sova Algélina), má tvoja kniha aj výrazne rozprávkový charakter. Naturel rozprávkar si teda ani tu nezaprel. V čom môžu byť podľa teba povesti rozprávkové a rozprávky pravdivé? Prečo je pre teba také dôležité prinášať posolstvo o dobre?

Kompozícia povestí nie je náhodná. Bol to zámer, ktorý sa mi videl najlepšie. Povesť o verklikárovi som písal s potešením aj preto, že som pri predošlom hľadaní nenašiel náznak spomienky, že kráľovské mesto Levoča malo vlastného verklikára. Ale na rídkoch stredovekých miest, v ktorých bol čulý spoločenský a obchodný ruch, sa neprestajne ozývali verkliky. Mama mi o verklikároch s radosťou rozprávala, vraj na jednom verkliku za mestom pri mlyne zvykla nocovať nevelká sova, keď sa vrátila z nočných letov. Levočský kat v povesti Kylavý kat mal smolu. Keď vychádzal na popravisť, pošmykol sa na schodoch a zlomil si nohu. Poprava sa konala so susedskou pomocou. Od súdeného stál kežmarský kat. Prítomnosť žobrákov bola v Levoči prirodze-

ná, zvykli si na nich aj mešťania. Ak zi-
movali v Levoči alebo v blízkosti mesta,
pri dverách či bránach obyvateľov Levo-
če mali pripravené jedlo. Keď sa ozvalo
búchadlo, mešťania otvorili dvere a da-
rovali pripravené jedlo žobrákom. Záver
poslednej povesti mal charakterizovať
vlastnosti obyvateľov levočského kráľov-
ského mesta. Rozprávka a povest tvoria
literárnu symbiózu, neprekážajú si, skôr
patria k sebe. Chcel som na to poukázať
aj v Levočských povestiach, i keď povest
si nárokuje na tú podobu skutočnosti,
ktorá zostala v pamäti tých, čo o nej od
pamätníkov vedeli.

■ **Mnohé udalosti sa v твоjich prí-
behoch odohrávajú v noci – v noci sa
zmení vzácny tovar lakomého kupca na
otruby, v noci vstúpi do vyhne majstra
Eliáša Mesiačik, ktorý postrieabri obru-
če na kolesá, podvečer nájde verklikár
v kroví bezbranné vtáča (sovu Algeli-
nu). Má aj pre teba noc zvláštne čaro?
V čom je zázračná? A prečo sa v твоjich
príbehoch tak často vyskytuje bruchatá
perina? A aký je najkrajší sen Jána Mil-
čáka pod bruchatou perinou?**

Šero a tmú pokladám za roz-
právkový prvok, má svoje miesto nie-
len vo folklórnych, ale aj autorských
rozprávkach, prečo by sa nemala ob-
javiť v povestiach? Som rád, že môžem
snívať. Bruchatá perina je perinou môj-
ho detstva, teraz takú nemám. Stretá-
val som sa s niekoľkými objemnými pe-
rinami starostlivo uloženými na poste-
li, keď som ako lekár navštevoval star-
šie pacientky. Často boli oblečené v kro-
ji. Vždy som periny na ich posteli chvá-
lil, lákalo ma dotknúť sa ich, ale neod-
vážil som sa. Nezávidel som ich staren-
kám, neviem to, nemám takú vlastnosť.
Pomyslel som si, že sú súčasťou ich sta-
roby a predstavoval som si, ako dlho im
trvalo, keď ich ráno starostlivo uhladené
ukladali na posteľ. Nesnívam pod bru-
chatou perinou iba preto, lebo takú ne-
mám. A najkrajší sen? Je o pinke, zobú-
dza ma z vysokej jedle pri dome, aby
som nezabudol otvoriť oči a uvidieť svet.
Pretože svet je iný, ako bol včera.

Mnoga leta, pani profesorka

27. 11. 1942

Len nedávno Bibiana blahoželala **prof. PhDr. Marte Žilkovej, CSc.**, svojej trvalej
spolupracovníčke, k okrúhlemu životnému jubileu. Na rozdiel od iných osobností,
ktoré celou svojou životnou aktivitou povýšili odbornú reflexiu literatúry pre deti
a mládež na nespochybniteľnú vedeckú úroveň, vtedajšie jubilejné pozdravenie
nebolo len pripomenutím toho, čo profesorka Žilková vytvorila v minulosti. Bolo
ocením skutočnosti, že významná literárna vedkyňa kontinuálne pokračuje vo
svojom vedeckom programe i v súčasnosti. A to, čo platilo pred piatimi rokmi, mož-
no konštatovať opätovne. Tentoraz však s dodatkom, že pri aktuálnom jubileu je
nevyhnutné zvýznamniť jej publicistickú aktivitu, ktorou završuje svoju príslušnosť
k legendárnej nitrianskej škole. Jej teoretický akademizmus prof. Marta Žilková
totiž prehlbuje tým, že doň vnáša hlboký emotívny záujem o tých, ktorých literatúra
sa stala jej osudom.

Ondrej Sliacky

mišo ondráš

Bola Blažková nemorálna?

Pod názvom *Je Blažková nemorálna?* uverejnila redakcia týždenníka Kultúrny život v roku 1964 list M. Čiernikovej, v ktorom čitatelka kriticky reagovala na prítomnosť erotických scén v prózach Jaroslavy Blažkovej. Išlo hlavne o reakciu na jej časopisecky publikovanú *Poviedku plnú snehu*, ale aj na predtým knižne vydanú novelu *Nylonový mesiac*. Ich hlavný cieľ podľa čitateľky spočíval v „*hľadani miesta, resp. izby pre spoluvyspatie*“, pričom v závere svojho listu vyslovila aj názor o negatívnom vplyve takejto literatúry na morálku súčasnej mládeže.

Uverejnený list odštartoval búrlivú diskusiu medzi čitateľmi: za celý mesiac prišlo do redakcie Kultúrneho života 232 listov. Niektoré z nich boli postupne uverejnené a ich vyústením bolo aj publikovanie stenografického záznamu z besedy zainteresovaných odborníkov – za spisovateľov sa diskusie zúčastnili Jaroslava Blažková a Anton Hykisch, za psychológov D. Kováč a V. Kováliková.

Široká škála čitateľských názorov je dnes cenným dokladom o rozdieloch čitateľskej recepcie v dobovom kontexte, ovplyvnenej rozdielnymi individuálnymi pohľadmi na kategóriu morálnosti/nemorálnosti v literárnom diele, ale aj rôznou úrovňou čitateľskej kompetencie identifikovať širšie spektrum významových polôh v kontexte, do ktorého sú umiestnené aj erotické motívy. Jednotlivé názory oscilovali medzi dvoma táborami, medzi „*moralizátormi*“ a „*slobodomyselnými*“, ako ich trochu nadľahčene nazvala redakcia časopisu. Čitateľská diskusia sa postupne rozrastala o nové pohľady, ktoré prerastali úzky rámec vymedzenej problematiky, a to nielen vo vzťahu k Blažkovej tvorbe, ale aj vo všeobecných otázkach umenia, morálky či výchovy mládeže.

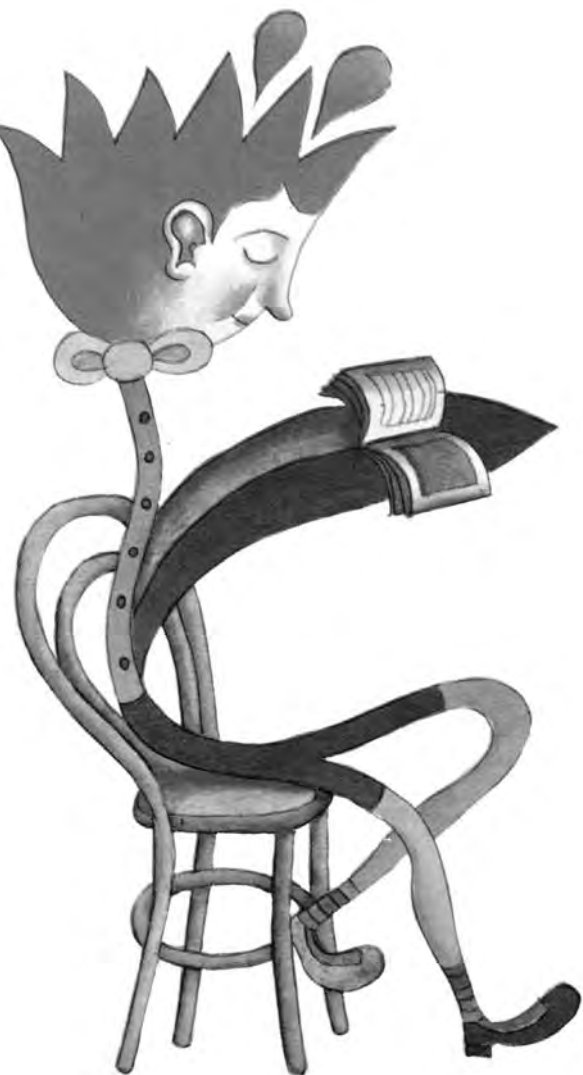
Zaujímavé pre vývin diskusie boli tie čitateľské názory, ktoré poukazovali na nebezpečnosť morálnych smerníc v umení, a to aj v konfrontácii s predchádzajúcim obdobím, v ktorom ideologické aspekty v intenciách vytvárania vzorov uvedomelých budovateľov socializmu fumigovali človeka v jeho sexuálnom rozmere. Význam čitateľskej diskusie, na ktorej začiatku stála Blažko-

vej Povedka plná snehu, treba vidieť aj v tom, že sa stala východiskom pre ďalšie diskusie o mravnosti v literatúre, a to aj v radoch literárnych vedcov či spisovateľov. V súvislosti s tým Z. Prušková (1994, s. 46) za rozhodujúce z hľadiska širšej kultúrnej relevancie diskusie o morálnosti Blažkovej prózy považuje aj to, že „*vyvrcholila v úvahách o estetických kvalitách prózy, pričom polemicky poprela dominantné vplyvy ideologizovanej etiky na literárne dielo (V. Kochol), a že upozornila na blízkosť ideologizovanej mravnosti a estetického gýča*“.

Pri rekognoskácii odbornej literárnokritickej reflexie knižných vydaní Blažkovej próz pre dospelých či dospievajúcich zaznamenávame taktiež pri hodnotení scén s erotickými motívami pomerne širokú škálu názorov, a to hlavne v súvislosti s novelou Nylonový mesiac. Pri recenziách na knihu Jahniatko a grand di už táto problematika zostala mimo záujmu literárnych kritikov (M. Hamada, B. Truhlář, M. Nadubinský, M. Suchomel), ako o nedorozumení podozrievať Blažkovú z nemorálnosti písal vo svojej recenzii len I. Mojík (1964, s. 4), ktorý obhajoval autorku tým, že „*hovorí len otvorene o niektorých veciach, o ktorých neraz horšie, brutálnejšie a cynickejšie hovoríme aj my*“. V recenziách na Nylonový mesiac sa však stretávame s výraznejšou polarizáciou hodnotiacich názorov na prítomnosť erotických motívov v tejto knihe. I. Nový (1961, s. 1147) zaraďuje novelu Nylonový mesiac medzi bestsellery červenej knižnice, pretože kniha je podľa neho v „*řešení milostního konfliktu literární kompilací, jež podezřeले voní francouzským parfém*

mem.“ Podobný negatívny názor na erotické motívy v Blažkovej debute mal aj J. Kot (1962, s. 136): „*Slovenská próza, neviem prečo, zrazu objavuje erotiku a Saganovú a iných: objavuje ju, lebo sa to tak vo svete nosí a aspoň v jednom chceme byť svetovými*.“ Ale objavili sa aj recenzie, ktoré, naopak, s neskryvaným obdivom konštatovali, že „*po dlhých rokoch viktoriánskej askézy je tu knižka bez rozpakov poznamenaná prirodzenou erotikou mladosti bez bázne, bez nevksu a bez zábran*“. (Škvorecký, 1961, s. 15) Dlhé roky viktoriánskej askézy, ktoré spomenul vo svojej úvahe J. Škvorecký, odkazovali na spoločensko-politickú pofebruárovú atmosféru, v ktorej sa vo výraznej miere uplatňoval princíp kontroly štátu nad jednotlivcom. Veľmi presne tieto determinácie medzi likvidáciu prirodzených prejavov sexualita v umení a totalitnými režimami vystihol I. Sulík (1993, s. 6): „*Sexuálne aktivity (a ich zobrazenie v literatúre) totiž odhaľujú nielen našu nahotu v doslovnom i prenesenom zmysle, ale i ľudskú nedokonalosť, nehotovosť, nekontrolovateľnosť, iracionálnosť, plasticnosť podvedomia, a toto revolucionárski osnovatelia ‚nového človeka‘ nemohli vonkoncom akceptovať v štáte, kde sa vyžaduje uniformita a povinné odsúhlasenie moci ‚pravdy‘, kde niet miesta pre také nemerateľné veličiny, ako je rozkoš, hra, eros, tajomstvo, sen či mámenie zmyslov*.“

Spomínaný princíp „kontroly štátu“ sa v súvislosti s novelou Nylonový mesiac prejavil na začiatku 60. rokov aj tým, že pri jej prvom knižnom vydaní bola v dôsledku cenzúry vypustená pasáž intímneho zbliženia Vandy a Andreja počas ich pobytu

ONDREJ ZIMKA / Ján Navrátil: Belasý maják

v Tatrách (v ďalších vydaniach v 60. rokoch i v ponovembrovom vydaní už túto scénu nájdeme):

„Zamkol a vzal ju do náručia. Pomohol jej s ťažkopádny m šnu- rovaním. Sveter. Blúza. Horúcejšia a horúcejšia sa vylupovala z každej vrstvy a potom už nebolo nič, len dve bosé nohy, dravá nedečkavosť, priepasť času, zlatavé telo v mod- rom priestore.

Nič.
Nič.
Nič.”

(Blažková, 1997, s. 264)

Ako vidno na ukážke, túto erotic- kú scénu autorka nezobrazuje ex- plicitne hromadením sexuálnych fy- ziologických detailov. Strata orien- tácie vnímať okolitú realitu v jej časopriestorovej detailnosti, ktorá je exponovaná práve vďaka zmyslovej vypätosti danej situácie, tak vytvára priestor pre eroticko-estetickú nad- stavbu motívu, ktorý súvisí so sexu- alitou človeka. Z kompozičného hľa- diska sú tieto „biele miesta“ inten- zifikované aj segmentáciou textu, v ktorom sa vytvára prázdny textový priestor opakovaním jediného slova „nič“ v troch za sebou nasledujúcich riadkoch. Dynamickosť a tenzivnosť erotickej situácie „pred a počas“ do- sahuje autorka okrem jej obsahovej výpovede aj po stránke syntaktickej (hromadenie jednočlenných viet, kontaminácia syntagmatických spo- jení bez slovesa), uvoľnenie „po“ za- se neexpresívnou a prirodzene roz- vinutou syntaxou: „*Ked’ z územia nikoho zase vyplával štvorec oblo- ka, ležali mu na prsiach prúdy čer- vených vlasov.*” (tamže) Pri inter- pretovaní erotických motívov v tej- to novele je potrebné si všimnúť, že sú (podobne ako priebeh cito- vanej erotickej situácie) videné, vní- mané a prežívané prevažne z per- spektívy mužského protagonistu. Aj prostredníctvom nich nám autorka odokrýva priestor, v ktorom zachytá- va emocionálno-rationálnu osciláciu svojich postáv. Zatiaľ čo Andrej vďaka tomuto lúboštnému vzťahu po- stupne stráca tú svoju časť, ktorá je „*lahostajná, obrnená proti zbytoč- ným citom*” (tamže, s. 224), v súvis-

losti s postavou Vandy máme pocit, akoby si v interakcii s Andrejom neustále zachovávala svoj racionálny odstup. Všimnime si v tejto súvislosti nasledujúce ukážky: „*Chcel by som, aby bolo leto. Aby bolo veľmi teplo a vysoká tráva. Poddávala sa jeho ústam. Potom riekla ešte raz: – Pes sa stratil. Andrej si želal, aby bola lyrickejšia. Zvyčajne neznášal lyriku. Zvlášť nie ľúbostnú.*“ (tamže, s. 225); „*Otvorila oči, usmiala sa. Čakal, že povie niečo nežné, čo obyčajne vravievajú ženy. Mlčala. Potom si sadla a pozrela naňho vecným pohľadom, z ktorého mal vždy trochu strach.*“ (tamže, s. 265)

Vanda sa Andrejovi začína vzdalo-vať hlavne od momentu ich telesného intímneho zblíženia: „*Ale vieš, čo je nové? Teraz si moja. – Vážne? – Nepočula si? V jednej izbe môžu byť iba manželia. Si moja, a keď nebudeš poslúchať, budem ťa biť! Teraz ťa napríklad prikryjem a nedovolím sa ti ani pohnúť. Oči jej zabľýskali. Odhodila prikrývku a začala sa obliekať.*“ (tamže, s. 266) Vandina túžba po neočakávanosti, konaní bez šablón, záujem o výnimočnosť, ľudí s neobvyklými vlastnosťami a ľudské súkromie s tajomstvami sa tak premieta aj do ľúbostného vzťahu k Andrejovi, ktorý hlavná ženská protagonistka tejto novely postupne začína pociťovať ako obmedzujúci a zasahujúci aj do jej ženskej nezávislosti: „*Nesmieš byť taká nepoddajná. Buď i trochu slabá a sladká, aby som ťa mohol chrániť. Muži radi zápasia, ale neznášajú prehru. – Je mi fuk, čo radi muži. Zaujíma ma, čo mám rada ja!*“ (tamže, s. 276)

Aj v Poviedke plnej snehu autorka na zachytenie oscilácie medzi citmi, romantickými snami, priro-

dzenou telesnou túžbou a raciona-litou človeka, ktorá sa obáva „*smieš-nosti a obnaženia*“, využila práve priestor ľudskej intimity, ktorý sa dotýka aj sexuálnych stránok jeho života. Blažková na pozadí telesného „obnažovania sa“ zachytáva ná-razy medzi spontánnosťou fyziolo-gických prejavov i citových reakcií a ich rozumovou kontrolou a korekciou: „*Mal mäkké, veľmi nežné ústa. A v sebe mal horúci prúd, ktorý vo mne vždy celkom nečakane uvoľňo-val temné, podivné vzrušenie. Pod-dala som sa tomuto prúdu, ale iba na chvíľu. Odstrčila som ho a zazre-la som mu v očiach poblúznený, tro-chu nepríčetný výraz, ktorý rýchlo zakryl rozumnosťou. Rozumnosť je vôbec skvelá záclonka, človek sa za ňou cíti taký bezpečný.*“ (Blažková, 1964a, s. 197) Bezpečnosť „*racionál-nej záclonky*“, ktorú obidvaja prota-agonisti ľúbostného vzťahu v tejto po-viedke pravidelne zaťahujú, prináša potom nedorozumenia v komunikácii a ich vzájomné vzdalovanie sa. Vyvrcholenie ich intímneho teles-ného zblíženia potom prináša skôr rozčarovanie ako očakávané oboj-stranné naplnenie: „*I milovanie mu-sí mať šťastnú hviezdu. A nad nimi, v ten večer svietil iba papierový lam-pión. V precitlivenom kardiograme túžby zadŕhalo moje sklamanie, je-ho divokosť, rozpaky, plus úzkosť ži-vočíchov, ktorí pred sebou vyliezajú z ulity a boja sa zranenia.*“ (tamže, s. 199) Motív úteku od rodičov v Po-viedke plnej snehu taktiež nemožno interpretovať len ako snahu o uspo-kojenie potrieb, ktoré súvisia so se-xuálnym životom, ale ako komplex viacerých okolností, odrážajúcich na jednej strane neudržateľnosť zotrva-nia dvadsaťdvaročnej mladej ženy

v direktívnom rodinnom prostredí, na strane druhej prirodzenú túžbu mladého človeka po osamostatnení sa (v súvislosti s tým treba upozorniť na skutočnosť, že autorka oproti časopiseckej verzii zvýraznila motiváciu úteku v knižnom vydaní prepracovanejším úvodom poviedky).

S motívmi, ktoré sú spojené so sexualitou človeka, sa v Blažkovej textoch zo 60. rokov stretávame na viacerých miestach, pričom sú zobrazované v relatívne variabilných významových súvislostiach a podobách. Autorka v nich viackrát zachytáva tenziu, ktorá vzniká ako rozpor medzi citovou zaangažovanosťou na jednej strane ľúbostného vzťahu a citovou impregnáciou, príp. aj redukciou vzťahu len na saturovanie sexuálnych potrieb na strane druhej. Takúto podobu má napr. vzťah medzi Johankou a Ivanom z poviedky *Hodina s anjelom*, vyhrotenejší variant nachádzame napr. v motivických segmentoch súvisiacich s manželskou neverou v novele *Dotyky cez stenu* (vzťah medzi Jelenou a Eugenom). Tam, kde je vzťah obojstranne redukovaný len na nezáväzné sexuálne uspokojenie, je aj rozprávač lakonicky stručný a informatívne referujúci (napr. vzťah Andreja a Veverice z *Nylonového mesiaca*): „*Boli spolu zo tri razy, vždy po nejakom oslavovaní, keď sa mu nechcelo domov ani nikam inam.*“ (Blažková, 1997, s. 196) Spoločenskopatologické prejavy sexuality (prostitúcia, pokus o sexuálne obťažovanie dievčaťa učiteľom) tematizuje J. Blažková v poviedke *Biele pančuchy* zo súboru *Jahniatko a grandí*.

S prvými erotickými prebúdzaniami sa stretávame v Blažkovej spoločenskej próze prevažne tam, kde

autorka tematizuje život teenagerov – v *Nylonovom mesiaci* (vedľajšia postava Jozefa), v *Autostope* (motivická línia študenta Robina), v niektorých poviedkach zo súboru *Jahniatko a grandí*, ale aj v románe pre mládež *Môj skvelý brat Robinzon*. Prejavom vážnosti vzťahu k dievčaťu (v kontrapozícii s krátkodobými vzťahmi staršieho brata) sa z perspektívy rozprávača románu *Môj skvelý brat Robinzon* stáva aj jeho proklamovaná telesná askéza v rámci prvých vážnych dotykov so skutočnou láskou, ktorú prežíva k rovesníčke Dorote: „*Chodník bol úzky, pre milencov vítaná zámienka pritíkať sa, ale to nebol náš prípad. Ani v deň tak výnimočný by som si nebol dovolil najmenší pohyb, ktorý by ju posotil do kategórie mačiek. Obrovský obdiv ma menil na askétu a extatiku. Mohol som iba padnúť na kolená a povedať, že ju milujem.*“ (Blažková, 1968, s. 149)

Na základe uvedeného môžeme konštatovať, že zobrazenie sexuality, resp. motívov, ktoré s ňou súvisia, v Blažkovej prózach zo 60. rokov nesmeruje k ideálnosti erotických ľúbostných scén, stáva sa skôr indikátorom problematikosti človeka i medziľudských vzťahov. Tam, kde vo vzťahu medzi mužom a ženou ide viac ako len o telesné uspokojenie, je autorka prevažne poeticky obraznejšia, prípadne vytvára eroticko-estetickú nadstavbu, v opačnom prípade prevláda stručnosť, popisnosť a depoetizované konštatovanie. Prítomnosť motívov, ktoré odkazujú v Blažkovej prózach k sexualite človeka, je potrebné vnímať v kontexte viacerých relevantných významových rovín, tak ako to obrazne naznačila samotná autorka

v jednej z diskusií: „*Erotická pasáž v knihe dráždi časť čitateľov ako červené súkno, pre jedinú scénu nie sú ochotní vidieť arénu a kone a davy okolo, i keď sú priestorovo významnejšie.*“ (Blažková, 1964b, s. 6) Umenie, a tu si opäť pomôžeme citáciou autorky, „*je nemorálne, ak glorifikuje zločin, bezcharakternosť, príživníctvo, prostitúciu – a môžeme dodať i pokrytectvo.*“ (Blažková, 1964c, s. 7) Obviňovanie Blažkovej prózy z nemorálnosti preto (spolu s I. Mojíkom) považujeme prinajmenšom za nedorozumenie.

Použitá literatúra:

- BLAŽKOVÁ, J., 1964a. *Jahniatko a grandí*. Bratislava: Mladé letá.
- BLAŽKOVÁ, J., 1964b. Je umenie nemorálne? In: *Kultúrny život*, 1964, roč. 19, č. 12, s. 6.
- BLAŽKOVÁ, J., 1964c. Pokus o rozhovor. In: *Kultúrny život*, 1964, roč. 19, č. 11, s. 7.
- BLAŽKOVÁ, J., 1968. *Môj svelý brat Robinzon*. Bratislava: Mladé letá.
- BLAŽKOVÁ, J., 1997....*ako z gratulačnej karty...* Bratislava: Aspekt.
- ČIERNIKOVÁ, M., 1964. Je Blažková nemorálna? In: *Kultúrny život*, 1964, roč. 19, č. 5, s. 12.
- KOT, J., 1962. Ako ďalej. In: *Slovenské pohľady*, 1962, roč. 78, č. 1, s. 136.
- MOJÍK, I., 1964. Nová kniha Jaroslavy Blažkovej. In: *Práca*, 14. 4. 1964, roč. 19, s. 4.
- NOVÝ, J., 1961. Papírový mesiac anebo Nylová Saganová. In: *Tvorba*, 1961, roč. 26, č. 48, s. 1147.
- PRUŠKOVÁ, Z., 1994. Slovenská próza 60. rokov. In: *Slovenská literatúra*, 1994, roč. 41, č. 1 – 2, s. 43 – 58.
- SULÍK, I., 1993. Erotika a sexualita v súčasnej literatúre a kultúre. In: *Romboid*, 1993, roč. 28, č. 1, s. 6.
- ŠKVORECKÝ, J., 1961. O knižke, ktorú by si Charles Darwin iste prečítal najmenej dvakrát. In: *Kultúrny život*, 1961, roč. 16, č. 51 – 52, s. 15.

Ondrej Zimka
HRICOVIA

V lete zvonili kravy, v zime hricovia. Výrastkovia, ktorí sa chystali mládenčiť, si obliekli kožuchy naopak, babské fortuchy, opasok zo slamy a na hlavu kožuštinovú masku. Na opaskoch zvonili zvonce a chraptali chrapotky. Tých zvoniacich oblúd bolo viac ako betlehemcov. Staniolom sa nešetřilo. Čisté farby svietili na pľac. Dievčatá, dobre ukryté, si posielali správu, že hricovia strašne pichajú kožkou z ježa. Chodenie po hricovaní sa končilo v krčme u Macvejdy. Minulej zimy mi to pripomenula správička z okresných novín Kysuce: „Šesť hricov z Turzovky prespalo v čadčianskej záchytke.“ Pred tridsiatimi rokmi jeden vo fujavici netrafil domov a zamrzol. Našli ho na jar a vo vyzobaných očiach mal ešte Vianoce.

ČICHA NOC, SVATA NOC...

Svetlonos pomotá hlavu viac ako Vincka. Vtedy si treba ľahnúť do ľavej koľaje. Ale kde nájdeš v tejto potope koľaje? Kto by už tam pískal alebo spieval, keď má plné ústa beskydskej vody? Žeby predsa niekto?

Pod Beskydem žijem,

čistú vodu pijem.

Kuska chleba nemom,

ešte sebe spevom...

To stará Kyčmolka oberá posledné omrznuté slivky. Všetko, čo v nich bolo, sa premenilo na sladkosť. Tak ako naša mladosť. Mal si pravdu, dedo. Naše hory sú more. Sem-tam si pohučia, ale väčšinou spievajú ako teraz...

Čicha noc,

Svata noc...

milena šubrtová

Čekání na román

Hodnoty české literatury pro děti a mládež v roce 2016

Charakter české literární produkce určené dětem za rok 2016 synekdochicky ukazují nominace na výroční ocenění Magnesia Litera. Nominován byl hravý text s encyklopedickou ambicí *Hravouka*, dále humorně laděné vyprávění *Překlep a Škraloup*, skrývající pod pohádkově dobrodružnou výpravou filozofické poselství, a román pro dospívající *Rvi potichu, brácho*, odkrývající téma soužití s autismem. Vedle knížek, které se snaží aktivizovat dětské čtenáře a encyklopedičnost spojují s příběhovostí, se v české literatuře pro děti stále více zabydlují i příběhy s filozofickým přesahem a vyprávění neuhýbající před citlivými tématy.

Z OKRAJE DO STŘEDU POZORNOSTI

Detabuizace a nastolování aktuálních témat byla průvodním rysem české literatury pro děti a mládež hned od počátku 90. let 20. století. Postupně se snižovala věková hranice čtenářů, jimž se méně obvyklá a čas-

to velmi citlivá témata zpřístupňovala, a zároveň se rozšiřoval i jejich rejstřík.

Zuzana Hustáková – Mašková, která svoji *Příručku pro přežití ve městě* koncipovala původně jako semestrální práci na VŠUP v ateliéru ilustrace a grafiky a získala za ni Cenu Arna Šánky za rok 2011, se v útlé knížce dotýká problému bezdomovectví. Činí tak z dětské perspektivy, bez explicitních hodnotících soudů a bez ambice nabízet řešení. Maloformátová knížka připomíná kapesní zápisník a je strukturována jako album, v němž stručný text doprovází lino-ryty. Tonda a Vojta touží prožít dobrodružství, ovšem zálesácké příručky jim v městském prostoru nejsou příliš užitečné. Rozhodnou se tedy sestavit vlastní a obrátí se pro radu k autoritám nepovolanějším – k těm, kteří na městských ulicích dlouhodobě žijí. Vlastní příručková část nese jisté parodijní prvky (uvádí například typologii bezdomoveckých obydlí), ty však nejsou namířeny proti lidem bez domova. Naopak, právě tato parodijní vrstva je nositelem didaktického po-

selství, neboť zdůrazňuje nesamozřejmost běžného životního standardu, kterému jsou děti uvyklé (například při popisu konstrukce a využití tzv. košových kamínků, která lze proměnit i na gril).

Zkušená prozaička **Ivona Březinová** již léta mapuje ve své tvorbě pro děti i dospívající problémy fyzického, smyslového a sociálního handicapu, otázky závislostí (gamblerských i drogových), sexuální identity. Její poslední román ***Řvi potichu, brácho***, přesahuje žánrovou konvenci dívčího románu právě tematickým aspektem. Čtrnáctiletá Pamela žije s matkou a svým dvojčetem Jeremiášem, který trpí nízkofunkčním autismem. Otec každodenní zátěž v soužití s handicapovaným synem neunesl, a tak matka s dcerou čelí Jeremiášovým problémům samy. Příběh je vyprávěn převážně z personální Pameliny perspektivy, což umožňuje dětskému čtenáři zaujmout k handicapovanému hrdinovi vstřícný postoj. Autorka usilovala o návodný efekt, ale bohužel prózu na úkor věrohodnosti zatížila, když nechala Pamelu prožívat první lásku se spolužákem poznamenaným Aspergerovým syndromem. Ilustrační doprovod Tomáše Kučerovského zdařile odráží odlišné způsoby vnímání typické pro autisty. Knížka vyšla ve spolupráci nakladatelství Albatros a Pasparta, jež se specializuje na literaturu pro autisty a o autistech. Její nominaci na cenu Magnesia Litera lze vysvětlit právě snahou zviditelnit tematiku autismu a s ní související potřebu tolerance.

Tolerance, respekt a snaha porozumět druhým navzdory jejich odlišnosti jsou klíčovými tématy v knize ***Jinde***. Vydalo ji nakladatelství Baobab ve spolupráci se společností Meta,

která se věnuje potřebám integračního procesu cizinců v českých školách. Sedm povídek napsalo sedm autorů a na různorodosti textů se projevuje odlišná generační příslušnost a životní i umělecká zkušenost autorů, jimiž jsou **Edgar Dutka, Olga Černá, Magdalena Platzová, Markéta Pilátová, Jan Čumlivski, Chaim Cigan** (Karol Sidon) a **Marek Šindelka**. Vzniknul tak vypravěčsky pestrý, ale přesto tematicky monolitní celek, jehož svorníkem jsou otázky související s migrací (ať již současnou migrační krizí či vynucenými přesuny lidí ve 20. století), s integritou vlastní identity, narušovanou ztrátou domova, pocitem odlišnosti a nevítanosti v novém prostředí. Knížku ilustroval **Jakub Plachý**, který závěrem připojil obrazový dovětek nazvaný *8 situací*. Konfrontuje v něm život lidí omezovaných válkami, diktátorskými režimy, náboženským útlakem s možnostmi, které člověku dává život ve svobodné společnosti. Společnost Meta knížku distribuuje zdarma, aby tak mohla sloužit zejména ve školách jako podnět pro důležitou diskusi o lidských právech, rozhodně se však nejedná o učebnici. Naopak, povídky si vyžadují různost interpretačních přístupů a jejich hlavní přínos spočívá v tom, že vzbuzují zájem o téma migrace a lidských osudů v cizích zemích. V českém kontextu je to jedna z prvních prací pro děti a mládež na dané téma.

Za poznáním přírody i města hrou a pohádkou Tereza Vostradovská již volbou názvu pro velkoformátovou obrazovou knihu vystihla její kompoziční princip. ***Hravouka*** je encyklopedickou publikací pro děti předškolního věku, v níž se snoubí věcnost informací předávaných tex-

tem i obrazem s příběhovostí zajišťovanou dějovým rámcem a dílčími komiksovými vstupy. Zvídavá myška se rozhodne sestavit encyklopedii o všem, co ji obklopuje (pole, les, zahrada, louka). Pokud chtějí předškoláci statický svět ilustrací rozpohybovat, je jim k dispozici aplikace pro mobilní telefony a tablety, v níž okolí myščiny nory ožije a reaguje v interakci s dítětem.

Do miniaturního světa pod kůrou stromů zavede čtenáře útlá **Pohádka o Ipsíkovi** výtvarnice **Anety Františky Holasové**. Název knihy souvisí s etymologickým výkladem latinského označení lýkožrouta Ips typographus, lýkožrout psavec. V příběhu sekorovského ražení sledujeme dobrodružství lýkožrouta, který při požáru lesa utrpí popáleniny. Svůj handicap přetvoří v přednost – ohořelou končetinou se naučí psát. Tuto dovednost pak šíří mezi ostatními lýkožrouty, jimž však nezbyvá nic jiného, než vykusovat svá poselství do lýka pod kůrou stromů. Holasová ve své knize sleduje i výchovné cíle, které však přirozeně vyplývají z poetiky textu a ilustrací.

Daniela Krolupperová navázala na úspěšný formát svých knížek o přírodě (např. **Zákeřné keře, Mizící hmyzíci**) publikací **Jde sem lesem**. I zde slouží pohádkové prvky k poučení, tentokrát o léčivých bylinách. Toník, nudící se během prázdnin u babičky na venkově, překročí v lese bludný kořen nastražený zlomyslným skřítkem. Při hledání cesty domů se spřátelí s bytostmi žijícími v lesních bylinách a naučí se rozeznávat jejich léčivou moc. Nedílnou součástí knížky jsou ilustrace **Evy Chupíkové**, střídající poetické pohádkové

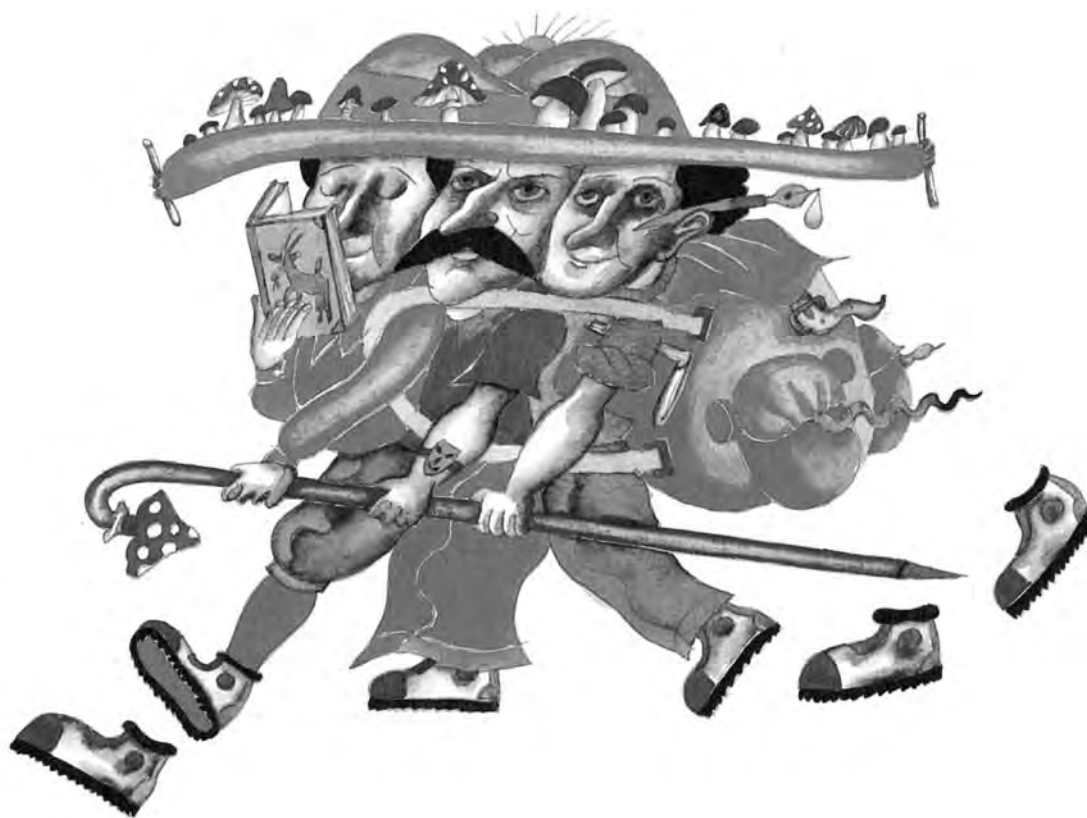
ladění s věcnou kresbou sloužící jako botanický klíč.

Procházky Prahou může dětem oživit knížka **Jany Vopatové Malostranské století**, v níž se personifikované malé Století potuluje městem, rozpráví s lidmi, zvířaty i nadpřirozenými bytostmi. Všechny kulturně-historicky zajímavé památky zmiňované v textu jsou navíc přiblíženy v encyklopedických heslech, jimiž autorka přesahuje horizont dětského čtenáře. Ten ocení spíše verše, kterými je text prokládán, a vzkazy s aktivizační funkcí.

Vratislav Maňák v knize **Expedice z pohlednice** s dětskými čtenáři procestuje hned čtrnáct měst. Martinův tatínek je tlumočnickem a pracovní povinnosti ho často vzdalují od domova. Díky pohlednicím, které synovi posílá, může Martin zaplašit stesk, neboť jejich poštovní razítka jsou kouzelnými dvířky, jimiž se vstupuje do měst. Ta nejsou charakterizována jenom výčtem hlavních pamětihodností, ale také zajímavostmi a specifiky, která osloví právě dětské čtenáře (například Zlín jako dějiště festivalu dětského filmu, Brno brázděné „šalinami“ aj.). Města jsou zároveň dějištěm neuvěřitelných dobrodružství, která Martin se suverénitou téměř superhrdinskou prožívá a která jsou interpretovatelná jako snová.

O STRACHU, TMĚ, SMUTKU, PLYNOUCÍM ČASE, PRÁZDNOTĚ A SMRTI

Strach ze tmy je v literatuře pro děti frekventovaným tématem, které autoři často ztvárňují prózami s fantastickými prvky či obrázkovými knihami. V produkci uplynulého roku se

ONDŘEJ ZIMKA / Tomáš Janovic: Jeleňvůz

objevilo hned v několika různých provedeních lišících se mírou nápaditosti.

Helena Haraštová v obrázkové knize ***Nebojím se tmy*** s ilustracemi **Jakuba Cenkla** uchopuje téma tradičním způsobem. Obrazotvornost malého Tomíka dokáže ve tmě vykreslit ty nejstrašidelnější scénáře, které se však ve světlém kuželu z baterky mění na všední výjevy. Baterku zde zastupuje jednoduchý technický nápad s táhly, jimiž se obraz na protilehlé straně vždy promění. Nadšení z interaktivní knížky, zbavující děti

nočních strachů, poněkud brzdí skutečnost, že v české literatuře pro děti již stejné téma bylo podobným způsobem zpracováno. Lze zmínit například publikaci ***Už se nebojím tmy*** komiksového kreslíře **Vojtěcha Jurika**, tvořícího pod pseudonymem Vhrsti, která byla vydána v roce 2007 a v níž se dětský hrdina v doprovodu personifikované Tmy vydává na noční výlet, který mu ukáže, jak všechny hrůzostrašné noční představy vznikají jen v jeho představivosti. Hravý prvek „rozsvěčující“ baterku pak vychází z tradice pohyblivých trojrozměr-

ných knížek, které vytvářel **Vojtěch Kubašta** již před šedesáti lety a které byly v evropské literární produkci běžné již v polovině 19. století.

Petr Stančík ve spolupráci s výtvarnicí **Toy Box** vytvořili příběh s morgensternovsky hravým názvem ***O díře z trychtýře***. A aby čtenář nebyl na pochybách o identitě hlavní hrdinky, celou knížkou prostupuje vyražený kruhový otvor, který se stává součástí výtvarného plánu, neboť zobrazuje postavu díry. Díra se cítí být osamocena, a tak opustí trychtýř a vydá se z kuchyňské zásuvky do světa hledat spřízněnou bytost. Stančík zde možná až zbytečně rozehrál řadu jazykových vtipů a nápadů, které odvádějí pozornost od samotné díry, nicméně ve výsledku vznikla knížka schopná oslovit dětské čtenáře. Ani její výtvarný koncept však není příliš originální, neboť podobná hra s perforací byla běžná již ve 20. století.

Pohádkovou prózu o překonávání dětského strachu přinesl **Ivan Binar** v díle ***Kam se poděl Jeníček?*** s ilustracemi **Evy Sýkorové-Pekárkové**. Sourozenci Marie a Jeníček, se jmény evokujícími klasickou pohádku, jsou po dobu nepřítomnosti zaneprázdněných rodičů, kteří se věnují vědecké práci, svěřeni na hlídání chůvě Kateřině. Ta je sice neodvede do hlubokého lesa, ale nechá je bloudit v nehostinném prostoru „superhypermegamarketu“. Jeníček se ztratí v personifikované Tmě Tmoucí a příběhy, které mu tma vypráví, ho nakonec zbaví i strachu.

Hrůze ze tmy čelí i personifikovaný hrdina knížky **Daniela Rušara** ***Vlk a tma***. Vyprávění starého vlka malým vlčatům o vysmívaném „tmalekánkovi“ je instrukcí, jak zatočit se strachem

(veselou písničkou a představivostí převrácenou naruby). Důležitý rozměr dávají knize ilustrace prosyčené temnými barvami s detaily ve fosforeskující zelené, které vytvořila **Lea Točková**. Rušar ve svých knihách pro děti nezapírá profesi terapeuta. Knížka ***Kamzíkův velký skok***, kterou ilustracemi doprovodil **Luboslav Paľo**, učí děti prostřednictvím personifikovaného kamzičího mláděte, jak přijmout smrt. Kamzíkovi po tragické smrti staršího bratra pomáhá maminka, společně sdílejí smutek a nestydí se upřímně vyjádřit bolestné, mnohdy zmatené a protichůdné pocity, které se jich zmocňují. Rušarovy knížky nementorují, nic nepředepisují, slouží hlavně jako platforma pro komunikaci nejen mezi dílem a čtenářem, ale i mezi čtenáři samotnými.

Letošní ocenění Magnesia Litera získala v kategorii dětské knihy pohádka s filozofickým přesahem ***Překlep a Škráloup***. **Tomáš Končinský** s **Barborou Klárovou** vytvořili pohádkový svět pomocí na první pohled běžných personifikačních postupů a inverzních principů ve vztahu k realitě, ovšem sama jeho podstata je novátorská. Překlep a jeho nejlepší kamarád Škráloup jsou totiž skřítkové „entropíci“, jejichž hlavním posláním je pracovat na tom, aby vše na světě pod vládou Zubu času stárlo v neustálém chaosu. Když Překlep zjistí, že lidé vše související se stárnutím a nepořádkem vnímají negativně, pokusí se o vzpouru a zastaví čas. Teprve tehdy pochopí, že stárnutí je součástí pohybu, vývoje a každé existence. Výtvarný doprovod knihy, na němž se ilustracemi podílel **Daniel Špaček** a designem **Petr Štěpán**, se nevyčerpává jen zobrazováním vtipných detailů ze života všemožně ško-

dících entropiků, ale snaží se podtrhnout vyznění knihy. Stránky, v nichž se hrdina propadá do nicoty bezčasí, jsou vyvedeny v pohlcující černé barvě, a sama kniha pod heslem *Vivat entropia!* vybízí čtenáře, aby přetržením papírové pásky slavnostně odstartoval stárnutí své knížky.

Plynutí času spojené se stárnutím nahlíží v próze **Příhoda málo uvěřitelná Arnošt Goldflam**. Osamělý život starého vdovce projasní přátelství s malým děvčátkem ze sousedství. Jejich setkávání jsou příležitostí ke vzpomínkám na vlastní dětství a ke srovnávání proměn i konstant v lidském životě. Goldflam se uchyluje ke kouzelnému prvku (staré pero s násadkou kreslící obrázky, jež ožívají), ale příběh s univerzálním poselstvím o důležitosti lásky a přátelství v každém věku by si vystačil i bez pohádkové rekvizity. Vydalo ho nakladatelství Cesta domů, které vzniklo při stejnojmenné společnosti zabývající se domácí hospicovou péčí a podporou nevyléčitelně nemocným i jejich blízkým.

V témže nakladatelství vyšla i knížka **Marky Míkové A smutek utek**, která v osmi lyrizujících zastaveních tematizuje různé podoby smutku od pouhé bezdůvodné ztráty nálad až k hlubokému trápení nad ztrátou někoho blízkého. Atmosféru textů umocňují ilustrace **Báry Valecké**. Publikace v souladu se zaměřením nakladatelství neskrývá terapeutický záměr, když ukazuje, jak lze s emocí smutku pracovat, ale přesto překračuje hranice instruktážní literatury, pro niž je prvořadý výchovný efekt.

Pohádkové podobenství s existenciální tematikou jsou **O Nebesáři Vratislava Maňáka** a soubor **O duši a dívce Martina Vopěnky**. V pohád-

ce o Nebesáři, doprovázené mezzotinty Jana Hísky, putuje dívka z horského údolí za světlem, bez něhož není možný život. Tajemný Nebesář ji podrobuje zkouškám, v nichž musí dívka osvědčit nejen odvahu, ale také důvtip a charakter. Vopěnkovy pohádky jsou situovány do Větrných hor a jejich protagonisty jsou personifikovaná zvířata, lidé, ale také sestra Smrt, jež knihu otevírá, bratr Život a Voda, matka života. Její závěrečné poselství odkazuje k věčnému koloběhu života i k sounáležitosti živé a neživé přírody.

KNIŽNÍ VÝPRAVY DO HISTORIE

Oslavy 700. výročí narození Karla IV. se nevyhnuly ani literatuře pro děti a mládež, která panovníka světového významu přiblížila řadou publikací (blíže viz Bibiana č. 4/2016). Ve stínu pozornosti tak zůstalo jiné významné kulturní výročí, a to 400 let od úmrtí Williama Shakespeara, které dětem a mládeži připomněla **Renáta Fučíková** publikací **Shakespeare**. Knížka netradičního formátu otevírá v nakladatelství Vyšehrad novou ediční řadu Největší dramatici. Fučíková převyprávěla dvanáct her, jež vybírala tak, aby odrážely nejen Shakespearův autorský vývoj, ale také různé polohy jeho dramatické tvorby a univerzálnost jejich poselství. Její adaptace jsou zdařilé i díky tomu, že citlivě pracovala s novodobým překladem Jiřího Joska a v textech ponechávala klíčové monologické a dialogické pasáže. Hry opatřila čtivými naučnými komentáři s bohatým ilustračním doprovodem, v nichž přiblížila Shakespearovu dobu v celé její plastičnosti od významných histo-

takto by to nemohlo byť? pripadne namiesto slova "jsou" použit výraz predstavujú... a možno ani netreba

rických událostí až po tehdejší životní zvyklosti, způsoby myšlení, architekturu a módu. Čtenáři se tak dostávají do rukou nový interpretační klíč, jímž může otevřít svět renesančního divadla. Na výsledném dojmu se pozitivně podílí i barevné řešení knihy v odstínech hnědé a grafická úprava řešící organické propojení textu s ilustracemi.

Do nedávné minulosti v polovině 20. století se vydávají dětské hrdinové novely **Lenky Juráčkové** *Kam zmizela Anna?*. Příběh je založen na nosném nápadu: rodina zakoupila starý dům v pohraničí a při jeho vyklízení narazí na stopy někdejších původních majitelů domu. Fotografie s nečitelným podpisem je pro třináctiletého hrdinu výzvou k detektivnímu pátrání, při němž postupně rozkrývá složitou minulost regionu, odkud před válkou i po válce museli odcházet jeho obyvatelé. Samotné téma odsunu Němců bohužel nezískává v knize patřičný prostor a vypravěčský part navíc trpí jazykovou nevyrovnaností.

Obrázková kniha **A** výtvarníka **Pavla Čecha** je obecnou výpovědí o životě v totalitní společnosti a konkrétní časoprostorové kontury jí dodává pouze symbolicky identifikační číslo hlavního hrdiny, v němž je zašifrováno osudové datum 21. srpna 1968, a dedikace neznámému muži, který se dokázal v červnu 1989 na pekinském náměstí postavit tankům. Čechova alegorická kniha o vzpouře proti diktatuře se obejde bez textu, vypravěčskou roli přebírá obraz. Ten se, podobně jako v knížce **Petra Síse** *Zed' aneb Jak jsem vyrůstal za železnou oponou* (2007), vyznačuje promyšlenou prací se symboly, detaily a barvami. Barvy pronikají do černobílého a šedého světa

postupně, jako příslib svobody, která však není samozřejmá a je zapotřebí si ji vydobýt. Výsledkem je nadčasové poselství, jež bude srozumitelné dětem i bez znalosti historického kontextu.

DĚTSKÝM POHLEDEM

Specifickou skupinu literárních děl pro děti tvoří ta, která absolutizují dětský aspekt. Publikaci **Malý humorista** s podtitulem *Příručka pro začínající vtipálky* sestavil **Jan Nejedlý** z autentického novodobého dětského folkloru. Ačkoliv ilustrace **Jaromíra Plachého** dávají textům další rozměr a mnohdy zúžením či rozšířením významu obohacují interpretační možnosti, je otázkou, zda děti takovou „literarizaci“ něčeho, co mezi nimi spontánně funguje, vůbec potřebují. Tatáž autorská dvojice připravila již publikaci stejného zaměření *Mistr sportu skáče z dortu* (2014). Na absolutizaci dětského vnímání je postavena i publikace **Dagmar Urbánkové** *Už měkoně vyvádějí*. Ta shromáždila a ilustracemi doprovodila různá dětská přechytlá a přeslechnutí, naivní dětské představy, které se tak stávají de facto anekdotickými. I zde se nabízí otázka, kdo je očekávaným (a kdo bude skutečným) adresátem, neboť v tomto případě může kouzlo mezi groteskně nahlíženým světem a čtenářem fungovat teprve tehdy, je-li onen naivní pohled překonán.

NÁVRATY K OSVĚDČENÝM MODELŮM

Řada knížek vydaných v roce 2016 představuje návaznost na prověřené

hodnoty a návrat k osvědčenému formátu v podobě volných pokračování. **Petr Stančík** s ilustrátorkou **Lucií Dvořákovou** vydali již třetí díl příhod lesních obyvatel pod názvem *Jezevec Chrujda našel velkou lásečku*. **Markéta Pilátová** v próze *Kiko a tulipán* nechala svoji japonskou hrdinku opět zažít neobvyklé pohádkové dobrodružství na zámku, tentokrát ve Velikých Losínách. Realističtější linka příběhu je utlumena ve prospěch té pohádkové a zmizel i půvabný střet národnostních stereotypů, přesto jde stále o netuctové vyprávění, v němž hrdinka vítězí nad pohádkovým zlem nikoliv kouzly, ale vlastní odvahou a netradičně i trpělivostí. **Zdeněk Svěrák** se v humoristické próze *Buřtík a Špejlička – Cesta do Žatce* vrátil k postavám komicky rozdílných pánů Buřtíka a Špejličky, jejichž první příběh vydal již v roce 1971. Autorská dvojice **Milada Rezková** a **Lukáš Urbánek** vydali třetí dobrodružství doktora Racka. Zatímco figurka svérázného protagonisty, který uzavřel svoji ordinaci a vydává se na nejrůznější cesty, se od roku 2008, kdy vyšel první díl, nezměnila, pokračování Rackových příběhů stále překvapuje novými nápady. Racek se, nyní v raketě, vydává v souladu s názvem *Cesta kolem světa za 31 písmen* na výpravu kolem zeměkoule a děti se přitom mimochodem učí poznávat abecedu.

POEZIE PŘEŠLAPUJÍCÍ

Pokud jde o básnické knihy, rok 2016 byl chudý na nové impulzy. Výjimku představuje hravá kniha **Petra Nikla** *Slovohledě*. Všestranný umělec, který vydal již řadu básnických publikací s vlastními ilustracemi, zů-

stal věrný úzkému propojení textu s obrazem tak, aby výsledný tvar rozšířil významové pole sdělení. Kresebný projev však nahradil typografickými hříčkami a navázal tak na tradici typogramu, kterou rozvíjel v poezii pro děti například Josef Hiršal s Bohumilou Grögerovou či Jiří Kolář. Nikolova tvorba bezesporu osloví i čtenáře dospělé.

Jméno **Bogdana Trojaka** slibovalo zajímavý přínos poezii pro děti, nicméně knížka *Nok a Knedlíček* s podtitulem *Básně o baštění* očekávání nenaplnila. Básničky laděné na gurmánskou notu jsou rámovány příběhem o velkém tlustém Pánovi, oddávajícím se jídlu či snění o něm. Autor bohužel sklouzává k prvoplánovému humoru a zápletku buduje na tematizaci tělesných projevů souvisejících s přejídáním, od nichž se Pánovi snaží pomoci kuchyňští skřítkové Nok s Knedlíčkem. Samy „gastro-básně“ by určitě obstály bez podobného podbízení se detabuizací, zapojeny do příběhu se však dostávají na vedlejší kolej.

V zasetí nevhodně zvoleného kontextu se ocitly i verše **Jiřího Weinbergera**. Ten vzbudil pozornost svými básnickými a písňovými texty již v polovině 90. let. Knížka *Učíme děti myslet a mluvit, aneb Ví to každá kapka* obsahuje básně zahrnuté do autorových předchozích publikací, nyní jsou ovšem propojeny do jiných celků a opatřeny návodnými komentáři a úkoly. Ty ovšem, namísto aby rozvíjely interpretační kompetence dětských čtenářů, odvádějí v mnoha případech jejich pozornost mimoliterárním směrem a redukují tak básnický text (mnohdy i v rozporu s jeho nonsensovou poetikou) na materiál s naučnou funkcí.

Obraz loňské knižní produkce určené dětem dotvářejí rovněž edice, zpřístupňující tvorbu vzniklou před mnoha dekádami, která však teprve nyní vstupuje do literárního kontextu. Silně je zastoupena zejména obrázková knížka českých autorů, kteří měli před rokem 1989 přístup do české literatury zapovězen. Nakladatelství Baobab pokračuje ve vydávání populárních průvodců **Miroslava Šaška**, výtvarníka, který se jimi proslavil v zahraničí a zemřel v exilu v roce 1980. Vedle obrazového průvodce **To je Mnichov** se ke čtenářům v loňském roce dostala i publikace **Toto není kámen**, v níž Šašek prostřednictvím úsměvných koláží staví antické sochy do nečekaných situací. Čtvrtstoletí po svém vzniku se v češtině představuje knížka **Petra Síse Komodo**, inspirovaná cestou do Indonésie a představující indonéské ostrovy s jejich varany – pohádkovými draky – dětským pohledem.

Komiksové nadšence pak potěšila výpravná publikace **Kultovní komiksy**, v níž jsou shromážděny příběhy vytvářené Ivo Pecharem a kreslené Theodorem Pištěkem v letech 1971–1977 pro časopis Ohníček. Právě podobné edice mohou vytvářet čtenářský most mezi generacemi.

Nečekaným objevem se stala publikace **Eduarda Basse Koráb pohádek**, kterou edičně připravila Hedvika Landová. Sesbírala časopisecky roztroušené adaptace světových pohádek, jež Bass pořizoval podle německých předloh, a doplnila je o dvacítku dosud nepublikovaných textů nalezených v Bassově literární pozůstalosti.

Uvedený přehled není a nemůže být vyčerpávající bilancí. Zcela stranou pozornosti záměrně zůstává stereotypní tvorba triviálního charakteru, kterou představuje dílo obchodně úspěšných autorek, jakými jsou například **Zuzana Pospíšilová** (v roce 2016 v prvním vydání publikovala 15 knih, většinou pro předčtenáře či čtenáře mladšího školního věku) a **Lenka Rožnovská** (6 knih v prvním vydání). Je pochopitelné, že podobná kvantitativní nadprodukce opakuje osvědčená schémata, aniž by kladla jakékoliv nároky na čtenáře, a právě odtud pramení její oblíbenost.

Umělecky hodnotná literatura pro děti a mládež kontinuálně navazuje na trendy, které bylo možné sledovat i v předchozích letech. Je jím například tíhnutí k prohlubování filozofického myšlení dětí, které se uskutečňuje pod slupkou pohádkového děje. Dále se rozšiřuje tematická detabulizace, spojená s citlivým vnímáním odlišnosti, jež se však nevylučuje s humorem. Samozřejmostí se stává nápadité řešení obrazové a typografické složky, které jsou nezřídka rovnocenné té textové. A co české literatuře pro děti a mládež stále chybí? Čekáme na román, který by s plasticitou a otevřeností podal obraz dospívající generace v současné společnosti tak, aby nebyl jenom návodným či zrcadlícím, ale přesahujícím. Naposledy se to podařilo Ivě Procházkové románem *Nazí*, od jehož vydání uplynulo již osm let. Schází nám lyrická básnická výpověď, v předchozích letech zastoupená poezií Radka Malého, která by na dítě zapůsobila silou samotného slova, bez nutnosti aktivizovat čtenáře i prostřednictvím obrazových a mimoliterárních podnětů.

EVA CÍFERSKÁ – HANA ONDREJČKOVÁ

Knihy v čase

Vydali BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, a NEOGRAFIA, a. s. Bratislava – Martin, 2017, grafická úprava Peter Ďurík, fotografie Mária Baloghová, 127 s.

Hneď po nežnej revolúcii, najmä zásluhou emigrantských „expertov“ na tzv. socialistickú kultúru, stal sa ich obľúbeným diskvalifikačným termínom pojem „čierna diera“. Pôvodne názov z astronómie mal v tomto prípade byť metaforickým označením situácie českej a slovenskej kultúry, literárnej, výtvarnej, dramatickej a filmovej, ktorá v dôsledku praktík totalitného režimu sa počas jeho existencie ocitla vo fatálnom devastačnom stave. Keby 50. roky, či presnejšie ich prvá polovica, so štátnou mocou presadzovanou metódou tzv. socialistického realizmu, boli trvali až do novembrového vyzváňania kľúčmi v roku 1989, možno by táto metafora nebola až taká nezmyselná. Ibaže ani nie po piatich-šiestich rokoch od komunistického prevratu v roku 1948 začali v českej a slovenskej kultúre vznikať prvé umelecké svedectvá o existencii režimistického nečasu a človeka v ňom. V tomto zmysle šesťdesiate roky, napriek „historickej úlohe vedúcej strany aj v kultúre“ sú dosiaľ svojím umeleckým boomom neprekonané. Nikdy predtým a nikdy po tom v tak krátkom časovom období nevzniklo toľko nepochybných umeleckých diel – knižných, filmových, výtvarných, dramatických – ako práve vtedy. Áno, je historickou pravdou, že po krachu konceptu „socializmu s ľudskou tvárou“ nový nečas, normalizačný, zasiahol tých, ktorí sa odmietli podriaďiť. Nielenže ich vyradil zo systému štipendijných pod-

pôr, korumpujúcich oficiálnych ocenení, ale dopustil sa na nich tej najväčšej skrivodlivosti, doslova zločinu, aký len možno spáchať na tvorivých ľuďoch – znemožnil im realizovať sa. Napriek všetkému, čo sa dialo a čo postihlo desiatky a desiatky výnimočných tvorcov, tvrdiť, že po inaugurácii Husákovho režimu sa celá kultúra prepadla do totalitných čiernych dier, je prinajmenšom zavádzajúcou polopравdou hodnou debát dnešných televíznych nočných štamgastov. Dôkazom, že je to všetko zložitejšie, je napríklad – okrem iných dokladov – publikácia KNIHY V ČASE, ktorá vznikla z iniciatívy BIBIANY, medzinárodného domu umenia. Nie je to odborná historická publikácia o knihách v čase, či pre mnohých tvorcov tlačiacich si slobodu, tvorivú i osobnú, v nečase komunistickom. A už vôbec nie je prvoplánovo politická. Nesporí a neargumentuje sa v nej v prospech či neprospech inštitucionálnej kultúrnej politiky, ktorá pomyselne zubadlá založené umelcom roky rafinovane priťahovala raz slabšie, raz silnejšie. Jej autorky, Eva Cíferská a Hana Ondrejčková, na spoločensko-politický kontext, jeho vyhodnotenie vlastne rezignovali a sústredili sa na vytvorenie bibliografického dokumentu. Zhromaždili v ňom fakty, názvy a obrázky titulných stránok kníh, ktoré počas 50-ročnej existencie unikátnej knižnej súťaže zaujali jej odbornú porotu tak, že im priznala štatút výnimočných knižných diel. Samotná súťaž, ktorá vytvorila fond toho najkrajšieho, čo vzniklo v našej modernej knižnej kultúre, sa začala roku 1965 ako celoštátne podujatie *Československé najkrajšie knihy*. Organizovali ju Československé ústredie knižnej kultúry, Slovenské ústredie knižnej kultúry a Památník národného písomníctví, pričom slovenská a česká strana sa striedali tak

pri organizácii súťaže ako v jej predsedníctve. Súčasťou dokumentárneho konceptu publikácie sú i zoznamy členov jednotlivých porôt. Že ide o odborných a umeleckých suverénov – V. Hložník (1965, 1967); A. Brunovský (1967, 1968); V. Gergeľová (1969, 1970, 1971); M. Želibská (1970); A. Klimo (1971); L. Kohút (1971); K. Pecho (1971, 1972); G. Štrba (1972, 1973); M. Veselý (1973), ktorí sa pri svojom rozhodovaní nedali ovplyvniť možnými (?) postrannými úmyslami organizátorov súťaže a ich politickými zriaďovateľmi, svedčia aj knižné tituly ocenené „hlavnými“ cenami – **1965:** L. Fulla (Varila myšička kašičku), V. Bombová (Obrova stupaj), A. Klimo (B. Němcová: Král času); **1966:** V. Bombová (Šudy Katarínka), V. Kraicová (M. Rázusová-Martáková: Sedmikráska); **1967:** A. Brunovský (H. Ch. Andersen: Malá morská panna), V. Bombová (Kamenné kanoe); **1968:** A. Klimo (J. C. Hronský: Tri rozprávky), A. Brunovský (E. T. Hoffman: Luskáčik a Myší král), I. Tarasová (L. Friedová: Kufřík); **1969:** V. Bombová (Samo Czambel: Janko Gondášik a zlatá pani), V. Hložník (Palček a obor), J. Lebiš (Dievčina s medenými vlasmi), **1970:** P. Dobšínský: Slovenské rozprávky II, V. Bombová (Manituov dar), A. Brunovský (P. Dobšínský: Tri holúbky), O. Zimka (L. Feldek: Rozprávky na niti); **1971:** V. Bombová (P. Dobšínský: Popolvár), V. Bombová (Povešť o krásnej Ašme); **1973:** V. Bombová (Rozprávky z Nefritových hôr), M. Cipár (M. Ďuričková: Biela kňažná), L. Nesselman (J. Navrátil: Uzlík a Nitka).

Na základe pripomenutia krátkeho zoznamu najkrajších slovenských kníh pre deti, ktoré vznikli v období „vedúcej úlohy komunistickej strany“, možno spakruky vyvrátiť konštatovania demokratických demagógov o neexistencii kultúrnych hodnôt v komu-

nistickom režime. Ale teraz nejde o pridanú hodnotu KNÍH v ČASE. Dôležitá je – aj keď to na prvý pohľad tak nevyzerá – samotná dokumentárna podstata publikácie, jej súpisy a registre. Pre tých, ktorí ich dokážu čítať, nie sú to totiž len prosté štatistické údaje o jednej, aj keď unikátnej súťaži. Je to aj, či predovšetkým obraz vývinového diania, nástupu a odchodu jednotlivých generácií, ktoré dokázali – stále sme v priestore detskej knihy – povýšiť dovtedajšiu popisnú ilustráciu kníh pre deti a grafickú podobu kníh na umenie. V tejto súvislosti ide napríklad o dôkaz, že to boli žiaci Vincenta Hložníka, ktorí sa nepochybne pod vplyvom svojho profesora popri voľných výtvarných aktivitách začali od 60. rokov minulého storočia systematicky venovať detskej ilustrácii. Dnes sa napríklad meno Viera Bombová pomaly a isto vytráca už aj z archívu našej kultúrnej pamäti, pričom v 60. a 70. rokoch to bola svetová výtvarníčka. Ilustrátorka, ktorá text ilustrovala tak, že v ňom objavovala archetypálne východiská našej národnej kultúrnej existencie. Publikácia KNIHY V ČASE je dokladom, že naši predchodcovia, suverénni výtvarníci zasadať v porotách súťaže o najkrajšiu československú knihu, pochopili výnimočnosť Viery Bombovej a v podstate každoročne (od polovice 60. rokov do polovice rokov sedemdesiatych (normalizačných) jej ilustrácie zahrňovali súťažnými poctami. A čo dnes? Aj keby sme mikroskopom hľadali meno Viery Bombovej medzi súťažnými titulmi v „nezných“ revolučných rokoch a neskôr, nenájdeme ho. Nemôžeme ho nájsť, pretože Bombovej umenie už nenapĺňa komerčné predstavy „demokratických“ vydavateľských firiem. A pretláčať ho, na to už umelkyňa nemá síl, ale ani fariieb a kresliarskych potrieb. Nežije totiž len v demokratickej samote, ale aj v absolútnej

biede. A čo je najotrasnejšie, žije v totálnom nezaujme tých, ktorí by mali byť strážcami našich národných kultúrnych hodnôt, ich gestormi. Takže netreba sa radšej ani pýtať, kedy naposledy vyšla reprezentatívna monografia profesionálneho výtvarného teoretika o výnimočnom diele Viery Bombovej, ktorá galéria a kedy naposledy usporiadala výstavu jej grafickej a ilustračnej tvorby, ktorá výtvarná katedra slovenských humanitných fakúlt pri niektorom jej životnom jubileu zorganizovala čo len praobyčajný seminár o jej diele? Radšej sa nepýtať. Čo keby sme sa tak dozvedeli, že čierne diery nielen boli, ale sú.

Ale nejde len o žalostný príbeh jednej výtvarníčky. Ide o fakt, že v knižných čiernych dierach sa dnes ocitá až toľko percent produkcie, že radšej o tom nehovorí. Na rozdiel od „demokratických komisárov“, ktorí sa naďalej klaňajú trhu ako starozákonní hebreji zlatému teľaťu, slobodný trh, ktorý sme s naivným výskotom víťali ako našu záchranu, spoločenskú i kultúrnu, sa totiž čoskoro ukázal ako rafinovaný danajský dar. „Preto mi nedá nespomenúť si na varovné slová knižného grafika Petra Lindonk z Holandska, ktorý bol v roku 1993 prizvaný ako hosť do poroty súťaže Najkrajšie knihy Slovenska,“ píše v úvode KNÍH V ČASE talentovaný grafický upravovateľ Peter Ďurík. V tom čase, parafrázujeme grafika, vzniklo mnoho vydavateľstiev, ktoré zavetřili pach peňazí a vrhli sa na červenú knižnicu, ktorú nám naši červení vládcovia, buď im za

to bohuďďaka, nedopriali. Vydavatelia posmelení záujmom čitateľov, majúcich po krk režimom nanucovanej Hviezdoslavovej knižnice i umeleckej literatúry českej a svetovej, zaplavili trh komerčnou, brakovou až fekálnou knižnou produkciou. A keďže nečakaná čitateľská eufória z tejto literatúry ich posadila na koňa, bez bázne a hany ju navozili do súťaže o najkrajšie knihy. „Bolo jej plný stôl,“ píše ďalej Peter Ďurík, „a my sme sa pánovi van Lindonk ospravedlňovali so zdôvodnením, že podobný druh literatúry na Slovensku dlhé roky nevychádzal, preto sa doháňa zameškané... V dobrej viere sme dodali, že keď sa náš trh nasýti, určite to prestane. Zahraničný hosť nás rýchlo vyviedol z omylu: Už to nikdy nebude inak, povedal a nakreslil nám známu pyramídu. Ak budete chcieť vydávať knihy špičkovej úrovne, bude musieť vydavateľstvu na ňu zarobiť produkcia tvoriaca jej široký spodok.“

Slová Petra van Lindonk sa naplnili, uzaťvára svoj úvodný vstup Peter Ďurík. Vstup, ktorý je ďalším dôkazom, že publikácia KNIHY V ČASE nie je len jubilejným pripomenutím päťdesiatročnej existencie jednej unikátnej súťaže. Je to síce kniha, v ktorej dominuje bibliografický súpis, ale len zdanlivo. V skutočnosti jej dominantou je svedectvo, že napriek všetkému, čo sme zažili a musíme zažívať, nie sme – povedané so sv. Konštantínom – národom bez kníh, teda národom bez duše.

ONDREJ SLIACKY

ŠTÚDIE A ČLÁNKY

Anoškinová, V.: Obrázky, ktoré majú detskú dušu (90. výročie narodenia L. Nesselmana), č. 2, s. 18-20.

Capek, S.: Vzdušné zámky Albína Brunovského, č. 1, s. 50-54.

Dzrzeniecka Gal, I.: Knižná garderóba (Ilustrátorská tvorba v roku 2016), č. 2, s. 51-59; Ilustrátor z Hlineného (80. jubileum O. Zimku), č. 4, s. 1-7.

Dzadíková, L.: Rok malého princa alebo o tolerancii a humanite, č. 1, s. 13-18.

Jarošová, Z.: 26. BIB 2017 – nová výzvy, nové vízie, č. 3, s. 1-4.

Kačala, J.: Keď sa hrabe, ako sa má (Jazykový a štylistický pohľad na prózu Dany Hlavatej Našej mame hrabe), č. 2, s. 36-45; Internetový rozhovor jazykovedca a spisovateľky (O štýle, zvieratkách a o trojmenných slovenských de-
vách), č. 3, s. 56-60.

Lavřík, S.: BIB 2017 kolenačky, č. 3, s. 7-15.

Lešková, D.: Príbehy v príbehoch, č. 1, s. 41-45.

Ondráš, M.: Bola Blažková nemorálna? č. 4, s. 52-57.

Panáková, B.: Byť v obraze, č. 4, s. 27-35.

Regrutová, L.: Neha s hlbokou myšlienkou (Po stopách festivalu BAB 2016), č. 1, s. 25-27.

Revajová, T.: O Piešťanoch po Piešťanoch (34. ročník Dní detskej knihy 10.-12. apríla 2017), č. 2, s. 11-17.

Sliacky, O.: Projekt naplňujúci generačný čas (Odborná reflexia tvorby pre deti a mládež v roku 2016), č. 2, s. 21-28; Úškrn, na ktorý sa nedá zabudnúť, č. 3, s. 46-49.

Stanislavová, Z.: Činy a počiny I. (Tvorba pre deti a mládež v roku 2016 I.), č. 2, s. 1-10; Drevenému tatovi k jubileu, č. 2, s. 29-31; Dobrá kniha stále žije (Tvorba pre deti a mládež v roku 2016 II.), č. 3, s. 31-42; Minimálne s rozpakmi (Tvorba pre deti a mládež v roku 2016 III.), č. 4, s. 36-42.

Šubrtová, M.: Čekání na román (Hodnoty české literatury pro děti a mládež v roce 2016), č. 4, s. 58-66.

Tatarková, M.: Svet sa nekončí tam, kde sa končí náš plot! č. 3, s. 55.

Vojtech, M.: Problém čitateľskej gramotnosti alebo tzv. čítanie s porozumením, č. 1, s. 58-59.

Vráblová, T.: Život alebo počítačová animácia?

(35. Kongres IBBY), č. 1, s. 4-9.

Žilková, M.: Kam sa uberá rozprávka v médiách? č. 1, s. 20-24; Kroniky neľudskosti alebo Deti a holokaust, č. 3, s. 16-23.

ROZHOVOR

Andričíková, M.: O svete, ktorý bol včera (s Jánom Milčákom, autorom Levočských povestí), č. 4, s. 47-51.

Dzadíková, L.: Živá pamäť slovenského bábkarstva (s jubilujúcim Vladimírom Predmerským), č. 3, s. 26-30.

Kepštová, L.: Zlatá brána **Vladimíra Malíka**, č. 1, s. 28-40.

Sliacky, O.: Kysuca, Kysuca, studená vodička... (s jubilujúcim Ondrejom Zimkom), č. 4, s. 8-16.

RECENZIE

Bátorová, M.: Saint-Exupéry: Malý princ, č. 1, s. 61-63.

Dziak, D.: Vadas, M.: Útek, č. 1, s. 65-66; Ness, P.: My ostatní tu len tak žijeme, č. 2, s. 68-69; Gregušová, A.: Svetozár, č. 3, s. 71.

Kuderjava, M.: Kupková, I.: Knižné preklady ruskej literatury pre deti a mládež do slovenčiny (elektronické vydanie), č. 1, s. 63-64; Lesay, I.: A-ko-že Lesankin fantastický svet, č. 3, s. 69-70.

Naščák, P.: Larsenová, E. H.: Ja som Smrť, č. 1, s. 66-68; Švenková, V.: Anička má prázdniny, č. 2, s. 64; Kästner, E.: 35. Máj alebo Konrád cvála do Oceánie, č. 3, s. 66-68; Riečanská, L.: Som, aká som, č. 3, s. 63-65.

Sliacky, O.: Ivaničková, M.: S tromi psami za päťami, č. 3, s. 67; Ciferská, E. – Ondrejčíková, H.: Kniha v čase, č. 4, s. 67-69.

Szabó, I.: Kenda, M.: Meluzína Jozefína, č. 3, s. 63.

Urbanová, S.: Weberová, I.: Dobrodinec Báruch (Židovské pohádky), č. 1, s. 68-70.

Volochová, V.: Kopsová, K. – Kops, P.: Tiger robí uáá uáá, č. 1, s. 70-71; Hlušíková, M.: Žiaden káčer navyše, č. 3, s. 68-69.

Žilková, M.: Hensel, K.: Klamova vojna, č. 1, s. 60-61; Baum, L. F.: Čarodejník z krajiny OZ, č. 2, s. 65-66; M. Kuderjava – Z. Stanislavová: Tvorivá dramatika ako stratégia zvyšovania literárnej kompetencie detí mladšieho školského veku, č. 3, s. 65-67.

LITERÁRNA PUBLICISTIKA

Anoškinová, V.: BIB v Kórejskej republike, č. 2, s. 63.

Drzwiecka Gal, I.: Hľadač pominuteľnej krásy (Za Vladimírom Machajom), č. 1, s. 10-11.

Dzadiková, L.: Bábkarstvo na Slovensku a v Česku na zozname nehmotného kultúrneho dedičstva UNESCO, č. 1, s. 46-47.

Kepštová, L.: Aj do prózy pre dospelých sa mi vždy pripletie nejaké dieťa... (K životnému jubileu Jany Šimulčíkovej), č. 2, s. 46-47.

Machotin, S.: Rásť s knihou (Posolstvo k MDDK 2017), č. 1, s. 12.

Panáková, B.: Aj tak... (Za Libuškou Friedovou), č. 2, s. 60-61.

Potrok, M.: BIBIANA vo Veľkej Británii, č. 2, s. 70; BIBIANA v Dome EU vo Viedni, č. 4, s. 46.

Revajová, T.: Spievanie v daždi, č. 4, s. 24-26.

Roll, D.: Ako vzniklo logo a ceny BIB, č. 3, s. 5-6.

Sliacky, O.: Za Jurajom Andričíkom, č. 1, s. 19; Jubileum Jána Turana, č. 1, s. 24; Literárna, ilustračná a dramatická tvorba pre deti a mládež v roku 2016, č. 2, s. 28; Utiahol až osemdesiatku, č. 2, s. 32-33; Jazykovedec, ktorý si číta detské knihy, č. 2, s. 34-35; Vďaka, pani Končeková-Veselá, č. 3, s. 42.

Šubrtová, M.: LISTY SPOZA MORAVY: Dárkyne pohádkových svetů, č. 1, s. 48-49; Tajemné príbehy na Špilberku, č. 2, s. 49-50; Sviť, sluníčko, sviť, č. 3, s. 43-44; Kniha o člověku a umělci úzkostlivého svědomí, č. 4, s. 43-45.

Tvrdoň, P.: BIBIANA u SRBIJI, č. 3, s. 50-51.

Žemberová, V.: Za Jaroslavou Blažkovou alebo Život naplnený tvorbou, č. 1, s. 56-57.

Žilková, M.: Poznáme naše deti? č. 2, s. 62-63; Deti dnes nemusia nič! č. 3, s. 61-62.

PREZENTOVANÍ AUTORI

Andričík, J.: č. 1, s. 19.

Balogh, J.: č. 2, s. 52.

Baum, L. F.: č. 2, s. 65.

Belan, J.: č. 4, s. 41.

Blažková, J.: č. 1, s. 55; č. 4, s. 52.

Brat, R.: č. 2, s. 14.

Březinová, I.: č. 4, s. 59.

Brunovský, A.: č. 1, s. 50.

Cíferská, E.: č. 4, s. 67.

Cipár, M.: č. 2, s. 11.

Demovičová, S.: č. 4, s. 40.

Dittelová, G.: č. 4, s. 25.

Domagalik, J.: č. 1, s. 44.

Dragulová-Faktorová, D.: č. 4, s. 36.

Dusíková, M.: č. 2, s. 54.

Đurišinová, L.: č. 2, s. 14.

Feldek, L.: č. 4, s. 26.

Franková, A.: č. 4, s. 19.

Friedová, L.: č. 2, s. 60.

Fučíková, R.: č. 4, s. 43.

Futová, G.: č. 2, s. 8.

Galová, M.: č. 2, s. 17.

Hamar, J.: č. 1, s. 47.

Hensel, K.: č. 1, s. 60.

Hevier, D.: č. 2, s. 12.

Hlavatá, D.: č. 3, s. 56; č. 4, s. 38.

Janík, P.: č. 4, s. 39.

Janovic, T.: č. 2, s. 29, 32.

Jobus, B.: č. 4, s. 38.

Kabaňová, R.: č. 4, s. 39.

Kačala, J.: č. 3, s. 56.

Kafka, F.: č. 4, s. 43.

Karpinský, P.: č. 2, s. 4.

Kästner, E.: č. 2, s. 66.

Klímová, V.: č. 2, s. 59.

Kops, P. – Kopsová, K.: č. 1, s. 70.

Larsenová, E. H.: č. 1, s. 66.

Liptáková, L.: č. 2, s. 23.

Lukovicsová, P.: č. 2, s. 59.

Machaj, V.: č. 1, s. 10.

Malík, V.: č. 1, s. 28.

Malý, R.: č. 4, s. 41.

Martiška, J.: č. 2, s. 52.

Maťátko, M.: č. 2, s. 58.

Matlovičová, M.: č. 2, s. 59.

Milčák, J.: č. 4, s. 47.

Mokoš, J.: č. 1, s. 18.

Mrázková, D.: č. 1, s. 48.

Nagy, D.: č. 4, s. 24.

Nagyová Džerengová, P.: č. 2, s. 14.

Neradová, M.: č. 2, s. 54.

Ness, P.: č. 2, s. 68.

Nesselman, L.: č. 2, s. 18.

Olejníková, K.: č. 2, s. 59.

Ondrejičková, H.: č. 4, s. 67.

Opet, P.: č. 4, s. 42.

Pennac, D.: č. 4, s. 33.

Panáková, B.: č. 4, s. 26.

Pastířčák, D.: č. 2, s. 2.

Regitko, M.: č. 2, s. 58; č. 4, s. 46.

Revajová, T.: č. 4, s. 25.

Rubinovicz, D.: č. 4, s. 18.

Saint-Exupéry, A.: č. 1, s. 61.

Sliacky, O.: č. 2, s. 6.

Svěrák, Z.: č. 4, s. 65.

Šimulčíková, J.: č. 2, s. 46.

Švenková, V.: č. 2, s. 64.

Tvrdoň, P.: č. 2, s. 17.

Turan, J.: č. 1, s. 24.

Vadas, M.: č. 1, s. 65; č. 2, s. 2; č. 4, s. 30.

Vanek, M.: č. 2, s. 10.

Vráblová, T.: č. 2, s. 17.

Wagnerová, A.: č. 2, s. 16.

Weberová, I.: č. 1, s. 68.

VÝSTAVY V BIBIANE

IZMY A IZBY

Najpriamejšou cestou ako si obľúbiť umenie, je pochopiť ho. Najjednoduchšou cestou ako pochopiť umenie, je zažiť ho. Toto je cieľ výstavy, ktorá je prehľadom hlavných výtvarných smerov konca 19. a začiatku 20. storočia. Jednotlivé miestnosti „izby“ sú venované niektorému „izmu“ ako napr. kubizmu, impresionizmu, surrealizmu, expresionizmu a dadaizmu. Deti môžu vstúpiť do izieb či ateliérov – do skrine ako Degasovho baletného štúdia, kubistického zrkadla alebo surrealistickej postele – vzducholode... Určite je to lákavá pozvánka nielen pre ne.

Námet a scenár – A. Paulínyová,
výtvarno-priestorové riešenie – B. Peuch,
dramaturgia – S. Broadhurst Petrovická.
Termín: 24. 8. – 4. 2. 2018

HU HÚÚÚ ALEBO NAJSTRAŠNEJŠIE SLOVENSKÉ STRAŠIDLÁ

Aj na prvý pohľad strašidelná téma je cestou k poznávaniu tradičnej kultúry vlastného národa a objavovaniu jej morálneho odkazu. Interaktívna výstava inšpirovaná knihou Kataríny Nádaskovej a ilustrátora Svetozára Košického: **Čerti, bosorky a iné strašidlá** je návratom k strašidelným bytostiam zo slovenských rozprávok a povestí ako protiklad halloweenských strašidiel. Návštevníci sa zoznámia s HADOM – dobrým ochrancom domu, NOČNOU MOROU a zlým škriatkom ZMOKOM, mlyn obýva VODNÍK aj RUSALKY a v pekle okolo ohňa s diabolským gulášom sedí kopa ČERTOV. Deti si môžu sadnúť na DRAKA, stretnúť SVETLONOSOV aj GRGALICU a pod podlahou môžu pozorovať pracovitých TRPASLÍKOV.

Námet a scenár a dramaturgia – I. Abrahámfyová,
výtvarno-priestorové riešenie – O. Slivka,
texty – K. Nádaská.

Termín: 20. 10. 2017 – 31. 3. 2018

KIWANIS BÁBIKY 2017 POMÁHAJÚ

Výstavu Kiwanis bábik, ktoré maľujú a výtvarne dotvárajú renomovaní slovenskí a zahraniční umelci, predstavuje BIBIANA v spolupráci s KIWANIS klubom Bratislava. Vernisáž výstavy bude o 17.00 hod. v priestoroch Galérie BIBIANY a následne sa uskutoční dražba vystavených bábik o 19.00 hod. v Radisson Blu Carlton Hoteli. Výťažok bude použitý na dobročinné účely.

Termín: 16. 11. – 30. 11. 2017

SUMMARY

Ondrej Zimka, the renowned Slovakian painter and children's book illustrator, will be celebrating his eightieth birthday this November. Bibiana is using this occasion to publish an essay from Iveta Gal Drzewiecka from the University of Prešov where she calls Ondrej Zimka a unique painter. His panel paintings are indeed true national gems. Most of Ondrej Zimka's paintings are of dreams and of memories from his childhood, his home region Kysuce and of people whose souls never flew to Heaven, but rather stayed on Earth to live hidden in the tops of pine trees. Bibiana's chief editor discussed all these things and more in an interview aptly named after the Slovakian folk song *Kysuca, Kysuca whose cool water will make, sure that all those who drink from it heads start to ache...* Prof. Marta Žilková from the Constantine the Philosopher University in Nitra has written a study called *Children and the Holocaust*. In it, she analyses the world-famous diary of Anne Frank as well as the diary of a Jewish boy from Poland called Dávid Rubinovicz. It's important to remember these works, especially in light of the extremism in our world today which is threatening people's freedom and dignity. Anne Frank and Dávid Rubinovicz warn us of such dangers! Another article that deals with current social themes is the study *To Be in the Picture* from the translator and writer Beata Panáková. Her analyses of the Slovakian prosaist Marek Vadas Útek's books and French writer Daniel Pennac's novel *Eye of the Wolf* call on the need to combat evil. In the third part of an extensive study called *Creations for Children and Youth in 2016*, Professor Zuzana Stanislavová from the University of Prešov evaluates works that are primarily of a commercial nature. Despite being largely commercial, their publishers claim that these books have literary value. The literature professor claims that this misdirection is a disservice towards readers as well as to the books themselves. The author Ján Milčák is an excellent writer of imaginative fairy-tales. His newest book *Legends from Levoča* is a collection of

historical stories about his birth town. Levoča is an old town in eastern Slovakia which became famous due to a woodcarver called Master Pavol who created the highest Gothic altar in the world. Literary theorist Markéta Andričíková, who teaches at the Pavol Jozef Šafárik University in Košice, has interviewed Ján Milčák about his book, particularly about "the world that was yesterday". The essay *Was Blažková Immoral?* discusses the controversies over Jaroslava Blažková's works. At the beginning of the 1960s, a number of readers of the magazine *Kultúrny život* protested about the erotic motives in the then-beginning writer's stories. This was followed by various readers and literary critics defending Jaroslava Blažková and arguing that the erotic motives characterized the young author's struggle to tell the truth about her generation. After Czechoslovakia's split into Czechia and Slovakia, the relations between Slovakian and Czech cultures have kept strong. An example of this is the literary review Bibiana. Its Czech correspondent doc. Milena Šubrtová, Ph.D. of the Masaryk University in Brno regularly informs Slovakian readers ABOUT Czech children's books. In the current issue, she writes about *Franz Kafka*, a book from the writer Radek Malý and the wonderful illustrator Renáta Fučíková. The book tells the story of the Jewish and Czech writer Franz Kafka who was a genius literary visionary. Fučíková's illustrations were part of this year's international competition The Biennial of Illustrations in Bratislava. In the article *Waiting for a Novel*, doc. M. Šubrtová introduces readers to contemporary Czech children's books. In an effort to encourage children to read more books, BIBIANA, the International House of Art for Children, and the Slovakian section of IBBY have organized a festival called *The Book Feast* in Bratislava, the capital of Slovakia. At the event, a number of Slovakian writers read out excerpts from their books to kids. The meeting was met with a lot of interest from children as well as from writers.

Prel. Zuzana Gregáňová

